

Detlić

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

16

BROJ

Septembar 2019.

ISSN 1821-0708

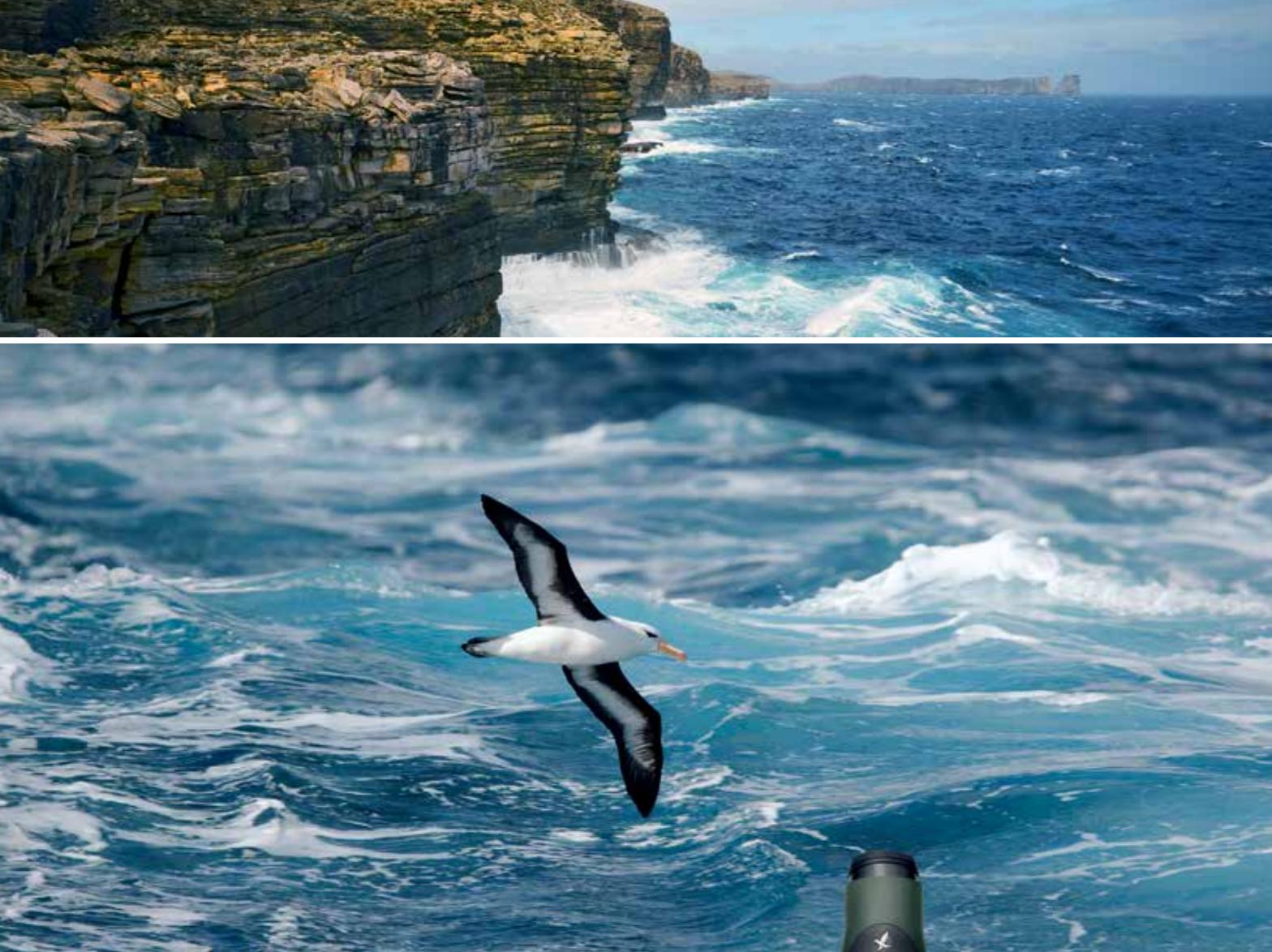
**U FOKUSU
ZEBE SRBIJE**

**PREDSTAVLJAMO
MOBILNA APLIKACIJA
PTICE NA DLANU**

**FOTO-REPORTAŽA
PČELARICE**

**MERIDIJANI
CHAMPIONS OF
THE FLYWAY - IZRAEL**

MOŽETE NAĆI NAŠE PROIZVODE ONLINE NA WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM
I KOD EKSKLUZIVNIH I SPECIJALIZOVANIH PRODAVACA

ATX/STX FAMILIJA *DEFINITIVNO* PRAVI IZBOR

Obalske litice obezbeđuju svakom posmatraču ptica iskustvo sa puno uždaha. Jedinstvene morske ptice, kao zovoj ili albatros, ostavljaju vas zadivljene dok posmatrate njihovu elegantnu akrobatiku. Cilj ATX/STX linije iz SWAROVSKI OPTIK je da vam da privilegiju da posmatrate tako retka stvorenja iz neposredne blizine. Ova linija vam omogućava, po prvi put, da menjate performanse teleskopa koristeći razne veličine objektiva. Ako ste posmatrač ptica na obali ili na močvarnom terenu, koristite objektive od 95 mm, sa uvećanjem do 70x, jer će vam dozvoliti da u potpunosti uživate u veličansvenoj lepoti i kristalno jasnoj slici. Ako putujete ili provodite mnogo vremena u terenu, kompaktni objektiv od 65mm je savršen izbor. Uživajte u ovakvim trenucima čak i više – sa SWAROVSKI OPTIK.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Slobodan Ivić

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Uticaj čoveka sve je prisutniji u svakom kutku Planete, a ishodi tog spleteta uticaja ostavljaju značajne posledice na ekosisteme. Ptice naseljavaju najrazličitije tipove staništa i prisutne su i tamo gde je čovekov uticaj izuzetno jak.

Čak i na nepristupačnim, pa i na stanišima koja nude siromašne uslove za opstanak, ptice se mogu kraće ili duže zadržati. Njihove potrebe ne možemo uvek kontrolisati. Upravo su to neki od razloga zašto je veoma važno upoznati se sa rezultatima ljudskog uticaja na životnu sredinu, znati koridore po kojima se ptice kreću i opstaju ali i sposobnosti pojedinih vrsta da se prilagode.

Urbanizacija drastično menja sastav i raznolikost životnih zajednica. Nagle promene mogu izazvati gubitak brojnih jedinki, čak i čitavih populacija pojedinih vrsta ptica. To se može dogoditi i pre nego što uspemo da ih detaljno proučimo, upoznamo ili da razumemo postojeće mehanizme koji vladaju unutar životnih zajednica.

Biološka raznovrsnost neraskidiv je deo prirodnih ekosistema. Ona ima sve veći značaj i u gradskim sredinama. Sasvim je sigurno da urbanizacija menja sastav vrsta ptica na izmenjenom području. Zato ljubitelji ptica koji žele da pomognu da one prežive ne moraju ići daleko, jer briga o očuvanju ptica može početi upravo iz najužih

gradskih jezgara. Zbog ljudskog uticaja neke ptice će biti prinuđene da napuste svoje ikonsko stanište. Međutim, neke će uz našu veću ili manju pomoći, ali i zahvaljujući svojim sposobnostima prilagođavanja, opstajati i zadržati svoj starosedelački posed.

Većina vrsta ptica izbegava urbana staništa, dok manji broj vrsta ptica nastavlja da deli ljudskom rukom dirigovano okruženje. Ne možemo a da se ne zapitamo kakve su životne potrebe ptica koje tolerišu blizinu čoveka i po čemu su one različite od vrsta koje opstaju samo u izvornim staništima.

Ekološka valenca svake vrste po moći će nam da bolje sagledamo navedenu dilemu. Ekološka valenca je amplituda kolebanja ekološkog faktora u kojoj je moguć opstanak neke vrste. U realnosti, to je manja ili veća sposobnost preživljavanja i razmnožavanja u nekom tipu staništa. Vrste sa širokom ekološkom valencom u prednosti su u odnosu na one druge, jer mogu da istrpe velike promene uslova sredine u kojoj žive (promene temperature, vlažnosti, ponuda hrane itd.). Većina vrsta

ptica koje imaju široko geografsko rasprostranjenje prilagođene su životu u različitim ekološkim uslovima i shodno tome možemo prepostaviti da imaju široku ekološku valencu.

Široka ekološka valenca urbanih ptica pomogla im je da nastane ljudska naselja. Mnoge vrste pokazale su zavidnu inteligenciju i domišljatost da se prilagode novonastalim uslovima. Ptice su naučile da koriste i nove resurse, poput niša za smeštanje gnezda, materijala za izradu gnezda ili sasvim novog tipa hrane.

Nadam se da sam u ovom kratkom obraćanju uspeo da vas zainteresujem i da ćete pažljivo čitati tekstove koje smo pripremali, a da će vam stečeno znanje biti od koristi bilo da odredena ornitološka zapažanja evidentirate i da sami, ili uz pomoć našeg Društva, preduzimate određene radnje na polju zaštite ptica.

Slobodan Ivić

Bele rode *Ciconia ciconia*
Foto: Tom Mason

Odgovorno poslovanje
Bezbedno korišćenje hemijskih preparata
Brzo i efikasno rešavanje konfliktova ljudi i nepoželjnih organizama

BIO SPIN doo iz Novog Sada osnovano je 1990. kao preduzeće sa osnovnom delatnošću u oblasti komunalne higijene i javnog zdravlja. BIO SPIN obavlja poslove deratizacije, dezinfekcije i dezinfekcije, kao i poslove fumigacije, suzbijanja korova i suzbijanja komaraca.

Preduzeće zapošljava visokostručno osoblje i poseduje tehničke kapacitete za izvođenje poslova DDD usluga.

BIO SPIN doo 2007. sertifikovalo je svoj sistem menadžmenta kvalitetom u skladu sa zahtevima standarda SRPS ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 22000, CEPA, Gafta i HACCP sistemom.

Adresa: Laze Lazarevića 18
Novi Sad, 21000
Tel: +381 (21) 6466 233
Fax: +381 (21) 6466 533
E-mail: biospin@mts.rs

BIO SPIN doo Vam predstavlja:

Agrilaser®

Agrilaser uređaji su visoko efikasni i korisni uređaji za odbijanje ptica. Laki, jednostavni za upotrebu, bez komplikovanih instalacija. **Agrilaser** uređaji ne ugrožavaju životinske vrste i bezbedni su po životnu sredinu. Primenu **Agrilaser** uređaja podržavaju EU organizacije za zaštitu životinja.

BIO SPIN doo je generalni zastupnik proizvoda **Agrilaser** za teritoriju Srbije.

Agrilaser Handheld
Domet do 2.500 metara

Agrilaser Lite
Domet do 1.000 metara

euronatur

CIVILNO DRUŠTVO ZA
UNAPREĐENJE PRISTUPANJA
SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Sadržaj:

ZAŠTITA PTICA

- Crvena knjiga ptica – *Dimitrije Radišić*.....6
Zebe – *Voislav Vasić*.....8

GDE ŽIVE PTICE U SRBIJI?

- Status orla kliktaša na Vršačkim planinama – *Milivoj Vučanović*.....14

OPSTANAK

- Šumska kornjača – *Ana Golubović*.....16

VESTI I REPORTAŽE

- „Išli smo u Afriku“ – Izveštaj iz dnevnika člana Tima za borbu protiv krivolova – *Slobodan Knežević*.....20
Druga međunarodna konferencija o istraživanju i očuvanju orlova Palearktika – *Ištván Ham*.....22
CABS Bird Protection Camp u Španiji – *Tamara Jovanović*.....23
Gluvo proleće – *Aleksa Vukičević*.....24
EBCC konferencija „Birds in numbers 2019“ u Evori – *Marko Šćiban*.....25
Rad sa mališanima – *Dejan Đapić*.....25

ORNITOLOŠKI ASESUARI

- O još nekim imenima ptica – *Voislav Vasić*.....26
Poslednje igre jednog noja – *Dimitrije Marković*.....28
Sovice – *Miodrag Čosović*.....31

PRIKAZI

- Crvena knjiga faune Srbije III – Ptice – *Vladimir Stevanović*.....32
Atlas migratornih ptica i slepih miševa Srbije – *Voislav Vasić*.....34

E-ORNITOLOGIJA

- Ptice na Vašem dlanu – *Saša Rajkov*.....36

NAFTALIN

- Slimbridž – *Voislav Vasić*.....38

FOTO-REPORTAŽA

- Priča o belorepanu – *Ištván Ham*.....40
Pčelarice i njihova ishrana – *Slaviša Tomanović*.....43

MERIDIJANI

- 24 sata posmatranja ptica u pustinjama Izraela – *Aleksa Vukičević*.....46

CRNA HRONIKA

- Trovanja ptica ne prestaju! – *Milan Ružić*.....52

PTICE I MI

- Ptice iz patike – *Mihajlo Ivić i Slobodan Ivić*.....53
Poštansko sanduče ispunjeno pticama – *Darinka Plavšić*.....54

Štampanje ove publikacije podržano je u okviru dva projekta. Prvi je međunarodni projekt „Jadranski selidbeni put: bezbedni koridori za seobu – zaustavimo ilegalno ubijanje ptica u Sredozemlju“, koga finansiraju fondacije MAVA i EuroNatur. Drugi je „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“ koji Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Detlić

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

Izdaje:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Partizanskih baza 6/43, 21000 Novi Sad
Telefon: 021/302-33-61
www.pticesrbije.rs

Glavni urednik:

Slobodan Ivić
e-mail: magazindetlic@gmail.com

Urednik fotografije:
Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com
www.photobirding.com

Članovi uredivačke redakcije:
Voislav Vasić, Milan Ružić, Dragan Simić

Lektura:
Vesna Grginčević
e-mail: casopis.scena@gmail.com

Dizajn, prelom i priprema za štampu:
Kalman Moldvai
e-mail: thekestrelimage@gmail.com

Naslovna strana:
Batokljun Coccothraustes coccothraustes
Foto: Jožef Gergelj

Štampa:
FUTURA doo
Mažuranićeva 46, 21131 Petrovaradin
www.futura.rs

Tiraž:
700 primeraka

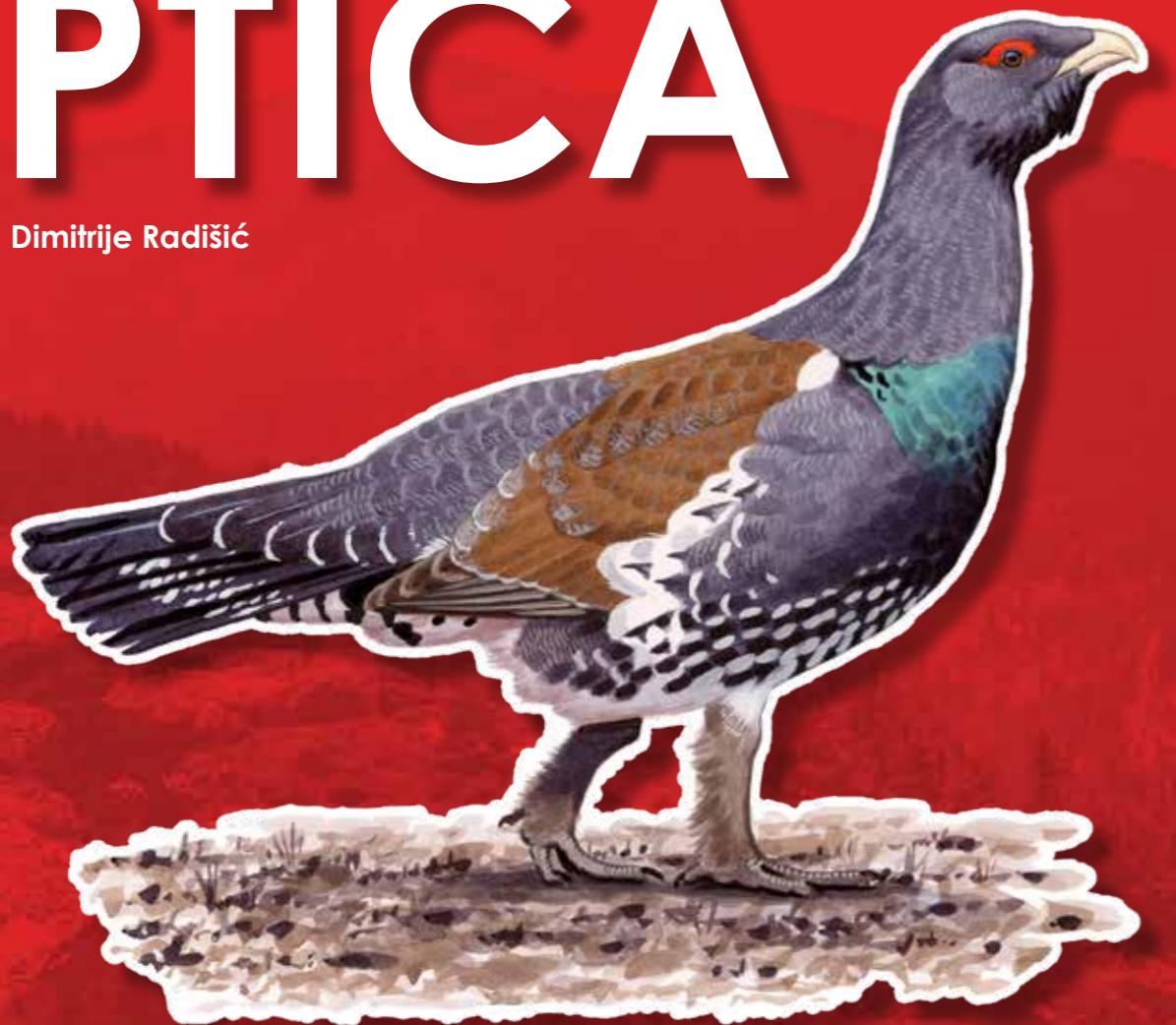
DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje se brinu za ptice u Srbiji. Oni čine mrežu aktivnih članova koja uspeva da održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učešća u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice Srpske, Novi Sad
598.2(497.11)
Detlić : magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji / glavni i odgovorni urednik Slobodan Ivić. -2009, br. 16 - . - Novi Sad : Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, 2009 - . - Ilustr. ; 30 cm
Dva puta godišnje
ISSN 1821-0708
COBISS.SR-ID 237396743

CRVENA KNJIGA PTICA

Dimitrije Radišić

Veliki tetreb *Tetrao urogallus*
Ilustracija: Szabolcs Kókay

Danas većina prirodnjaka, a naročito onih sa formalnim bioskoškim obrazovanjem, poznaće pojam Crvene knjige i većina ih nedvosmisleno povezuje sa Međunarodnom unjom za zaštitu prirode (International Union for Conservation of Nature – IUCN). Zaista, IUCN je davno pokrenuo

svetsku crvenu listu, koja ima za cilj da identificuje najugroženije biljke, životinje i glijive, kako bi se skrenula pažnja na vrste kojima preti najveći rizik od iščezavanja. Termin ugrožene vrste u javnosti se tumači na različite načine. Npr. često ugroženim vrstama smatramo one koje često stradaju, koje

su jako proređene ili koje nedovoljno štiti zakon. IUCN s druge strane veoma eksplicitno naglašava da se bavi procenom rizika od iščezavanja, dok je odluka koje će se vrste štiti i na koji način ostavljena političarima i društву u najširem smislu.

Ipak, svetska Crvena lista ima ogroman politički, a samim tim i praktični značaj za zaštitu prirode. IUCN-ovi izveštaji o riziku od iščezavanja taksona koriste se kao indikator napretka u ostvarivanju 12. Aiči cilja (Aichi target) Konvencije o očuvanju biodiverziteta, ustanovljene u Rio de Žaneiru, 1992. godine. IUCN se približava broju od 100.000 vrsta čiji je status procenjen. IUCN-ovi izveštaji nam otkrivaju i produbljuju razumevanje krize biodiverziteta – jednog od najizraženijih makroskopskih poremećaja životne sredine do kojih je dovelo čovekovo delovanje u toku Antropocena (ere u geološkoj istoriji planete Zemlje u kojoj je čovek ostavio neizbrisiv i razoran trag). IUCN-ova crvena lista nam nedvosmisleno pokazuje da se nalazimo u periodu šestog masovnog izumiranja, u kojem je stopa nestajanja vrsta 100 do 10.000 puta brža od tzv. pozadinske stope izumiranja koja odlikuje evoluciju života na Zemlji. Dobra vest je činjenica da javnost prepoznaće IUCN-ovu Crvenu listu čime je komunikacija na temu ugroženih vrsta prilično olakšana. Potražite bilo koju pticu ili sisara na internetu i primetićete da se njihov status na IUCN-ovoj listi pojavljuje među prvim ponuđenim informacijama. Zbog te opšte prihvaćenosti, IUCN-ove izveštaje ozbiljno shvataju raznorazni donosioci odluka, a kategorije rizika od iščezavanja imaju veliki uticaj na mnoge strategije, zakone, sporazume i druga dokumenta koja mi, prirodnjaci, često smatramo mrtvim slovom na papiru, ali su u stvarnosti osnova za bilo kakvo delovanje u zaštiti prirode.

Možda najvažniji rezultat IUCN-ovog višedecenijskog rada na svetskoj Crvenoj listi je set univerzalno primenjivih kriterijuma i kategorija koji služe za procenu stepena ugroženosti nesagledivog diverziteta vrsta (ili nižih taksonomske kategorije), koji se među sobom razlikuju u pogledu građe tela, načina razmnožavanja i svih drugih aspekata biologije i ekologije. Pojednostavljeni, prema pet klasa kriterijuma (zasnovanih na brzini opadanja populacije, njenom uskom rasprostranjenju, maloj veličini u kombinaciji sa opadanjem, malobrojnosti i kvantifikovanoj verovatnoći iščezavanja), IUCN sve taksonе stvrstava u jednu od devet osnovnih kategorija ugroženosti (išče-

zao, iščezao u divljini, kritično ugrožen, ugrožen, ranjiv, skoro ugrožen, najmanja briga, nedovoljno podataka i neprocenjen takson).

Moj prvi susret sa Crvenim listama ipak nije vezan za IUCN i desio se dosta davnog kada sam kao klinac od roditelja dobio prelepo ilustrovano slikovnici „Их нужно спасти - Красная книга СССР“ (prev. Moraju se spasiti – Crvena knjiga Sovjetskog Saveza). Bio sam zaintrigiran ugroženim egzotičnim životinjama te ogromne zemlje. Kasnije sam u Velikom atlasu životinja našao nekoliko stranica sa životnjama koje je IUCN uvrstio u tadašnju svetsku Crvenu listu. Crvene liste su se i kasnije provlačile kroz moje upoznavanje sa zaštitom prirode, zbog čega sam ih prepoznavao (mada ne i poznavao) i bio jedan od ptičara koji zavide botaničarima i leptirašima, kasnije herpetologima i ornitolozima susednih zemalja na lepim izdanjima posvećenim ugroženim vrstama. Priznajem da sam u Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Srbije bio jedan od najzagrijenijih zagovornika prihvatanja izazova izrade Crvene knjige ptica Srbije kada se 2015. godine za to ukazala prilika. Tako je započela avantura koja je tri godine kasnije završena uz mnogo truda brojnih autora, fotografa, recenzenta, lektora, prevodilaca, kartografa, dizajnera i izdavača.

O Crvenoj knjizi ptica Srbije sudiće njeni čitaoci. Ipak, podelio bih nekoliko najvećih impresija i otkrića koja mi se čine važnim. Najpre, u Srbiji je broj vrsta kojima preti rizik od iščezavanja prilično velik, veći od evropskog i svetskog proseka. Gnezdeća i/ili negnezdeća populacija ukupno 123 vrste ocenjena je kao regionalno iščezla, kritično ugrožena, ugrožena, ranjiva ili skoro ugrožena. Delimično tome doprinosi činjenica da je naša zemlja mala, pa su i populacije mnogih vrsta malobrojne, ali mnogo je i vrsta kojima populacija naglo opada iz poznatih ili nepoznatih razloga. Jasno je da su kod nas ugrožene pre svega vrste koje od životne sredine traže mnogo – bogate izvore hrane, nenarušene predele, sigurna mesta za gnezđenje i odsustvo uznemiravanja, ali opasnost preti i nekim od još uvek brojnih vrsta koje susrećemo širom Srbije. Najviše ugroženih vrsta živi u različitim otvorenim, travom obraslim ili pak vlažnim i vodenim staništima, ali mnoge žive ili bar posećuju povoljne poljoprivredne predele – možda smo prečesto skloni da zanemarimo značaj nekih staništa ili područja jer nam ne izgledaju dovoljno privlačno ili prirodno, a zapravo su ključna za ugrožene ptice. Postoje pretrpe na koje ne možemo da utičemo, ali ima i onih koje bismo lako eliminisali, samo kada bismo kao društvo za to imali volje. Npr. tužno je što je u Srbiji još uvek dozvoljen lov na neke od vrsta sa Crvene liste. Postoje ugrožene vrste kojima dobro ide, koje se oporavljaju, ali to su, po pravilu, one ptice u čiju zaštitu ulaze mnogo napor, novca i znanja, pored toga što smo ih zaštitili zakonom. Izgubili smo već 15 vrsta ptica, a još nekoliko njih živi samo u našim nadanjima da postoje dovoljno zabačeni delovi zemlje koji kriju poneki neotkriveni gnezdeći par. Poneka od regionalno iščezlih vrsta će se možda sama vratiti, ali većini će trebati pomoći, koja mnogo košta i koja možda neće dati očekivane rezultate. Neke vrste gubimo i u momentu dok proslavljamo izdavanje Crvene knjige ili čitamo Detlić, a nekada samo jedno gnezdo na nestabilnom drvetu stoji na granici između statusa kritično ugrožene i regionalno iščezle vrste.

U kontekstu glomazne i poražavajuće statistike proistekle iz IUCN-ove Crvene liste, po kojoj je procenat vrsta kojima preti opasnost od izumiranja veliki (npr. 40% vodozemaca, 33% korala, 25% sisara i 14% ptica) ugroženost malih populacija jedne male evropske zemlje deluje beznačajno. Neko bi rekao da je situacija u Srbiji samo ogledalo procesa izumiranja svetskog biodiverziteta. Drugi bi rekli da tim povodom ne možemo da uradimo mnogo jer su problemi negde drugde, van našeg domaćaja. Poneki pesimista bi rekao da je ionako prekasno. Ne slažem se. Za mene je Crvena knjiga ptica Srbije, sa svojim potencijalom da kvantifikuje probleme koje svi uočavamo, ipak otrežnjujuća. U okviru onoga što nam je na dohvat ruke, bar znamo što je u najvećoj opasnosti, znamo ili prepostavljamo što su najveći problemi, a tu su i preporuke što da se uradi. Ostaje da se zapitamo da li su naše ptice vredne borbe? Rekao bih da jesu.

ZEBE Perje meko – kljun tvrd

Voislav Vasić

Poveo se jednom davno razgovor o degradaciji šumskih predela i o njihovom obnavljanju (sad se to zove reforestacijom). Na kraju debate, pitao sam tada mnogo starijeg i iskustnijeg prirodnjaka Borisa Petrova, kad se neko stanište može zvati šumom? Koliko najmanje treba da bude stabala, na koliko površini i koliko gusto treba da rastu? Da li je neophodan sprat podrasta i žbunja i druga slična pitanja. Petrov je lakonski odgovorio: „Šuma je kad u njoj peva zeba.“

I zaista, teško će se u Srbiji naći ma i najmanja prava šuma, a da u njoj u proleće ne peva zeba (*Fringilla coelebs*). I obrnuto. Nema u Srbiji u proleće mnogo zeba izvan šume. Tako je u najvećem delu umerenog pojasa Starog sveta, odnosno Palearktičke oblasti. Obična zeba je najbrojnija i najpoznatija šumska ptica, a u Srbiji se njena populacija procenjuje na preko milion i po gnezdečih parova (S. Puzović i sar. *Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008–2013*. Novi Sad, 2015). Zeba ima kratku ali radosnu pesmu koju ne prestano ponavlja i prodorni metalni zov koji se u svakoj šumi čuje kao da dolazi sa svih strana. Ima kratak, u osnovi debeo, kupast kljun, odliku koju imaju i mnoge druge ptice, ali samo su neke svrstane u istu porodicu sa zebom. Cela porodica je internacionalno nazvana *Fringillidae*, po tipskom rodu zeba *Fringilla*. Tu porodicu tako i zovemo – familijom zeba.

Ali zašto zeba? Zebe li ta ptica više od drugih? I u ostalim slovenskim jezicima zebino ime je od istog korena kao i glagol zepsti. Među narodnim

lokalnim nazivima ima još nekoliko izvedenih od pojma sneg, dok je većina ostalih varijanti onomatopejska. Zanimljivo je da stari latinski leksikoni i dictionarijusi upravo latinsko ime *Fringilla* vezuju za hladnoću, pa kažu da je dobila ime po tome što je živaha i peva i po mrazu (*Fringilla avis est dicta, quod frigore cantet...* i *Nomen accepit a frigore, quia etiam in frigore adhuc cantat & viget!*)! Onaj ko rano najavljuje proleće, mora valjda malo i da zeba. A možda je tako nazvana i zato što postane vidljivija kad se po snegu približi kućama?

Ipak, verovatnije je da poreklo latinske reči *Fringilla* treba potražiti u grčkom, jer u komediji *Ptice* Aristofan поминje ptičcu Φρυγίλλος. I u modernom grčkom zeba se tako naziva.

ZEBAST KLJUN

Među najpoznatijim zebama su one Darwinove, sa Galapagosa, jedan od ključnih dokaza evolucije vrsta u uslovima razdvojenosti populacija. Jedino što, po svoj prilici, Darwinove nemaju zajednički rodoslov sa pravim zebama iako mnoge vrste imaju zebaste kljunove. Još uvek nemamo potpuno nedvosmisleno tragove porodičnog porekla Darwinovih zeba, čije su razlike u gradi kljunova i u veštinama dolaženja do hrane – primer evolucionog prilagođavanja na lokalno-ostrvske uslove.

Popularne su i jeftine a vesele egzotične malecke „zebe“ ili tigraste zabe koje roditelji kupuju deci da ih drže u kavezu. Vole deca ptice s jarkocrvenim zebastim, kao plastičnim, klunićima. Ali ni to u stvari nisu zabe iz porodice *Fringillidae*, nego voskokljunke (familija *Estrildidae*).

Severna zeba *Fringilla montifringilla*
Foto: Ištvan Balog

A na šta su se prilagođavale naše, prave zabe? Kako je njih evolucija pogledala, pa su tako uspešne? Zebe su razvijale svoje sposobnosti da pobede konkurenčiju zainteresovanu za hranljivo seme biljaka. Koliko god da su biljke usavršavale mehaničku zaštitu svog semena dok ne sazri, toliko su zabe unapređivale alat, tehnike i „grifove“ za njegovu upotrebu, samo da bi pre drugih došle do hranljivog zrna. Zebe na nepcima imaju jedan žleb u koji zaglave zrno, a onda pritiskom bridova donjem kljuna izazovu pucanje po šavu ili lomljenje tvrde semene ljuške. Jezikom zatim odvoje delove ljuške i potisnu ih van kljuna, a očišćeno jezgro progutaju. Zato zabe imaju snažne kljunove, čvrste kosti lobanje i jake vilične mišiće. Odgajivači ptica zabe zovu trvrdokljuncima.

Neke vrste su dodatno evoluirale u prave specijaliste. Najpoznatiji primer su krstokljuni (rod *Loxia*) čiji je kljun kleštast instrument za otvaranje tvrdih nesazrelih ššarki smrča i bora. Krstokljun se okači o ššarku smrče, kljuna podigne ljudspu i jezikom izvadi seme. Počinje od donjeg kraja ššarke i spiralno se penje navise vadeći semenje. Izvađena zrna ne mora odmah da proguta, nego može da ih čuva u guši.

Fini, tanki kljuni pomaže čišku (*Carduelis spinus*) da majstoriše oko resa breza i jova i iz njih vadi sitne semenke. Sličan, sitan ali precizan pribor za jelo ima i brezova juričica (*Carduelis flammea*), redak i ne sasvim redovan zimski gost koji se može videti na delu i po parkovskim brezama. Štiglici je znaju pod žargonskim imenom mercajzla. Oni ponekad uhvate i jednu morfu mercajzle koja se često smatra posebnom vrstom i vodi pod imenom polarna juričica (*Carduelis hornemannii*).

Nasuprot njima, kljunčina batokljunova (*Coccothraustes coccothraustes*) krcka trešnjine, šljivine, pa i maslinine koštice. Snaga njegovih višičnih mišića takva je da bi mogao da podigne četrdesetak kilograma. Ko god

Zimovka *pyrrhula pyrrhula*

Foto: Katarina Paunović

je prstenovao batokljune, naučio je dobro da oni umeju opasno da upotrebe svoje kljunove koji i izgledaju kao da su od čelika. Uz takav alat ide i odgovarajuće ponašanje. Batokljun je džin među zebama i drži do svog autoriteta. Za razliku od veselih, živahnih i nemirnih sitnijih sablemenika, uvek je ozbiljan, odmerenih i usporenih pokreta.

Češljugar, poznatiji kao štiglic (*Carduelis carduelis*), ne koristi snagu već pomoću poduzeg i šiljastog kljuna minucioznom veštinom vadi plodice sa semenom iz bodljikavih glavica češljuge i strička (slavnijeg pod urbanim imenom – boca, a naučnim *Carduus* koje je dalo i ptici latinski naziv), ali i čička i drugih krupnih zeljastih pionirskih biljaka koje rastu pored puteva,

ograda i zapuštenih njiva. Isto tako hrani se i sitnim semenom drveća kao što su platani, crni grab, jova, breza, pa čak i četinari.

Zatupasti kljun zimovke (*Pyrrhula pyrrhula*) prosti je dizajniran za otvaranje jasenovih i javorovih plodova. Ali zabezebe (*Fringilla coelebs*) sačuvale su univerzalnu, višenamensku upotrebu svojih kljunova umerenih dimenzija i oblika. Njima, osim zobanja zrnavlja, love beskičmenjake, beru bobice, brste pupoljke i jedu sve što im se učini ukusnim i svarljivim. Zanimljivo je da ceo rod *Fringilla* – dakle zabezebe u najužem smislu – nema jednjak proširen u voljku, tako da, uz još neke odlike, ima poseban klasifikacioni položaj u odnosu na sve ostale članove porodice zeba.

Konopljarka *Linaria cannabina*

Foto: Katarina Paunović

Žutarica *Serinus serinus*

Foto: Katarina Paunović

Obična zeba *fringilla coelebs*

Foto: Ištván Balog

Krstokljun *Loxia curvirostra*

Foto: Katarina Paunović

Krstokljun *coccothraustes coccothraustes*
Foto: Ištván Balog

nu. To se naročito dešava kada severne populacije, npr. severnih zeba (*Fringilla montifringilla*), zimi izvrše najezdu na predele na jugu.

Zabezebe su ptice čija hrana nije ravnomerno raspoređena ni u prostoru ni u vremenu. To od njih zahteva često premeštanje i pokretljivost, što se najefikasnije i najbezbednije odvija u jatima. Od jeseni do proleća viđaju se gusta jata raznih vrsta zeba kako patroliraju u potrazi za mestima na kojima još nije počišćeno semenje korova ili za sveže požnjevenim sunčokretištem, ili opet za šumarkom u kome je upravo rodilo neko drvo sitnog i dostupnog semena. Pri tom se mešaju populacije koje su se gnezdile u blizini, sa onima koje su u svojim skitnjama došle iz daleka. Kad u poznu jesen sneg zatrpa tajgu na severu, pristižu jata hladnih sezonskih migranata – zlatnožutih severnih zeba. Njihova jata po poljima mogu da dostignu i više hiljada jedinki (M. Šćiban i saradnici: *Ptice Srbije – kritički spisak vrsta*. Novi Sad, 2015). Pored severne juričice, zimi sa severa dolaze još neređovniji gosti, poput planinske juričice (*Carduelis flavirostris*), ptičice skoro bezbojne, izuzev ružičaste trtice.

JATA ZEBA

Većina vrsta zeba je društvena van doba gnežđenja. Ponekad formiraju ogromna jata koja zajednički traže hr-

KO TO TAMO I KOME PEVA?

Sve naše vrste zeba su u Srbiji strogo zaštićene (Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva 2010. i 2011). Ali mnoge od zeba imaju prijatne i melodične pesme. Neke od najpopularnijih tradicionalnih kavezskih vrsta su baš iz porodice zeba. U Srbiji je odavno zabranjeno hvatanje zeba radi utamničavanja za ljudsku zabavu, a kažnjivo je i držanje divljih vrsta zeba, osim onih sa dokazom da nisu uzete iz prirode (Zakon o zaštiti prirode 2009–2018; Pravilnik o uslovima držanja, načinu obeležavanja i evidentiranja divljih životinja u zatočeništvu 2010).

Neki ljudi pasionirano vole pesmu koju izvode divlje vrste zeba koje drže

u kavezima u kućama i prostorijama u kojima žive i rade. Imaju svoja udruženja, smotre, izložbe, takmičenja i sajmove („berze“). Skloni su da mnogo šta žrtvuju da bi zadovoljili svoju strast, uključujući i bavljenje nedozvoljenim aktivnostima. Na takvima zarađuju legalni i ilegalni odgajivači, lovci divljih zeba, krijumčari i crnobržnjaci. Ljubitelji ptica u prirodi ih ne vole i zovu ih „štiglicarima“ jer smatraju nehumanim držanje ptica u kavezima. Savesni građani prijavljuju vlastima svaki slučaj kršenja propisa.

Ne pevaju sve vrste zeba ni podjednako često, ni istom glasnoćom, ni jednako melodično, ni ujednačenim kvalitetom. Ljudi tradicionalno najviše vole pesmu štiglica. On je pre svega neuromni pevač. I kad ne peva, neprestano skakuće i oglasa se živahnim zovom, nikad ne čuti i ne miruje. To daje privid stalne veselosti i životne radosti i u kavezu, u čemu nadmašuje ostale članove porodice zeba. Pesma mu je povezana, brza ali raznovrsnog ritma, a strofe se nastavljaju jedna na drugu. Glasna je tako da se može čuti i kad je kavez iznesen napolje, ali ne suviše, pa se može slušati i u sobi. Smenjuju se metalni (žičani) i tečni (vodeni) glasovi sa škripavim i cvrkutavim trilerima i zvižducima. Čak je i u sasvim malom kavezu vrlo vokalan, pa ga lovci ptica koriste kao lokera, izdajničku pticu-vabilicu koja namamljuje u mrežu ili na lepak druge češljugare ali i ostale vrste porodice zeba.

Zelentarka *Chloris chloris*

Foto: Ištvan Balog

Čiškova, odnosno pesma cajzline, kako je zovu ozloglašeni štiglicari, nešto je skromnija i tiša, ali takođe vesela i dugotrajna. A pevanje zelentarke (*Carduelis chloris*) ili žargonski krengla, mnogo je jednostavnije i sastoji se od naizmeničnih prijatnih variranja zvonkih tečnih trilera koje sменjuju neprijatni, prodorni, žičani, dugački, padači, suvi trileri.

Zimovkina (*Pyrhulla pyrhulla*) lepotu (iako je štiglicari zovu gimpla, što znači luda) samo donekle se slaže s njenom pesmom koja se više sastoji od pojedinačnih melanholičnih zovova nego što je povezana pesma.

Ako je neko od batokljuna očekivao moćnu pesmu srazmernu njegovom stasu, razočaraće se. On kao da je lenj da peva, pa ispušta samo pojedinačne, nepovezane nežne cijuke.

Možda ipak najlepše i najraznovrsnije peva konopljarka (*Carduelis cannabina*) ili, kako je zovu štiglicari – anefla. Nažalost ona kao da štedi svoj glas pa ne rasipa svoju pesmu koliko štiglic. I nije toliko slobodna da prilazi naseljima već se najradije drži planinskih otvorenih predela.

Ne odustajući da štigličare pošaljemo u pakao, treba ipak da se pristimo da je držanje pevačica u kavezu počelo veoma davno, čim je čovek poželeo da njegov prostor bude priznat ne samo za oko nego i za uho. U

vreme kad nije bilo prenosilaca zvuka, štiglic u kavezu izgledao je kao prihvativivo rešenje.

GNEZDO ZEBINO

Izuvez vrlo teritorijalne obične zebe (*Fringilla coelebs*), kod drugih vrsta porodice čak više parova može da se gnezdi na malom prostoru, kao u nekoj vrsti razređene kolonije. Zebe prave mala, meka, duboka, činijasta gnezda od trave, biljnih vlati, lišaja, mahovine, pamučastih vlasa i dlaka raznih biljaka, ali i paučine, struna, vlasa, vune i dlaka raznih životinja, uključujući i perje ptica. Obično je na spoljašnjoj grani drveta ili žbuna. Gnezda često nisu visoko, ali su tako mala i kamuflirana da se teško primećuju. Čiškovo gnezdo je gotovo nevidljivo kad je skriveno s donje strane nižih grana četinara. Batokljun naprotiv pravi manje skriveno gnezdo, često u nekoj jačoj račvi.

Polažu u proseku 3 do 5 jaja. Na njima ženka leži dve nedelje ili čak kraće. Zebe roda *Fringilla* hrane mlađe insektima, a naše ostale vrste i semenjem i insektima, osim konopljarke koja jedina daje mladima samo zrnjeve. Mladi ostaju u gnezdu u proseku još dve nedelje. Zebe se legu više puta godišnje.

LEPE SU ZEBE, ALI SU ZEPCI LEPŠI

Mužjaci zeba su jarkijih boja nego ženke. Često su razlike među polovicima velike i upadljive. Ponekad su to vrlo žive nijanse crvenih, žutih i zelenih boja perja, sa upadljivim šarama na krilima i repu. Mužjak zimovke jedna je od najlepših naših ptica iz porodice zeba, a možda i šire. Sav je u zimskim bojama, pa mu je hladna čak i crvena boja cele prednje donje strane tela. Ženka naprotiv nema nijedno crveno perce. I krstokljunov (*Loxia curvirostra*) narandžastocrveni mužjak ima zelenkastomrku ženku. Crven je bio i mužjak belokrilog krstokljuna (*Loxia leucoptera*) koji je u proleće 2011. upao u ornitološku mrežu M. Rakovića i V. Stevanovića (*Ciconia* 20: 81–82) na Deliblatskoj peščari. Bio je to prvi i za sada jedini nalaz te vrste u Srbiji.

Rumenka (*Carpodacus erythrinus*) je siva ptićica čiji mužjak kao da je naglavacke uleteo u oblak raspršene jarkocrvene boje. A ženka nije. Inače, rumenka je ptica koja je tek početkom 21. veka počela da se gnezdi u Srbiji, na malom broju lokaliteta u jugozapadnim i jugoistočnim delovima.

Naprotiv, razlike između mužjaka i ženke batokljuna, a naročito češljugara, mnogo su diskretnije i ne primećuju se izdaleka.

OČUVANOST ZEBA

Zahvaljujući zaštiti i usled opšte uspešnosti i prilagodljivosti, nijedna od vrsta zeba nije toliko ugrožena da se to odražava na promene veličina populacija u Srbiji, bar prema procenama S. Puzovića i saradnika (*Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008–2013*. Novi Sad, 2015). Vrste koje žive prvenstveno u četinarskim šumama, naročito one koje su specijalizovane na ishranu semenom određenih vrsta drveća, podložne su većim kolebanjima brojnosti, u zavisnosti od toga da li je prethodna godina bila rodna ili nije. To se naročito odnosi na krstokljuna i čišku, sitnu zelenkastožutu zebu koja možda najviše trpi kad se sekut planinske četinarske i mešovite šume.

Iako su krčenje i degradacija šuma donekle ugrozili staništa za gnezđenje nekih šumskih vrsta zeba, među kojima

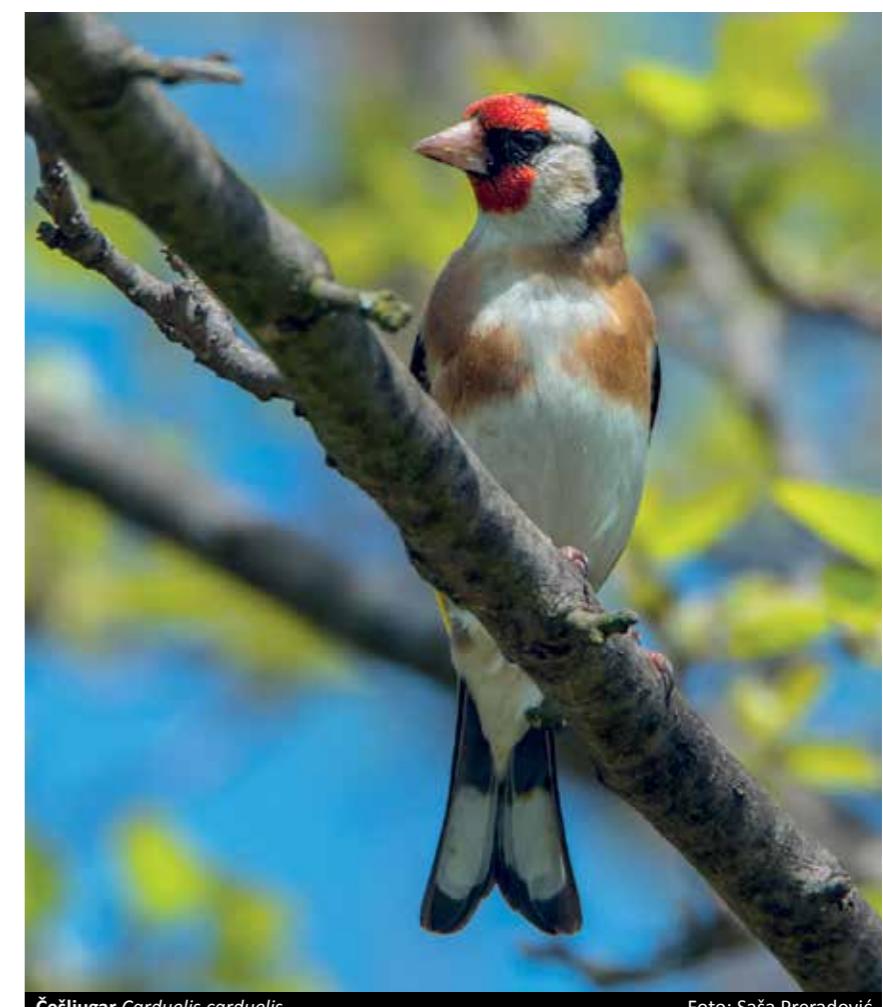
Češljugar *Carduelis carduelis*

Foto: Saša Preradović

ma i zimovkino u bukovim šumama, ipak su, s druge strane, otvoreni novi poljoprivredni predeli sa daleko većim izvorima hrane van perioda gnezđenja. Njive posle žetve, strništa, krovništa, otave, ugari, utrine i ruderalne površine mesta su gde se jate razne vrste zeba. Tu su međutim zebi izlo-

Čižak *Spinus spinus*

Foto: Katarina Paunović

žene toksičnim sredstvima kojima se u poljoprivredi štite biljke. Vrlo je teško utvrditi razmere tog rizika.

I kad čovek želi da pomogne zebama, dešava se da se ta plemenita namera izjalovi i pretvoriti u svoju suprostnost. Istraživanja koja su na velikom uzorku vršena na raznim vrstama porodice zeba uginulih u blizini zimskih hranilica, pokazala su da su uzrok smrti bakterije i toksini glijivica iz ptičje hrane. To se naročito dešava ako se hranilice ne čiste redovno i ako se izlaze nekvalitetna hrana.

Neke vrste porodice zeba sasvim su ušle u ljudska naselja. Tako se štiglic ponegde gusto gnezdi u parkovima, u starim voćnjacima, baštama, čak i po uličnim drvoreddima. Isto važi i za zelentarku, krupnu zelenkastu zebu kojoj su omiljena gnezdilišta u parkovskim zimzelenim drvetima, naročito u tujama.

U današnjem, a nadam se i u budućem svetu, biće dovoljno mesta i za zebi i za ljude.

STATUS ORLA KLIKTAŠA NA VRŠAČKIM PLANINAMA

Tekst i fotografije: Milivoj Vučanović

Orao kliktaš (*Clanga pomarina*) naseljava, pre svega, istočnu i severoistočnu Evropu. Može se naći još i u pojedinih delovima centralne Evrope. Zimu provodi u istočnom delu podsaharske Afrike. Evropu napušta tokom oktobra, a враћa se krajem marta i početkom aprila. U Srbiji se svrstava u jednu od najredih gnezdarica čija kritično ugrožena populacija trenutno iznosi svega 15 do 21 par.

U Srbiji naseljava ravničarske predele u dolinama reka, gde se poplavne šume prepliću sa otvorenim staništima, kao i pobrđa na kojima su mozaično raspoređene šume i pašnjaci. Kliktašev osnovni plen su male životinje poput glodara, manjih ptica, gmizavaca i vodozemaca. Negde ga još nazivaju i orao žabar. Otvorena staništa veoma su mu bitna upravo zbog pomenutog plena, jer ih na njima lako uočava i lovi.

Svoju teritoriju par kliktaša obeležava živopisnim svadbenim letom i zvonkim kliktajem koji ispunjava čitav krajolik. Šumski deo staništa kliktašu služi za smeštaj gnezda. Gnezdo gradi obično na nekom krupnom hrastu, a ukoliko hrastova nema u šumi, odabraće neku drugu vrstu drveta. Važno je da drvo dominira nad ostalim rastinjem. Izgradnju gnezda počinje u prvoj polovini aprila, kada se vrti iz Afrike. Staro gnezdo često nadograđuje granama i grančicama. Gnezdo kliktaša je prepoznatljivo po tome što je sačinjeno od grana sa zelenim lišćem, a to je zato što se iz Afrike vraćaju u periodu kada je šuma već počela da lista. Usled pada gnezda, promene partnera, uzneniravanja od strane ljudi, kliktaš pravi novo gnezdo, na istoj teritoriji, najčešće nedaleko od starog. Jaja polaže krajem aprila i početkom maja. U gnezdu bude jedno do tri, najčešće dva jaja. Inkubacija traje oko 45 dana. Kod ove vrste orla naročito je izražen kainizam (stariji mladunac ubija mlađeg) i u oko 80% slučajeva prezivi samo jedan mladunac. U gnezdu se mladi kliktaš zadržava oko dva i po meseca, a napušta ga polovinom avgusta.

Odrasli orao kliktaš *Clanga pomarina*

Analizom istorijskih podataka zaključujemo da je orao kliktaš na Vršačkim planinama oduvek zastupljen, i ne samo to, već je u južnom Banatu bio najčešća vrsta orlova u prvoj polovini XX veka. U publikaciji „Ptice Vršačkih planina“ (J. Rašajski & I. Pelle 1993) pominje se da su šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka bila prisutna dva do tri para koja su se gnezdila na lokacijama Lisičja glava i Gudurički vrh.

Gnezdo orla kliktaša

Mladunac u gnezdu

Poslednjih godina jedan do dva para orla kliktaša uglavnom se redovno gnezdi na Vršačkim planinama. Ukoliko bismo uračunali i deo masiva koji se nalazi u Rumuniji, lokalna populacija brojala bi do tri para. Jedna od sadašnjih teritorija kliktaša zahvata područje nalik onome u prošlosti, koje se nalazi na potezu Lisičja glava – Orlovo brdo. Ovaj par prethodnih godina bio je nerđovan. Tu je prvi put zabeležen u avgustu 2000. godine, kada su u letu posmatrane obe odrasle ptice sa tek izletelim mladuncem. Do 2009. na istoj lokaciji sporadično su posmatrane jedna do dve ptice u periodu razmnožavanja.

Tokom 2009. u gnezdećem periodu, učestalo su posmatrane dve ptice čije ponašanje je ukazivalo da je to teritorijalni par. Ova tvrdnja potkrepljena je polovinom septembra pronalaskom gnezda i mladunca koji je tek izleteo. Mladi orao stajao je na drvetu nedaleko od gnezda. Shodno ranijim saznanjima, ovo gnezđenje bilo je poprilično zakasneno. Uočeno gnezdo nije odavalо utisak da je par sklon velikom graditeljskom umeću, pa je na osnovu toga zaključeno da je u pitanju mlat, tek oformljen par. Ovaj par bio je aktivan do 2011. U proleće 2012. nije se pojavila ni jedna ptica. Do 2018. pojedinačni kliktaši viđani su u preletu.

Izuzetak je 2015. godina, kada je par kliktaša na Orlovoj brdu svadbenim letom obeležavao teritoriju od 21. do 29. aprila, nakon toga nisu viđani sve do jula.

Drugi par zabeležen je uz samu granicu sa Rumunijom, a treći u rumunskom delu Vršačkih planina. Rumun-

ski lokalitet mnogo je privlačniji kliktašima i ovde se redovnije gnezde. Veliki pašnjaci koji se prostiru u okolini i blizina doline reke Karaš obezbeđuju dobru hranidbenu bazu kliktašima, ali i drugim vrstama ptica grabljivica. Tokom godina posmatranja primećeno je često smenjivanje ptica u parovima, što uzrokuje čestu promenu lokacije gnezda.

U nekoliko navrata orao kliktaš zabeležen je i na lokalnom hranilištu za ptice grabljivice, gde se hrano leševima svinja. Ova pojava retko se beleži.

Odrasli orao kliktaš uslikan na hranilištu za ptice grabljivice

Kliktaše uglavnom ugrožavaju ljudske aktivnosti koje podrazumevaju uništavanje staništa, elektrokuciju i kribovol, naročito na Bliskom istoku u toku seobe. Ornitolozi i ljubitelji prirode u brojnim državama ulažu velike napore kako bi sačuvali orla kliktaša, no, i pored svih npora, budućnost ove vrste je neizvesna.

ŠUMSKA KORNJAČA

Ana Golubović

Foto: Miloš Popović

Ustelji termofilnih hrastovih šuma, pored poskoka (*Vipera ammodytes*) i kratkonogog guštera (*Ablepharus kitaibelii*), tih stanovnik živi dug život veoma laganim tempom. Tek izlegli mladunci šumske kornjače (*Testudo hermanni*) ima mek oklop prečnika svega 2 cm. Mladunci žive tajnovito i veoma se retko viđaju u prirodi, zato što ih brojni grabljivci vrebaju iz vazduha (vraňe, čapljе, svračci), kao i sa kopna (svi mesojeti i mnogi svaštojeti). Oklop šumske kornjače očvrsne tek oko

osme godine života, čime i broj mogućih grabljivaca opada, da bi daljim rastom kornjače dostigle privilegiju da gotovo nemaju prirodnih neprijatelja koji im mogu ozbiljno naškoditi. Izuzetak su neke vrste ptica, kao što je bela kanja (*Neophron percnopterus*), koje mogu s velike visine baciti kornjaču na stene i time razbiti njen potpuno srasli koštani oklop.

U Srbiji žive tri autohtone vrste kornjača, od čega samo jedna nase-ljava vodena staništa, barska kornjača

(*Emys orbicularis*). Šumska kornjača je češća od dve vrste kopnenih kornjača. Može se često sresti u termofilnim hrastovim šumama sa južnom i jugoistočnom ekspozicijom, južno od Save i Dunava. Ove reke su za šumske kornjače nepremostiva prepreka, pa se retki primerici na severu smatraju alohtonim. Samo na krajnjem jugu naše zemlje, na mestima s jakim uplivom mediteranske klime, kao što su dolina reke Pčinje i Preševska dolina, može se sresti i grčka kornjača (*Testudo graeca*). Ona je u Srbiji izuzetno

retka, do sada je zabeleženo svega desetak jedinki. Ove dve vrste su po veličini i obliku oklop dosta slične, ali uz malo pažnje mogu se razlikovati. Šumska kornjača, za razliku od grčke, uvek ima kandžu na vrhu repa. Iako je ona kod ženki mnogo kraća, uvek je vidljiva. Kod grčke kornjače vrh repa je zaobljen i ima iste krljušti duž celog repa. Osim toga, grčke kornjače na zadnjim nogama imaju i „mamuze“, po jednu izraženu krvžicu, čemu dugu-

ju svoj engleski naziv – *Spur-thighed Tortoise*.

Šumske kornjače imaju dobro izražen polni dimorfizam. Mužjaci imaju daleko duži rep, koji se na vrhu završava rožnom kandžom (i do pet centimetara dužine). Oklop mužjaka je trapezastog oblika, sa udubljenim trbušnim delom oklop (plastronom). Ženke su krupnije od mužjaka, oklop im naraste više od 20 cm. Imaju ova-

Foto: Miloš Popović

Grčka kornjača, prepoznatljiva po mamuzama i krljušti na vrhu repa

Foto: Ana Golubović

Nekrofilija šumskih kornjača

Foto: Ana Golubović

Parenje šumskih kornjača

Foto: Slobodan Ivić

Šumske kornjače su po mnogo čemu jedinstvene i zadivljujuće životinje. Dobro je poznato da im treba oko 12 godina da dostignu polnu zrelost, skoro kao i ljudima! Nakon toga počinju ljubavne pustolovine dostojeće španskih serija. Ljubavni život okarakterisan je poligamijom i dugim udvaranjem mužjaka koji jure i ujedaju ženku ne bi li je zaustavili. Mužjak, potom, dugom kandžom na repu, stimuliše kloaku ženke, pritom ispuštajući visokofrekventne glasove. U proleće i sredinom leta, u dva perioda intenzivnog parenja, hrastove šume ore se zvucima njihove jurnjave i udvaranja. Ženke mogu sačuvati semenu tečnost i do četiri godine, te njome oploditi brojna legla. U ljubav-

nom žaru mužjaci umeju biti veoma napadni i uporni, pa se ponekad udvaraju i drugim mužjacima, oklopima mrtvih kornjača, čak i kamenju ili našim terenskim cipelama. Nedavno smo otkrili da stimulacija dugom kandžom na repu, nakon upornih udvaranja, može izazvati i ozbiljne povrede kloake, pa tako uzrokovati i otvaranje rana praćenih upaljenjskim procesima. U gustim populacijama s malim brojem ženki (npr. na Golem Gradu, Makedonija) to može izazivati i povećanu smrtnost ženki, kao i učestale homoseksualne parove mužjaka.

Kornjače su među retkim životnjima kojima se na leđima može izbrojati koliko su stare. Ploče na oklopnu

imaju jasno izražene naraštajne zone. U vreme aktivnosti, od aprila do septembra, one se hrane i rastu, dok od laskom u hibernaciju u toku hladnijeg perioda godine, rast potpuno prestaje i tada nastaje usek između dve naraštajne zone. Ovi „godovi“ su široki i jasno izraženi do dostizanja polne zrelosti. Iako, kao i većina gmizavaca, šumske kornjače rastu tokom celog života (nedeterminisan rast), dostizanjem polne zrelosti rast im se veoma usporava, a godovi postaju uzani. Na oklop starijih kornjača, preko 25 godina, naraštajne zone se izližu te oklop postaje potpuno gladak. Smatra se da šumske kornjače dostižu starost 60 i više godina!

Foto: Miloš Popović

Polaganje jaja

Foto: Slobodan Ivić

Jaje šumske kornjače

Foto: Slobodan Ivić

Foto: Miloš Popović

Neki ljudi šumske kornjače koriste u ishrani, čak i kao posnu hranu, što je zapadnu podvrstu (*Testudo hermanni hermanni*) dovelo do ruba istrebljenja. Osim toga, neizmerno simpatični mladunci šumskih kornjača često budu „suveneri“ sa letovanja, te su privremeni kućni ljubimci dok ne porastu, a tada budu izbačeni u najbliži park. Potražnja za šumskim kornjačama kao hransom i kućnim ljubimcima, pogotovo u inostranstvu, ne jenjava već decenijama. U dvadesetom veku, u periodu od 41 godine, zabeležen je izvoz 2.142.000 jedinki kopnenih kornjača (velikom većinom šumskih kornjača) sa teritorije tadašnje Jugoslavije! Imajući na umu odlike životne istorije šumske kornjače, ovako intenzivno sakupljanje iz prirode sasvim sigurno je desetkovalo mnoge

populacije. Potražnja za šumskim kornjačama još uvek postoji. To dodatno podstiče ilegalno sakupljanje i izvoz ovih životinja. S druge strane, nacionalna legislativa pokušava da zaustavi promet kornjačama, pa je ona u Srbiji zaštićena i pod kontrolom sakupljanja. Zvanično je dozvoljena kvota od 200 jedinki svake tri godine. Međutim, najnovija istraživanja ukazuju da ovakav izlov može veoma brzo uništiti i zdrave, gусте populacije.

I međunarodni zakoni pokušavaju da stanu na put ilegalnom sakupljanju kornjača, uključujući i šumsku kornjaču, te je uvrštena na CITES listu. Međutim, i tu postoje mnogi problemi. Veći broj slučajeva ukazuje da kornjače zaplenjene na granici i nakon toga imaju veoma problematičan status. Njihovo

mesto porekla najčešće ostaje nepoznato, odnosno u slučaju isporuka od više stotina kornjača verovatno se radi i o više mesta porekla. Osim toga, veliki broj kornjača je verovatno sakupljan u dužem vremenskom periodu, te su imale vremena da razmene patogene, parazite i genetički materijal. Po zapisima ovakvih isporuka neophodno je da se životnjama obezbedi karantin i urade genetičke analize radi utvrđivanja porekla. Nažalost, smeštajni kapaciteti u prihvatnim centrima (zoološkim vrtovima) veoma su ograničeni, često sa nedovoljnim uslovima za iznenadni prijem ogromnog broja životinja (neretko nekoliko stotina jedinki). Dosađnja praksa, kako sa kopnenim tako i sa barskim kornjačama, ukazuje na hitnu potrebu za osnivanjem prihvatilišta za kornjače.

„IŠLI SMO U AFRIKU“

Izveštaj iz dnevnika
člana Tima za borbu
protiv krivolova

Tekst: Slobodan Knežević

Prepelica *Coturnix coturnix*
Foto: BirdLife Europe

Sremска Mitrovica, 10. avgust 2019, rana je zora, sunce tek što je počelo da baca zrake po horizontu. Marijana i ja sedimo u ataru pokraj lenije u rosnjoj travi i čekamo. Zaklonjeni smo trskom koja buja iz kanala koji deli dve njive. Sa te dve njive požnjevena je pšenica, dovoljno daveno da je sirak probio kroz strnjiku više od metra.

Prepelice su svuda oko nas. Scena podseća na priču kada je slavni prorok vodio izabrani narod u obećanu zemlju, u kojoj je zapisano: „I uveče doleteše prepelice i prekriliše logor, a ujutru pade rosa oko logora.“ Ime neke sličnosti između lutanja izabranog naroda ka obećanoj zemlji i Srbije, ali o tome nešto kasnije.

Vazduh kao da vri od pesme prepelica, na desetine ih se oglašava. Pevaju nervozno, a to osećanje delimo i mi. Nervozu u nama dodatno podgrjava činjenica da moramo čutati kako ne bismo odali svoj položaj. Verovatno se pitate zašto sedimo skriveni i od koga se to krijemo? Ko to u prepelicama i nama budi nervozu? Za sve je odgovorna „čarobna pesma“. Tako krivolovci nazivaju zvuk elektronske vabilice koju smo te večeri otkrili zajedno sa Aleksom i Davorom, kolegama iz Tima za borbu protiv krivolova.

Dok sedimo i tihujemo stres ne dozvoljava da me savlada umor od neprospavane noći. Raznorazne misli

vrzmaju mi se u glavi. Većina njih mogla bi se podvesti pod crni humor ili nepovezan san. Svestan sam da moj mozak želi da ublaži stres.

Jedna takva misao je – jato prepelica preleće nas i peva Ršumovu pesmu „Išli smo u Afriku“. U prvi mah smeši mi se brk, potom me obuzima tuga jer prepelice koje sada slušam za koji trenutak gube svaku nadu da će ugledati travnata prostranstva Afrike.

Nepravda! Ove prepelice su prevarene! Cele noći slušale su „puć-puruć, puć-puruć, puć-puruć...“ koje emituje vabilica i sada se natpevavaju sa njom. Kada bismo razumeli poruku koju prepelicom pesmom vabilica

šalje u nebo verovatno bismo čuli: „Onde na polju ima hrane. Ima rose na listovima sirkia. Možemo se okreptiti od naporne seobe. Bezbedno je.“

Skoro je šest sati, sunce je već prešlo liniju horizonta. Podiže se temperatura. U jednom trenutku nastaje tišina, ona smrtna, koja ne sluti na dobro. Neko je isključio vabilicu. Kada smo pronašli vabilicu videli smo da ima dodatak za isključivanje putem sms poruke. Sablasna tišina bila je znak da je krivolovac okačio pušku o rame i uputio se ka mestu na kome se prepelice bezbrižno odmaraju.

Obaveštavam Aleksu i Davora koji se nalaze u Sremskoj Mitrovici da sva-

Pronađena vabilica

Foto: DZPPS

kog časa očekujemo dolazak krivolovca, teba da budu u pripravnosti i na naš znak obaveste policiju o vršenju krivičnog dela. Budno pratimo svaki pokret i osluškujemo zvukove ne bismo li na vreme uočili krivolovca.

Čujemo auto koji dolazi. Pojavljuje se na leniji naredne duži. Zaustavlja se. Iz auta neko izlazi. Pušta pse iz gepeka i goni ih u strnjiku. Dajem znak Aleksi i Davoru da idu u policiju. Obuzima me ljutnja jer čovek koji je udalen samo stotinak metara od mene nema ni mrvicu časti. Postavio je vabilicu, u lov na sitnu divljač pošao je sam, iako zna da mora da lovi u grupi koju čine najmanje tri lovca.

Dok u glavi nabrajam sve prekršaje koje je krivolovac načinio, on puni pušku, pas isteruje prepelicu iz strnjike, a zatim će uslediti najgori prekršaj. Brz na obaraču krivolovac ispaljuje patron i oblak olovne sačme zasipa pticu. Umorna od seobe, izmorena nadglašavanjem sa vabilicom, sada je umorena na sremačkoj njivi. Na

komandu svog gospodara pas donosi mrtvu prepelicu. Krivolovac je uzima od psa, staje mu u šaku, da bi je ubrzo zatim stavio u džep kao nekakvu zaradu.

Nastavlja da koraca njivom, dok njegovi psi kao Kerberi traže novu žrtvu. U tišini dalje razmišljam. Kako je moguće da nema časnih lovaca da ga spreče? Čuje se drugi pucanj. Da li nam je kao društvo svejedno da li će

sa naših polja kabadahije istrebiti ovu malu koku? Prolama se treći pucanj. Gde je država da sprovodi zakone koji prepelici daju šansu da preživi? Četvrti pucanj.

U tom trenutku, dok mi se pogled gubi u mislima, osećam da me Marijana drma za ruku kao da me budi iz snova i govor: „Hajde, Slobo, došli su Aleksi i Davor sa policijom. Zvali su krivolovca da priđe. Hajdemo i mi tamo.“

Policija na terenu

Foto: DZPPS

KRIVOLOV PREPELICA U BROJKAMA

Statistika o krivolovu:
Milica Radanović

Procenjeno je da u Srbiji svake godine u krivolovu strada

60.000 prepelica!

Prema zvaničnim podacima, u 206 lovišta na području uže Srbije u prethodnih pet lovnih godina odstreljeno je

81.915 prepelica.

Lov na prepelice u Srbiji svake godine traje dva meseca, od 1. avgusta do 30. septembra. Evropska unija propisuje periode gnezđenja prepelice tokom kojih bi lov morao biti zabranjen. U većini država EU smatra se da u avgustu i dalje traje gnezđenje prepelica!

Od 2000. do 2018. u Srbiji je zabeleženo **448** slučajeva nezakonitog lova na prepelice, ali stvaran broj je višestruko veći.

Nešto više od **40** inspektora vrši nadzor nad **360** lovišta u Srbiji, a osim lovstva zaduženi su i za oblast šumarstva. Nedovoljan broj inspektora, nedostatak kapaciteta i stručne osposobljenosti, onemogućava efikasno sprovođenje zakona i zaštitu divljači.

U tom periodu zabeleženo je čak **680** slučajeva korišćenja elektronski vabilica iako je takvih slučajeva nesumnjivo više.

Prepostavljamo da bi broj odstreljenih jedinki bio barem duplo veći kada bi se uračunalo 156 lovišta u Vojvodini, za koje nam nadležni pokrajinski organ nije dostavio zvanične podatke o lovnu na prepelice.

Vratimo se na lutanje izabranog naroda odnosno Srbije ka obećanoj zemlji odnosno Evropskoj uniji. Nepoštovanje i slaba primena domaćih zakona i međunarodnih ugovora udaljava nas od evropskih vrednosti i punopravnog članstva u Evropskoj uniji. Pored toga, dovodi se u pitanje pravo svakog građanina na zdravu, očuvanu i raznovrsnu životnu sredinu. I, na kraju, ovakvo nemarno ponasanje prema prirodnom blagu kakva je prepelica doveće ovu vrstu na rub opstanka.

Kampanja je realizovana uz podršku organizacije BirdLife International kroz program Champions of the Flyway i projekat „Civilno društvo za unapredjenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“ koji Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovom tekstu ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Druga međunarodna konferencija o istraživanju i očuvanju orlova Palearktika

Ištván Ham

U organizaciji RRRCN (N. Novgorod – Sibecocenter) od 7. do 10. septembra 2018. održana je Druga međunarodna konferencija o istraživanju i očuvanju orlova Palearktika (Evropa, Severna Afrika, Bliski istok i Severna Azija). Konferencija je održana u Park-hotelu na jezeru Aja u podnožju Altaja, u Rusiji, u regionu s najvećom gustinom populacije orla krstaša na svetu. Učestvovalo je 100 ornitologa iz 30 zemalja, trojica iz Srbije: Slobodan Puzović, Nikola Stojnić i Ištván Ham. Prezentovano je 96 referata i posteru od strane 214 naučnika. Apstrakti su štampani u časopisu *Raptors Conservation*, supplementum 1, 2018. Prezentacija radova odvijala se po sekcijama (ukupno 9) i trajala je tri dana. Četvrti dan bio je rezervisan za celodnevni obilazak Kanske stepе – IBA područja oko gradića Ust-Kan s najvećom gustinom gnezdećih parova orlova, posebno krstaša.

Rezultati dugogodišnjih istraživanja i brojna pitanja u vezi sa stanjem populacija orla krstaša bili su jedna od glavnih tema skupa, s ciljem izrade globalnog akcionog plana za njegovo očuvanje. Tako je u okviru sekcije „VIII međunarodna konferencija za očuvanje orla krstaša“ jedan dan posvećen razgovorima o rezultatima poslednjih istraživanja, ugrožavajućim faktorima, razvoju i strategiji daljeg zajedničkog rada na očuvanju ove vrste. Pored pozitivnog trenda populacije orla krstaša u pojedinim delovima Panonske nizije, za deo Srbije su predstavljeni uzroci njegovog nestajanja „Results of the First Monitoring of the Eastern Imperial Eagle and the Causes of the Disappearance of the Last Pairs in the Area of Deliblato Sands“.

Prezentovana su saopštenja i o svim ostalim orlovima Palearktika. Ključne teme su obuhvatale: stanja populacija – statusi i trendovi, ugrožavajući faktori – proganjanje, trovanje, elektrokucija i kolizije, mere očuvanja – pristupi i tehnička rešenja, kao i međunarodno dogovaranje i zajednički rad, metodologija i tehnička sredstva za istraživanja, biologija gnezđenja i

opšta ekologija vrsta, kretanje ptica – areal aktivnosti unutar staništa, disperziona kretanja, migracije, praćenje njihovog kretanja prstenovanjem i predajnicima, taksonomija, genetika, evolucija, filogenija i filogeografija, klimatske promene – njihov potencijalni uticaj i efekti, uzgoj u zatočeništvu, održivo korišćenje i uloga orlova kao ekoloških indikatora.

Nakon prezentacija održana je svečana večera. Zabavu sa muzikom otvorili su glavna organizatorka skupa gospođa Elvira Nikolenko iz Sibecocentra i doajen finske ornitologije gospodin Pertti Saurola. To je bila prilika da se u opuštenoj atmosferi razmenjuju iskustva, prepričavaju doživljaji o našim orlovima i da se prijateljski dogovaramo.

Po završetku konferencije, kreнули smo na fakultativnu četvordnevnu ekskurziju u nacionalni park „Sajljugemski“. Dva dana puta i dva dana terena, vozilima iz Gorno Altajska, čuvenim „Čujskim traktom“ prema mongolskoj granici do gradića Koš-Agač, gde je uprava nacionalnog parka. Put se postepeno penja do Čujske visoravni na preko 2.000 m, od šumskih predela u podnožju do niskotravne stepе i oskudne visokoplanske vegetacije. Sve usputne kuće bile su drvene, kao i zgrada nacionalnog parka u koji smo stigli posle celodnevnog putovanja, pošto se već spustio mrak. Do turističkog kampa blizu mongolske granice, a zbog dugotrajne

provore dokumenata, trebalo nam je još dva sata. Kada smo stigli, ozarili su nas tišina, zvezdano nebo i zagrejane višeugaone drvene kuće, nalik na velike jurte. U toku dvodnevnog obilaska prostrane visoravni nacionalnog parka, po promenljivom suvom i hladnom vremenu, videli smo gnezda surog i stepskog orla, kao i dva gnezda bradana s juvenilnim pticama u blizini. Za većinu učesnika bila je to izuzetna i jedinstvena ekskurzija. Osetili smo moć i jasnije sagledali uticaj abiotičkih i biotičkih faktora kao i ulogu čoveka na populacije ptica grabljivica – orlova, na ovim nenarušenim prirodnim prostorijama. To je bio jedan od efekata praktičnog dela konferencije!

Ovakve i slične međunarodne konferencije za duboko motivisane i ambiciozne ljude, koji hoće da se bave ili se već bave istraživanjem ptica, izuzetno su korisne.

Za kratko vreme sažeto se stišu nova saznanja o metodologiji, rezultatima rada i ljudima koji se bave istom problematikom. To je važno za sagledavanje sopstvene pozicije i daљe usmeravanje ličnih istraživanja. Zato na takvim konferencijama treba da učestvujemo, ako ne sa referatom, onda kao posmatrači, naravno, u zavisnosti od mogućnosti. O mestu i terminu održavanja naredne konferencije nije postignut konačan dogовор. Bilo je predloga za Kazahstan i Tursku.

CABS Bird Protection Camp u Španiji

Tekst i fotografije: Tamara Jovanović

Predstavnica Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije učestvovala je krajem 2018. u Španiji na kampu za zaštitu ptica koju je organizovao CABS iz Nemačke.

Kamp je održan od 24. oktobra do 3. novembra 2018. Koordinatori su bili Andrea Rutigliano iz Italije i Patricia Molina Garcia iz Španije. Po red koordinatora učestvovalo je i pet volontera iz Italije i potpisnica ovog teksta kao članica DZPPS-a i volonterka iz Srbije. Bili smo smešteni u gradu Castellón de la Plana koji se nalazi u Autonomnoj Zajednici Valensijana, oko 70 km od Valensije.

Tokom trajanja kampa volonteri su svaki dan (ponekad i noću) obilazili i proveravali krivolovna mesta notirana u prethodnom periodu. U to vreme neka su bila aktivna, a druga nisu. Fokus rada bio je i obilazak terena, posebno u rejonu naselja koji se nalaze između gradova Castellón i València – Ribesalbes, Nules, Almenara, La Llosa, Chilches, Moncofa, Betxí i Borriana.

Rad na terenu obuhvatao je različite poslove – od traženja novih zamki za ptice, do pokušaja privođenja krivolovaca. Tu je bilo i pozitivnih i negativnih slučajeva.

Kad generalno govorimo o stanju zaštite ptica u Španiji, kao i krivolovu, tokom kampa je primećeno da situacija nije na zavidnom nivou. Kao i u većini zemalja, i u Španiji postoji problem krivolova. Naročita nevolja nastajala je sa mestima u privatnom vlasništvu koja su neretko ograđena, pa volonterima nisu bila lako pristupačna. Dodatni problem činila je neefikasna saradnja sa policijom, koja u pojednim slučajevima bez naloga nije mogla da ulazi na privatne posede. Problem je bio tim veći jer je vrlo malo zaposlenih na pozicijama zaduženim za zaštitu životne sredine. Dešavalo se da i pored akcije volontera i prijave nekih slučajeva krivolova, ipak nije bilo raspoloživih policajaca koji bi izašli na teren i pomogli, ili bi prekasno dolazili.

Ipak, pored svih teškoća u svakodnevnom radu, volonteri su uspeli da uklone veći broj zamki, klopki i mreža. Na taj način umanjio se efekat krivolova, a tri akcije uspešno su organizovane u saradnji sa policijom. U toku jedne od akcija spaseno je i iz kavezeta pušteno na slobodu oko 150 kopopljarki (*Carduelis cannabina*).

Po završetku kampa, 3. novembra, kolege iz Italije otišle su iz Španije, dok smo Patricia i ja produžile boravak, nastavile da obilazimo teren i naporno radimo još jedanaest dana. Dodatno vreme po završetku kampa iskorisćeno je za monitoring, obilazeњe terena, fokusiranje na tačke oko Villa Real, traženje novih krivolovnih tačaka, obilazak aktivnih mesta krivolova, kao i popisivanje i kontrolisanje tačaka iz prethodnih godina. Naš cilj bio je dodavanje na spisak novih kri-

volnovih tačaka i sređivanje postojeće baze podataka. To treba da omogući smanjenje stope činjenja krivolova, smanjenje broja postavljenih zamki i ubijanje ptica. Naš rad doprineće da se u narednim godinama broj ubijenih divljih ptica smanji, čemu bi znatno pomogla bolja komunikacija i pojačano angažovanje organa vlasti.

Gluvo proleće

Aleksa Vukićević

U beogradskom Domu omladine 16. novembra 2018. u okviru Green Festa organizovana je panel diskusija „Gluvo proleće“. U okviru panela govorili su Miloš Radaković iz Zavoda za zaštitu prirode Srbije, Dimitrije Radišić sa Prirodno-matematičkog fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Voislav Vasić iz Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije i Maarten Hofman iz Regionalne kancelarije za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju – IUCN.

Učesnici panela pokušali su da odgovore na pitanje da li je naš svet isti sa pticama i bez njih. Uzakano je na načine na koje ptice bivaju ugrožene i na vrste koje su ugrožene kod nas. Na to se nadovezala opravданa bojazan publike – da li smo neke vrste ptica već izgubili? Diskutovano je i o našoj ulozi u zaštiti ugroženih vrsta i o stepenu umešanosti čoveka u prirodne procese.

Pred okupljenim stotinak zaintere-

sovanih posetilaca, govornici su pokušali da odgovore na mnoga pitanja koja se tiču zaštite prirode i ptica, ali na inicijativu učesnika panela i pitanja iz publike razmatrana su i pitanja edukacije, kulture odlaska u prirodu kao i uloga ptica u svakodnevnom životu čoveka.

Ni panelisti nisu ostali dužni publići. Pitali su: „Hoćemo li primetiti kada neka ptičja vrsta zauvek nestane sa našeg neba ili kada njena pesma trajno utihne jednog proleća?“. Pitanje je ostalo bez odgovora, ali sa mnogo vidljivo zabrinutih pogleda. To daje nadu da ima onih koji brinu o prirodi. Ptice su jedan od najboljih pokazatelja promena, zato ne možemo ostati gluvi na činjenicu da je sve veći broj vrsta ptica ugrožen, jer delimo istu životnu sredinu.

Posebno raduje što su panelu prisustvovali i učenici iz nekoliko osnovnih i srednjih škola. Ruke dece stalno su bile u vazduhu očekujući odgovor više. Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije potrudile se da ovakva okupljanja postanu redovna.

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Postanite i Vi član Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije

Ako volite ptice i prirodu, ako Vam je stalo do njihove dobrobiti i zaštite, ako želite da naučite nešto više o pernatim komšijama sa kojima delite životni prostor, ako želite da provedete više vremena na svežem vazduhu istraživajući i posmatrajući čudesni svet ptica, pridružite nam se i budite deo zajednice koja stvara novo, bolje sutra za prirodu i ljudе.

Svaki član uplatom godišnje članarine dobija dva broja magazina o divljim pticama „Detlić“ i stručni ornitološki časopis „Ciconia“. Zainteresovani članovi mogu nam se pridružiti na terenskim aktivnostima otvorenog tipa, kao i na izletima koje organizujemo tokom cele godine.

Zainteresovani se mogu učlaniti direktno u našim kancelarijama u Novom Sadu (Partizanskih baza 6/43) i Beogradu (Makedonska 4), kao i putem sajta na adresi: www.pticesrbije.rs/kako-postati-član/

EBCC konferencija „Birds in numbers 2019“ u Evori

Marko Šćiban

U periodu između 8. i 13. aprila 2019. u gradu Evora (Portugalska) održana je 21. EBCC (European Bird Census Council), konferencija posvećena gnezdaricama, drugom Atlasu ptica Evrope (EBBA2 projekat) i različitim programima monitoringa ptica u Evropi i svetu. Na konferenciji je učestvovalo troje kolega iz Srbije (Dimitrije Radišić, Marko Šćiban i Kristina Floegl). Pored objavljuvanja rezultata brojnih istraživanja, održan je i niz uvodnih obraćanja i predavanja, sastanaka radnih grupa u okviru EBBA2 projekta, EBCC i PE-CBM (Pan European Common Birds Monitoring). Konferencija je bila od-

lična prilika da se razmene iskustva i upoznaju kolege specijalisti za različite grupe ptica i tipove monitoringa. Terenski dan bio je posvećen obilasku zaštićenih područja u središnjim delovima Portugala, gde su učesnici imali prilike da posmatraju i neke retke vrste poput male i velike droplje (*Tetrax tetrax*, *Otis tarda*), crnotrbe sadže (*Pterocles orientalis*), sultanke (*Porphyrio porphyrio*), španskog orla krstaša (*Aquila adalberti*), crnog strvinara (*Aegypius monachus*), bele i riđe lune (*Elanus caeruleus*, *Milvus milvus*).

Poslednjeg dana konferencije govorilo se o pticama vodenih staništa.

Tokom prepodneva održan je sastanak nacionalnih koordinatora programa zimskog popisa ptica vodenih staništa (International Waterbird Census – IWC) pod pokroviteljstvom organizacije Wetlands International i drugih organizacija koje podržavaju ovaj program. U drugoj polovini dana održana je radionica sa temom monitoringa ptica vodenih staništa u Mediteranu, pod pokroviteljstvom instituta Tour du Valat. Sastanku i radionici prisustvovali su brojni nacionalni predstavnici iz Evrope i Afrike, a tom prilikom najavljeni su novi projekti i načini za prikupljanje i obradu podataka.

Rad sa mališanima

Dejan Đapić

Predavanja o pticama i o svemu što je u vezi sa njima, postaju tradicija u somborskim osnovnim školama i u predškolskim ustanovama. U oktobru i novembru 2018. godine održao sam nekoliko takvih predavanja.

Predškolska ustanova „Vila“ nalazi se u sastavu Osnovne škole „Dositij Obadović“. Ova škola je na rubu Sombora, kraj listopadne šumice poznate pod imenom Rokovačka šuma. Deca sa vaspitačicama odlaze u šetnju u tu šumu, pa sam odlučio da im pričam o pticama koje se u njoj mogu osmotriti.

Održana su dva predavanja u kojima su deca aktivno učestvovala postavljajući pitanja o zapažanjima iz šetnji kroz Rokovačku šumu. Vaspitačice su odštampale fotografije ptica i ostalih životinja koje žive u šumi. Neke od dečjih aktivnosti bile su u vezi sa ovom temom. Mališani su crtali ptice, pravili kolaže i radove izlagali u učionicama i hodniku.

Nastavljemo predavanja u somborskim osnovnim školama, a u narednim prilikama tema će biti vodena staništa sa posebnim osvrtom na ševarskog cvrčića (*Acrocephalus melanopogon*).

O JOŠ NEKIM IMENIMA PTICA

Vojislav Vasić

Jacob van Maerlant: Pigmeji – minijatura iz *Der naturen bloeme*, 14. vek, Koninklijke Bibliotheek (CC-PD-Mark)

Nisu nam uvek poznati putevi i načini kojima su nastajala i do nas stigla imena ptica. Mnoge od tih linija smo znali (ili mogli znati) pa zaboravili, a korene nekih od naziva tek treba da otkrijemo. Ima ptica koje su tako uobičajene, a reči kojima smo navikli da ih imenujemo imaju čak i prenosna značenja, da se uopšte više nikad i ne zapitamo o njihovom poreklu. Ali onda otvorimo „Detlić“ – pa se začudimo. Jedna od takvih je roda. Jeste, najobičnija roda.

Da li roda donosi decu?

Mnogi će se iznenaditi kad čuju da srpska, hrvatska ili srpskohrvatska reč roda po svoj prilici nema etimološke veze sa starim sveslovenskim korenom reči kao što su rod, roditi, rođenje itd. Samo se u srpskom, hrvatskom (i njihovim najnovijim derivatima) ta ptica zove roda. Nigde više. Dovoljno da se zainteresujemo.

Izgleda da je verovanje da rode donose decu kod nas stiglo tek u 19. veku, sa Zapada (kažu iz Nemačke). Stojan Novaković u svojoj čuvenoj obradi srednjovekovnog rukopisa *Physiologus* ili *Слово о вештима ходечима и лемешима* (Zagreb 1879), koji se smatra dosad najstarijim pisanim srpskim spomenikom o pticama, ima rodu pod imenom *cmpъкъ*, sa svegermanskim poreklom. U Fiziologusu se međutim ništa ne kaže o donošenju dece, niti Novaković u komentarima to pominje. Vuk u Rječniku daje podjednako rodu, štrka i leleka. Leleka je kao srpsko ime zapisao Marsili krajem 17. veka. Poreklo te reči je onomatopejsko i smatra se da potiče iz turskog odnosno persijskog jezika.

Izgleda da je polouzbiljna priča za decu, da su ih donele rode, postala popularna u čistunskim hrišćanskim zajednicama 19. veka, kada je trebalo dolazak dece na svet oslobođuti od veze sa seksualnošću. Andersenova

bajka »Rode«, koja se kod nas ili izstavlja ili u prevodu »čisti«, svakako je doprinela širenju tog načina objašnjanja kako se razmnožavaju ljudi.

U toj bajci postoji nemilosrdni sukob između roda i malih ljudi – dece predškolskog uzrasta. Deca prete rodoma naticanjem na ražanj, vešanjem i drugim surovostima, a rode, umesto da im samo iskopaju kljunovima oči, planiraju goru osvetu. Zločestim čovečuljcima doneće u kljunu mrtve bebe! Iz neke močvare u kojoj inače nastaju bebe.

Otkud tom Dancu tako bolesna ideja za priču za decu? Andersen je literarno obrađivao narodna predanja i stare mitske teme, preko srednjovekovnih, do antičkih. Morale su mu biti poznate ne samo popularne scene sa helenističke grnčarije o krvavim bitkama malih ljudi Pigmeja sa rodama, koje im kljuju oči, nego i srednjovekovne ilustracije istog mita. Gubici su bili

na obe strane. Uvek su to nadmoćne ptice dugih nogu, po pravilu bele, obično crvenih nogu i ogromnih kljunova. U tekstovima se te ptice zovu rode, ili ždralovi, ili čaplje, što je za ne-ornitologe – manje-više isto. Pigmeji-patuljci na tim predstavama izgledaju kao deca koja rode probadaju kopljima-ražnjevima, ili im vezuju konopce za vratove.

E sad, a zašto se tuku patuljci s rodoma? Po Ovidiju, ali i drugim obrađivačima grčkih mitova, uključujući i Rečnik grčke i rimske mitologije (Srejović i Germanović-Kuzmanović, SKZ 1979), imali su Pigmeji kraljicu Enoju, suviše lepu. I oholu. Još su je i obožavali zanemarivi bogove. To je razbesnelo Heru koja ju je kaznila pretvaranjem u najružniju pticu, štrkljastu rodu ili čaplju ili ždrala (sve su to nijanse). Novo joj je ime bilo Gerana, i htela je i kao ptica da ostane uz svog sinčića Mopsa. Pigmeji su je terali, ali ona je bila uporna i stalno uzimala detence. Kepeci na kraju povade oružje da je oteraju, i otada i ubijaju svakog ždrala, rodu itd. A ptice uzvrćaju, milo za drago.

Zamislite da na nekoj staroj amfori ili iluminaciji srednjovekovnog rukopisa vidite sliku na kojoj Gerana u kljunu drži malo dete. Ako nema teksta koji to objašnjava, ili je nerazumljiv, ili se slika brzopletno tumači, onda će pesimista pomisliti da roda otima dete. A optimista će objaviti da ga donosi ljudima. Eto kako se može objasniti poreklo

Archibald Thorburn: Liska - ilustracija iz izdanja "Coloured figures of the birds of the British Islands" verovanja o deci i rodoma. Nesporazumom!

Liska ili sarka

Kad sam davno pisao za lovačku enciklopediju o liski, povela se rasprava o standardnom nazivu za najobičniju vrstu *Fulica atra*. Jedna struja insistirala je da se napiše sarka, jer tako tu pticu zovu u Vojvodini, a u Vojvodini živi najmanje 75% srpske populacije te vrste ptica. Drugi su tvrdili da sarka na srpskom ne znači ništa, jer je to mađarski *szárca*, i da treba da se zove liska jer ima listaste noge. Tačno je da liska ima zelene i listolike noge, ali ime je dobila po beloj lisi na čelu. A lisa je na svim slovenskim jezicima belega, bela, obično čelava površina na glavama životinja. Izvorno lisarka, skraćeno je u 'sarka ili lis'ka. Istina je da su tako svedenu sarku, kao sarču preuzeli Mađari. A Rumuni su iz srpskog uzeli variantu *lisită*.

Patka lastarka

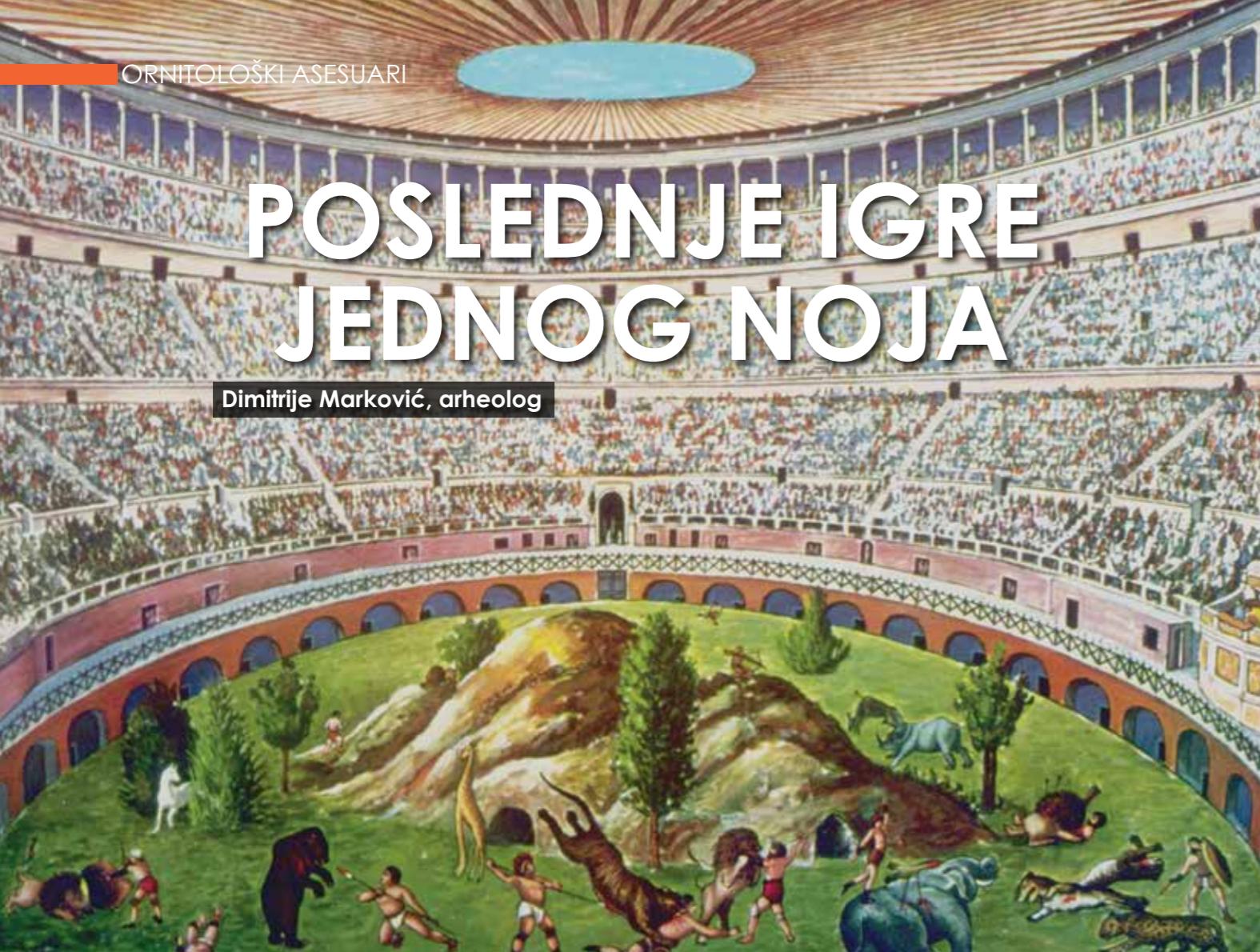

Jan Christiaan Sepp: Šiljkan - bakrorez iz izdanja "Nederlandsche Vogelen"

Naziv šiljkan (*Anas acuta*) ponekad kritikuju kao termin koji se inače koristi za vrstu opanka, a dotična patka nema sličnosti s tom obućom. Postoji i lep naziv – lastarka. Zaista, patak ove vrste ima dva dugačka i tanka srednja pera izrasla u odnosu na ostala koja su kratka, slično lastarima, neplodnim mladim izdancima loze, koji se u proleće otkidaju ili orezuju. Obabakle naziva oslanjaju se na istu, prepoznatljivu odliku mužjaka.

POSLEDNJE IGRE JEDNOG NOJA

Dimitrije Marković, arheolog

Opet ja, i opet se vraćamo u prošlost. Ponovo je u pitanju grad Rim, 82. godina nove ere. Naš junak (nazovimo ga Marco) požurio je tog jutra do grada kako bi na vreme nabavio ulaznicu za spektakl koji se za nekoliko nedelja održava u nedavno otvorenom Flavijevskom amfiteatru (u srednjem veku nazvanom Koloseum). Da ne bi gubio vreme i danima čekao u redu, otišao je na obližnji politički skup, gde su tzv. sakupljači glasova besplatno delili određeni broj ulaznica, te tako rešio problem.

S obzirom da ovaj amfiteatar, najveći u antičkom svetu, prima 50.000 ljudi, mesta su numerisana, pa se na ulaznici, napravljenoj od slonovače, nalaze podaci o broju sedišta, redu i najbližem ulazu/izlazu. Postoji ukupno osamdeset ulaza – sedamdeset šest za gledaoca, po jedan za imperatora i Vestalke, dok dvoja vrata vode pravo u arenu. Kroz Vrata Života prolazila je svečana povorka prilikom otvaranja igara, dok su kroz Vrata Smrti iznosili tela poginulih ljudi i životinja.

Unutrašnjost arene bila je obložena mermernim zidom visine oko 5 m, ne toliko iz estetskih razloga, koliko iz opreza da se nijedna divlja zver uz njega ne uspenje i uskoči međ masu. Na ivicama ovog zida bile su pričvršćene kljove slonova, preko kojih je, za svaki slučaj, prebačena mreža. Ispod same arene nalazio se niz prostorija i kaveza za pripremu gladijatora i čuvanje životinja koje će učestvovati u

spektaklu. Savršena mreža kanala odvodila je krv i otpadne vode iz arene i pomenutih kaveza. Ovi su se kanali slivali u jedan veliki odvodni jarak, povezan sa glavnom gradskom kanalizacijom (*Cloaca Maxima*).

Kako je naš Marco sloboden, ne preterano bogat, rimski građanin, njegovo sedište nalazi se na trećem nivou tribina (*media cavea*). Na prvom nivou (*podium*), najbliže areni, sedeće su osobe visokog ranga (senatori, sveštenici...), na drugom (*ima cavea*) bili su smešteni vitezovi, dok su iznad Marca, na četvrtom nivou (*summa cavea*), bili pozicionirani gledaoci najnižeg socijalnog statusa. Na poslednjem, petom nivou (*summum meanianum in ligneis*), na drvenim sedištima – na šta Marco danas nikako ne bi bio ponosan – sedeće su žene visokog statusa.

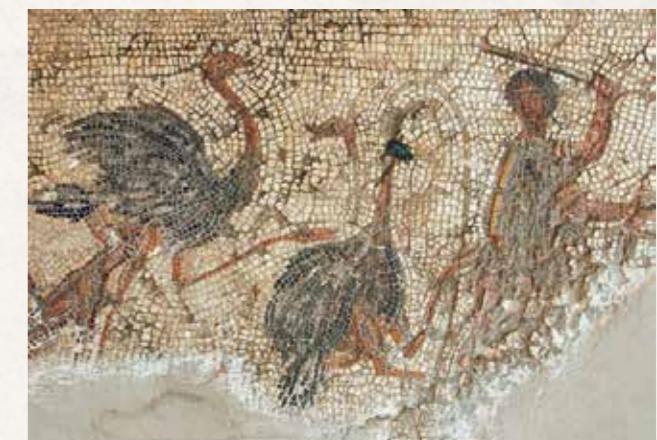
Marco je znao da ga tog dana čeka nešto veliko jer je cela arena bila uređena tako da podseća na džunglu. Napravljeno je veštačko brdo, ispod njega omanje jezero, a svuda oko bilo je postavljeno drveće. Takva scenografija nije začuđujuća, a nije čak ni najimpozantnija, s obzirom da se zna za slučajeve (iako im nije lično prisustvovao) kada se cela arena ispunjavala vodom, kako bi se publici priredili spektakli pravih pomorskih bitaka (*naumachia*), u kojima su se rimski brodovi suprotstavljali tradicionalnim neprijateljima.

Program je počinjan u jutarnjim časovima, dolaskom povorce sa organizatorom igara na čelu, koji zadovoljan maše oduševljenom auditorijumu. Zvaničan program počinje blagim zagrevanjem (*proludum*), koje je podrazumevalo defilovanje životinja, akrobatske tačke, a ponekad i čitave predstave.

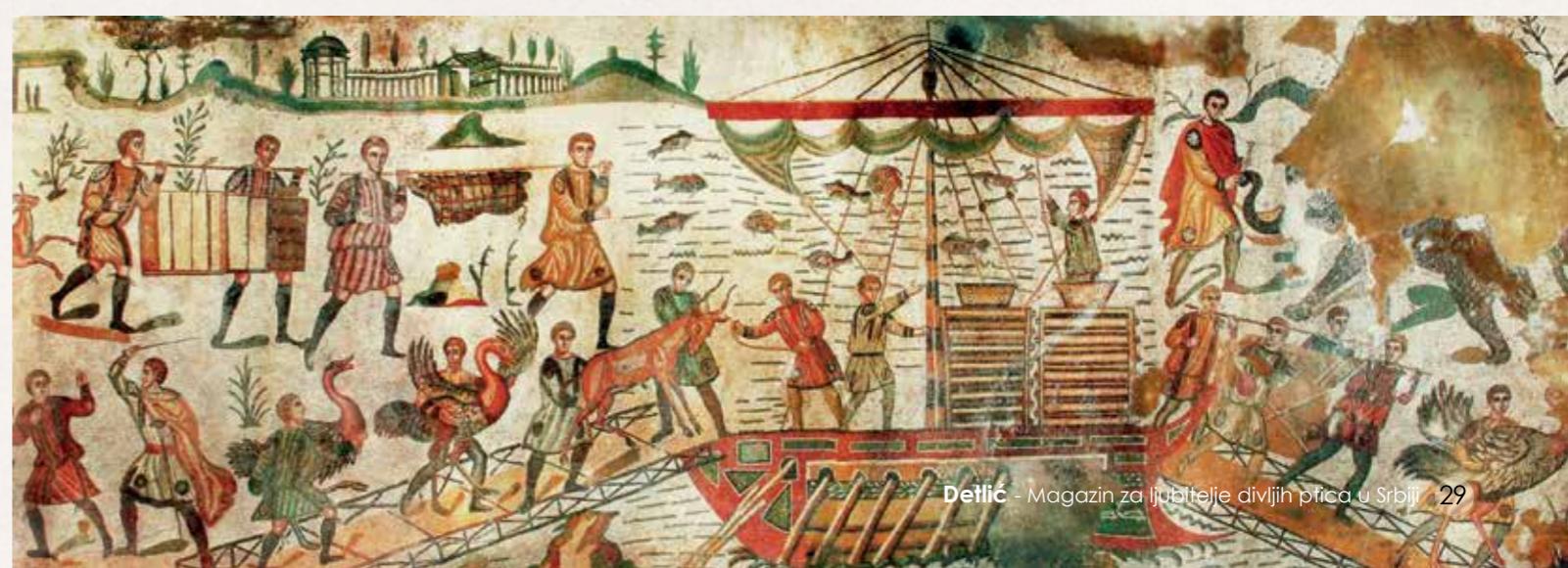
Sledeće na redu bile su inscenacije lova (*venatio*). U ovom segmentu najčešće su učestvovali životinje koje je bilo lako nabaviti – jeleni, divlje svinje, medvedi, bikovi. Ponekad, kao što je tog dana bio slučaj, „na meniju“ su bile i egzotičnije životinje, poreklom iz severnoafričkih provincija, kakve su lavovi, gazele, leopardi, slonovi, žirafe ali i neke manje očekivane – kao što je noj. Prema podacima antičkih pisaca, nojevi su bili prisutni u nekoliko delova Afrike. Pliniye navodi da su živeli u Africi i Etiopiji, dok Lucijan beleži da ove ptice gaje i saharska plemena. Pliniye takođe navodi da su stanovnici severa Afrike „poznavali“ nojeve mnogo pre dolaska Rimljana, pa su tako od jaja ove ptice pravili posude, dok su pera iz repa ili krila služila za ukrašavanje šlemova.

Iako afrička životinja, noj nije mogao stajati rame uz rame sa drugim vrstama iz ovog područja. Na to upućuje i Dioklecijanov „Edikt o maksimalnim cenama“, izdat 301. godine, u kome stoji da se za jednog prvoklasnog mužjaka lava maksimalno moglo dobiti 150.000 denara, dok je najviša cena noja bila, u odnosu na ovaj iznos, tričavih 5.000 denara (ista suma koju je bilo potrebno izdvajati za, recimo, divlje magarca). Lov na noja, ipak, nije bio tako lak zadatak. Sama činjenica da ova životinja u punom trku može dostići brzinu od 70 km/h (podatak koji ornitolozi možda uzimaju zdravo za gotovo – ja sam ipak ostao zapanjen), može nam pružiti uvid u napor potreban za njihovo hvatanje. O brzini i agresivnosti ovih ptica izveštava nas Pliniye, koji kaže:

Sledeća tema je priroda ptica. Među njima najveća vrsta, koja se gotovo može svrstati u klasu životinja, afrički i etiopski noj, prevazilazi visinu i nadmašuje brzinu opremljenog konjanika. Krila su mu data samo kao vid pomoći u trčanju, ali inače to nije leteće stvorenje i ne odvaja se od zemlje. Ima kandže koje podsećaju na papke jelena, koje koristi kao oružje; one su razdvojene na dva dela i korisne za hvatanje kamenja koje, kada je u begu, bacu nogama ka svojim goniteljima.

U slučajevima kada gonići nisu mogli biti brži od noja, morali su biti pametniji. Stoga su, prilikom lova na životinje koje će učestvovati u spektaklu, neretko korišćene velike mreže kako bi se životinje uhvatile žive. Tom prilikom često su korišćeni i psi gonići, koji bi usmeravali nojeve ka mreži ili kakvom ogradištem prostoru, što je prikazano i na mozaiku iz Tunisa (*Sicca Veneria*, Tunis, III vek), dok je na drugom mozaiku sa istog područja (*Utica*, Tunis, III vek) prikazano hvatanje i drugih vrsta životinja, kao i ptica. Ovako uhvaćene, životinje su brodovima transportovane u Rim ili u druge provincijske amfiteatre. I ovaj korak je, verovati ili ne, predstavljen na dobro poznatom mozaiku iz III–IV veka (*Villa del Casale*, *Piazza Armerina*, Sicilija), na kome se vidi ukrcavanje nojeva i gazela na usidreni brod, dok su druge, očigledno opasnije životinje, uvijene u mrežu ili smeštene u kutije. O niskoj ceni noja možda u prilog ide i činjica da su se ove ptice, jednom uhvaćene, vrlo lako mogle čuvati i gajiti van njihovog prirodnog staništa, pa su, kao takve, moguće bile „manje egzotične“.

No, vratimo se spektaklu kome prisustvuje Marco. Ovo je prvi put da u svom životu vidi noja, pa nije siguran šta je u pitanju i zašto ta, po svemu sudeći ptica, ne poleti. Venatori, odnosno učesnici igara specijalizovani za lov u areni, bez velike muke ispaljuju strele i kopljia na gazele, medvede, jelene i druge životinje (u nekim situacijama su u ovoj fazi učestvovala i deca, koja su lovila manje životinje, poput zečeva ili gusaka). Imperator Domicijan dobro je raspoložen, pa rešava da i sam uzme luk i, iz sigurnosti svoje lože, odapne par strela u pravcu životinja u areni, što masa pozdravlja ovacijama. Jedna od njih pogarda upravo pticu koju Marco sve vreme posmatra, čime se završava izuzetno komplikovan i dugotrajan proces hvatanja i transporta jednog severnoafričkog noja i ponovni lov na ovu pticu, ovaj put usred Rima pred 50.000 ljudi.

Nedugo zatim sve životinje su ubijene i polako se iznose kroz Vrata Smrti. Njihova tela biće procesuirana i izdeljena na manje komade, a zatim, nakon završetka igara, biće podeljena publici. Nakon borbi životinja, negde oko podneva, usledila je pauza za ručak, da bi publika po povratku, sve do ranih večernjih časova, uživala u najvoljenijem delu spektakla – borbama gladijatora.

Nakon završetka celokupnog programa, naš junak Marco otisao je na mesto gde su se delili ostaci sveže ulovljene divljači i uspeo je da dobije celu desnu nogu noja, što je

podrazumevalo obilan i kvalitetan ručak narednog dana. Po dolasku kući njegova žena otvorila je svoj omiljeni kuhar, sastavljen od strane Apicija, i u njemu odabrala recept „*Kuvani noj*“.

Sastojci:

*Meso noja
Biber
Menta
Kumin
Seme kima
100 g urmi bez koštice
1 kašika meda
30 ml sirceta
30 ml pasuma (dezertno vino)
Garum
1 kašika maslinovog ulja
1 kašičica srkoba*

Sve sastojke staviti u posudu i kuvati dok ne provri. Kada provri, izvaditi meso noja i ocediti tečnost iz posude. Dodati skrob kako bi se masa stegla. Meso iseći na manje komade, servirati u tanjur, prelitи sosom i posuti biberom. Za pojačane začine tokom kuvanja dodati beli luk.

Prijatno!

Nabavite naša izdanja

KNJIGE

- Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. - 1.000,00 din.
- Ptice Srbije: kritički spisak vrsta - 1.000,00 din.
- Crvena knjiga faune Srbije III - PTICE - 3.500,00 din.

BROŠURE

- Veliki sokolovi Srbije - 150,00 din.
- Kućice i hranilice za ptice - 150,00 din.

POSTERI

- Sove Srbije (50x70cm) - 100,00 din.
- Ptice na hranilici (50X70cm) - 100,00 din.
- Grabljivice Evrope (70x100cm) - 250,00 din.

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Naša izdanja možete poručiti preko imejl adrese sekretar@pticesrbije.rs, ili lično u našim kancelarijama u Novom Sadu i Beogradu.

SOVICE

Tekst: Miodrag Ćosović
Fotografije: Zoran Dimitrijević

Reče mi kćerka da Narodni muzej Kruševac u Kući Si-mića otvara izložbu kolezionarstva, a pošto sam i ja „zaluđeni“ kolezionar, odem da vidim. Kad tamo, izložba „Od salveta do lajkova“ o malim, raznovrsnim, maštovitim i jedinstvenim zbirkama. Ima tu salveta, značaka, klikera, privezaka, automobilčića, sličica iz čokoladi-ca, stripova, štrumfova, ploča, razglednica i drugih dran-gulija. Pažnju mi privuče jedna vitrina sa figuricama sova, vidim, čovek se ozbiljno „navukao“. Raspitam se za njega, zove se Milomir Vukojević, novinar u penziji, poznati planinar, popeo se na mnoge planine i vrhove širom Evrope. Dobijem broj telefona, i kada ču o čemu se radi, pozva me da dođem kod njega kući, odmah tu preko puta. Kad tamo, već deo zbirke. Sova koliko hoćeš, pune vitrine.

Priča: „Svoju prvu sovicu pazario sam davne 1982. u Cermatu, podno Materhorna. Te godine moji prijatelji i ja nismo izašli na čuveni vrh, ali se ta sova uselila u moj dom i tu ostala do danas. Gde god bismo putovali tražili smo i, uglavnom, nalazili raznovrsne figure sova i uskoro je kolekcija postala obimna, a moja sakupljačka strast poznata i prijateljima. Tako su počele da pristižu sove iz raznih krajeva sveta. Iz Portugalije, Ekvatorijalne Gvineje, Turske, Austrije, Češke, svih susednih zemalja i nekadašnjih jugoslovenskih republika. Poslednji, svestleći primerak stigao je iz Irana, avgusta ove godine. Moja današnja zbirka je emotivno podsećanje na moje prijatelje i potiče sa planinarskih staza kojima već dece-nijama hodimo.“

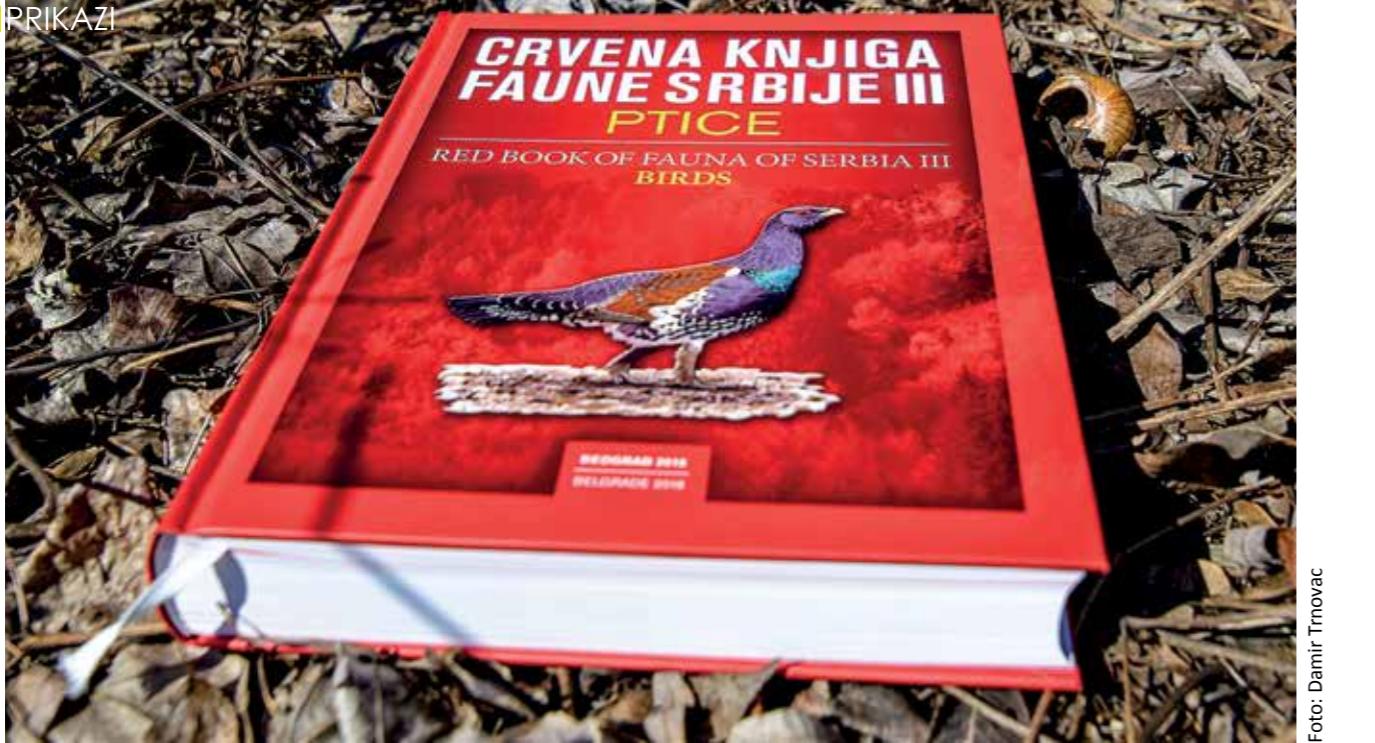

Foto: Danil Trnovac

CRVENA KNJIGA FAUNE SRBIJE III – PTICE

Uredili: Dimitrije Radišić, Voislav Vasić, Slobodan Puzović, Milan Ružić, Marko Šćiban, Bratislav Grubač i Ante Vujić.

**Beograd 2018: Zavod za zaštitu prirode Srbije,
Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, departman za
biologiju i ekologiju,**

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije

Vladimir Stevanović, profesor Biološkog fakulteta u Beogradu i akademik SANU

Dugo očekivana „Crvena knjiga faune Srbije III – Ptice“ (u daljem tekstu CKPS) ove godine je izašla iz štampe. Njoj su prethodile „Crvena knjiga dnevnih leptira Srbije“ autora Predraga Jakšića (2003), „Crvena knjiga faune Srbije I – Vodozemci“ u redakciji M. Kalezića, G. Tomović i G. Džukića (2015) i iste godine „Crvena knjiga faune Srbije II – Gmizavci“ u redakciji Lj. Tomović, M. Kalezića i G. Džukića. Ovom nizu treba dodati i skoro publikovanu „Crvenu knjigu faune Srbije IV – Pravokrilići“ autora D. Pavićevića, I. Karamana i M. Horvatovića (2018). Rad na izradi pomenućih publikacija poveren je našim vrsnim poznavacima problematike – zootaksonomima, faunistima, biogeografiama i konzervacionim biologima. Ovim delima još jednom je pokazano da naša zoološka i botanička nauka idu u korak sa svetom, što u uslovima nedovoljnih materijalnih sredstava za istraživanja i u nepovoljnoj naučnoj klimi u Srbiji, a naročito ako se u tom pogledu uporedimo sa drugim zemljama Evrope, predstavlja pravi naučni izdavački podvig.

CKPS je delo 36 ornitologa u redakciji Dimitrija Radišića, Voislava Vasića, Slobodana Puzovića, Milana Ružića, Marka Šćibana, Bratislava Grubača i Ante Vujića, ali i preko 300 spoljnih saradnika koji su ustupili svoje podatke o pticama u Srbiji. Knjiga je obuhvatila 123 vrste ili 35% od ukupnog broja zabeleženih vrsta ptica u Srbiji u periodu 1800–2015. Procenjuje se da je više od 1/3 ornitofaune Srbije u različitom stepenu ugroženo prema kriterijumima IUCN iz 2012.

godine. Dovoljno ne samo za ozbiljnu zabrinutost, već i za promptne akcije očuvanja.

CKPS je savremeno koncipirana i podeljena na standar-dizovane rubrike kakve nalazimo u svim novijim regionalnim Crvenim knjigama u svetu. To su 1. Narodno, naučno i englesko ime vrste; 2. Taksonomija; 3. Sinonimi; 4. Status u međunarodnim dokumentima (IUCN Red List, Bird Life International European Red List, Bird Directive: Annex I, Annex IIB, Annex IIIB; Bern Convention – Konvencija o zaštitu vrsta i njihovih staništa u Evropi); Appendix III, CITES (Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženih vrsta), Bonn Convention (Konvencija o migratornim vrstama); 5. Nacionalna kategorija ugroženosti i Status gnezdeće populacije sa obrazloženjem; 6. Opšte rasprostranjenje vrste; 7. Rasprostranjenost vrste u Srbiji; 8. Veličina i trend populacije u Srbiji; 9. Bionomija; 10. Staništa, odnosno katagorije staništa vrste u Srbiji; 11. Faktori ugrožavanja vrste u Srbiji; 12. Mere zaštite vrste (pasivna i aktivna zaštita i specifične mere koje treba preduzeti). Uvodni tekstovi su informativni i korisni za svakog čitaoca. Oni su prikazani kroz poglavlja: 1. Šta su Crvene knjige i koji je njihov značaj? 2. Istoriski pregled istraživanja faune ptica Srbije; 3. Opšte odlike i ugroženost ptica; 4. Raznovrsnost ptica u Srbiji; 5. Izvori i struktura podataka za procenu rizika od iščezavanja; 6. Utvrđivanje rasprostranjenosti i zauzetih površina; 7. Struktura tekstova o ugroženim vrstama ptica u Srbiji; 8. Vrste sa nepovoljnim

statusom gnezdećih populacija; 9. Vrste sa nepovoljnim statusom negnezdećih populacija; 10. Literatura i 11. Prilozi.

Važno je naglasiti da je radu na Crvenoj knjizi ptica prethodila još jedna naučno vredna ornitološka publikacija „Ptice Srbije – kritički spisak vrsta“ autora M. Šćibana, D. Rajkovića, D. Radišića, V. Vasića i U. Pantovića. Tokom izrade ove knjige i posle toga tim ornitologa koji je radio na CKPS stvorio je ogromnu bazu podataka o pticama u Srbiji koja broji 312.533 podatka od kojih 14% čine objavljeni, a 86% neobjavljeni podaci preko 300 posvećenih poznavalaca ptica iz zemlje i inostranstva.

Svi tekstovi su pisani dvojezično, na srpskom i engleskom, čime je obezbeđena dostupnost knjige stranim čitaocima i naučnicima, odnosno uključivanje podataka iz ove knjige u globalne baze podataka o veličini regionalnih populacija ptica i njihovoj ugroženosti. Štaviše CKPS, kao i sve regionalne Crvene knjige, na određen način izuzetno su vredna faunistička dela jer sadrže obilje podataka od fundamentalnog značaja za razumevanje određenih faunističkih grupa.

Od 123 vrste ptica u CKPS, 14 vrsta ili 3,6% od ukupne 4% ugroženih ornitofaune Srbije regionalno je iščezlo, tačnije više se ne gnezde u Srbiji. Krajnje ili kritično ugroženo (CR - critically endangered prema IUCN kriterijumima) je 15 vrsta ili 6,6% aktuelne faune gnezdarica Srbije koja broji 228 vrsta. Ugroženih ptica gnezdarica (EN) je 22 vrste (9,6% aktuelne faune ptica gnezdarica Srbije), dok je u kategoriji ranjivih (VU) takođe 22 vrste ili 9,6%. U kategoriji skoro ugrožene (NT) je 19 vrsta ili 8,3%. Osim ovih kategorija koje se odnose na gnezdišnu ornitofaunu, u Crvenoj knjizi su prikazane vrste koje se ne gnezde, ali imaju procenjeni nepovoljni status; od regionalno iščezlih vrsta do kritično ugroženih i ranjivih. Ako se ima u vidu da su ptice veoma dobar indikator stanja u kome se životna sredina nalazi, podatak iz CKPS da je trećina ornitofaune Srbije ugrožena, dovoljan je znak za uzbunu.

CKPS je namenjena širokom krugu korisnika, od ljubitelja prirode, amatera posmatrača ptica do profesionalnih ornitologa. Još više ona je potrebna onima koji spovode aktivnu zaštitu biodiverziteta na teritoriji Srbije, upravljačima prirodnih dobara, institucijama koje su zadužene za zaštitu prirode i biodiverziteta, i konačno institucijama za životnu sredinu koje sprovode akcije očuvanja kroz legislative i kontrolu njenog sprovodenja u praksi. Ova, kao i sve do sad objavljene Crvene knjige faune i flore Srbije, u funkciji su podizanja svesti o neophodnosti i urgentnosti očuvanja biološke raznovrsnosti u Srbiji. Svojom crvenom bojom opominju, one su alarm pokretanja neodložnih akcija očuvanja njihovih malobrojnih populacija u Srbiji. Broj takvih vrsta se svakim danom uvećava. Sve takve vrste flore i faune u Srbiji su na različite načine međusobno ekološki povezane, što čini njihovu zaštitu kompleksnom, ali jedino rešivom synergijom nauke i želje države da se ona na najbolji način ostvari. Materijalna pomoć koju su pružili Ministarstvo za životnu sredinu, Zavod za zaštitu prirode i resorni fakulteti kako bi ova, ali i sve druge Crvene knjige ugledale svetlost dana, prvi je neophodan korak za očuvanje biodiverziteta koji je za svaku pohvalu. Ali na tome se ne može stati, niti se uljuljkivati kako smo Crvenim knjigama zaštilili biodiverzitet. Naprotiv, u vremenu u kojem živimo atak na prirodne resur-

se u Srbiji sve je očigledniji i bezobzirniji. Od želje za brzim ličnim profitom ne preza se od narušavanja prirode ni u zaštićenim prirodnim objektima kakvi su nacionalni parkovi, parkovi prirode, strogi i specijalni rezervati prirode. Primeri besomučne i neodržive gradnje mini-hidroelektrana, skijaških staza, kaptiranja izvora, prekomernog i nedozvoljenog korišćenja prirodnih bioloških resursa, zagađivanja životne sredine, dokaz su ozbiljnog poremećaja u razumevanju značaja očuvanja prirode i biodiverziteta, što se medicinskim rečnikom može označiti kao dijagnoza ozbiljne bolesti društva u kome živimo koje zahteva radikalno i uporno lečenje.

CKPS ali i sve dugе Crvene knjige su instrument u rukama onih čiji je prvenstveni zadatak da čuvaju prirodu i/ili da propisuju uslove za održivo korišćenje prirodnih resursa. Ustanove kao što su zavodi za zaštitu prirode i Ministarstvo za zaštitu životne sredine morale bi da budu prva brana u sprečavanju stihije neodrživih pritisaka na prirodu i biodiverzitet. Tu ne bi trebalo da bude kompromisa u suprostavljanju megalomanskim zahtevima investitora sklonih korupciji i pritiscima različitih vrsta. Sa Crvenim knjigama i pretećom domaćom i stranom legislativom državne institucije imaju ne samo solidnu naučnu osnovu za očuvanje biodiverziteta već i instrumente za sprovođenje zaštite. Nažalost situacija u praksi više je nego alarmantna. Zašto je to tako? Zašto je očuvanje životne sredine i biološke raznovrsnosti u Srbiji poslednja stavka među brojnim prioritetima države? Kako je došlo do erozije moralu koja je stvorila hranljivu podlogu za escalaciju nekulture i neznanja, negaciju pojma zajedničkog dobra, olakog odbacivanja ideje održivosti i njene zamene za neodrživost i nezadrživost, pitanja su koja se tiču opstanka ovog društva ne na duge već na kratke staze. U takvoj klimi pritisak na biodiverzitet i prirodne resurse kod neukih, i po pravilu sebičnih, već se smatra neizbežnim, normalnim, pa paradoksalno, i poželjnim. To se, uostalom, može videti kroz naš nemar prema životnoj sredini koji je sveprisutan. U takvoj klimi publikovane Crvene knjige i uopšte borba za zdravu i očuvanu prirodu i životnu sredinu kao da su namenjeni nekom drugom, a ne našem društvu. Kao da su takve knjige publikovane da bi se promovisale. Kao da vrste koje su nestale i one koje su na putu da nestanu, kao i njihova staništa, nisu deo naše prirodne baštine, naše lične karte prirode. Ako izgubite ličnu kartu, možete izraditi novu, a kad izgubite ličnu kartu prirodne baštine, nema duplikata. Parola koju je svojevremeno izrekao neki političar „pravčemo prirodu“ duboko je neznalačka, a po posledicama krajnje štetna i slikovito govori o nezavidnom stanju svesti onih koji donose odluke.

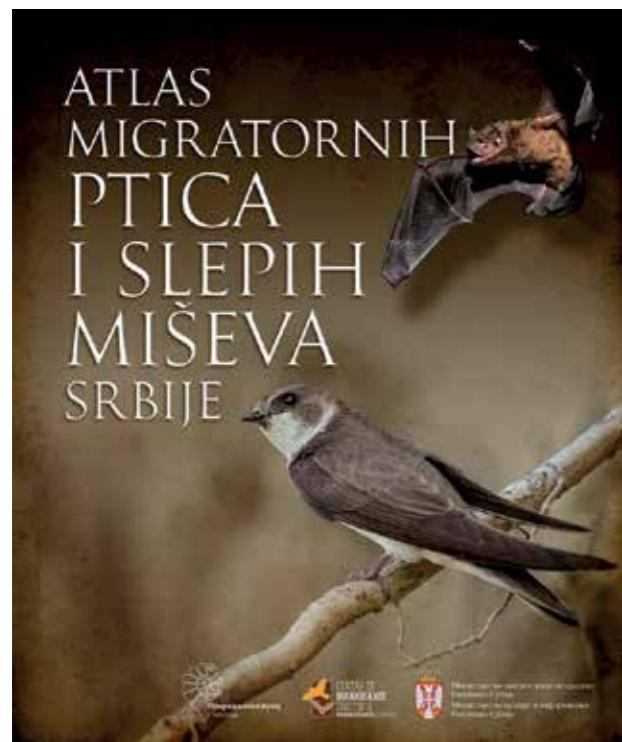
Crvene knjige su dakle putokazi u kom pravcu i kako treba očuvati biodiverzitet. Na državi je da promeni raspored prioriteta i da zaštitu životne sredine stavi na prvo mesto. Da se vrati izvornim principima održivosti korišćenja prirodnih resursa, pa prema tome i biodiverzitetu kao meri očuvane životne sredine. U protivnom, korice Crvenih knjiga zameničemo crnim omotom. U tom slučaju, i ako društvo nastavi stranputicom, neće biti nimalo utešno da će Crvene knjige ostati dokumenti o životu svetu koji nas je, ne tako davno, okruživao. Zbog toga bi neprestano trebalo podizati svest i znanje, stalno podsećati na elementarne ekološke činjenice da bez očuvanog biodiverziteta, na bilo kojoj prostornoj skali, nema ni opstanka ljudske regionalne populacije, a u krajnjem slučaju i ljudske vrste. Brojni primeri iz istorije nas tome mogu podučiti.

ATLAS MIGRATORNIH PTICA I SLEPIH MIŠEVA SRBIJE

Uredili: Daliborka Stanković, Milan Paunović, Marko Raković.

Beograd 2018: Prirodnački muzej: Posebna izdanja 46.

Voislav Vasić

U 115 godina dugoj tradiciji Posebnih izdanja Prirodnačkog muzeja, nije bilo ovako lepe, velike (30 cm, preko 3 kg) i sadržajem bogate knjige kao što je br. 46. Čini se da je Muzej želeo ovom knjigom da obeleži prvi 25 godina rada svog Centra za markiranje životinja. Pisan u formi izveštaja o obavljenom velikom poslu, Atlas sjajno i, reklo bi se, trijumfalno pokazuje opravdanost postojanja Centra i potvrdu njegovog značaja u sistemu nacionalne nauke i zaštite životne sredine. Uostalom, opunomoćenik jednog Ministarstva se i formalno izjasnio o tome u preduvodnoj deklaraciji.

Priredivači Atasa, kustosi Muzeja, svesni su uspeha Centra za markiranje, kome su posvetili znatan deo svog profesionalnog rada. Građu o pticama organizovali su u dva hronološka segmenta, jedan od kako je srpski Centar za markiranje proradio 1993. (oni ga zovu „Savremenim podacima“), i drugi, prethodni („Istorijski“), od 1908. do 1992. Time su pokazali da „savremeni“ period aktivnosti markiranja ptica ne samo da održava ranije kontinuitete već da u veličanstvenoj meri pokazuje uzlazni razvojni korak. U „Istorijskom periodu“ je za 84 godine nađeno 2.612 markiranih ptica, a u „Savremenom“ za 23 godine čak 18.002

ptice, ili skoro sedam puta više! Spleti miševi se u Srbiji markiraju znatno kraće, periodizacija je drukčija, brojke su mnogo niže, ali se beleži uzlazni trend sličan onom u markiranju ptica.

Oba dela knjige, i onaj o markiranim pticama, i onaj mnogo manji (65 od ukupno 535 strana) o slepim miševima, počinju odmereno opširnim poglavljima o seobi i markiranju ptica (dr Daliborka Stanković) i slepih miševa (dr Milan Paunović). Onda slede vrlo korisni metodološki tekstovi i vodiči kroz Atlas. Na kraju, umesto diskusije ili zaključaka, dati su samo zbirni statistički rezultati i istaknuti neki od „naj-eva“ – nalaza sa ekstremnim vrednostima pojedinih parametara.

Glavni korpus Atasa čine poglavja o pojedinačnim vrstama ptica i slepih miševa koje su markirane i ponovo nađene, odnosno kojima je ponovo očitan kôd markiranja. Takvih ptica u Atlasu ima 178, i tu je prvi problem. To uopšte nisu samo *migratorne* vrste Srbije, kako стојi u naslovu knjige! Nema definicije pojma migratorna vrsta u koju se, na primer, uklapa fazan u Srbiji. A on je obrađen u Atlasu. Kao i vrapci. I zimovka. I mnoge druge ili treće stanaice. Svakako da priređivači nisu nameravali da obmanu buduće čitaocu, ali su nehotično omogućili hipotetički nesporazum. I to je, nažalost, promaklo pažnji recenzentata, dr Slobodana Puzovića i dr Ivane Novčić (oboje su svojevremeno dali ključni zamah razvoju Centra za markiranje životinja u Prirodnačkom muzeju). Zar se, bar u podnaslovu, nije moglo napisati da je reč o atlasu nalaza markiranih jedinki?

Sva su poglavja i potpoglavlja autorizovana. O pojedinačnim vrstama ptica najviše ih je potpisala dr Daliborka Stanković, a zatim Marko Raković (oboje iz Centra za markiranje), ali su pojedine vrste obradili i spoljni saradnici Centra, Atila Agošton, Kristian Barna, Dejan Đapić, Ivan Đorđević, Jožef Gergelj, Bratislav Grubač, Draško Grujić, Ištván Ham, Saša Marinković, Ivan Medenica, Otto Sekereš, Ferenc Marton, Thomas Oliver Mero, Miloš Radaković, Goran Sekulić, Nenad Spremo, Biljana Topić i Milivoj Vučanović. Bolje bi bilo da je spisak tih autora dat negde na vidnom mestu u knjizi. Tekstove za svaku vrstu slepih miševa potpisivalo je svih petoro autora zajedno (Ivana Budinski, Jelena Josipović, Branko Karapandža, Milan Paunović i Branka Pejić), samo se redosled imena menjao od vrste do vrste.

Redosled vrsta odnosno rodova, pripadnost vrsta rodoma, kao i shvatana pojedinih vrsta ptica (*Larus argentatus* sa podvrstama *michahellis* i *cachinnans*, na primer) slede EURING-ovu klasifikaciju, koja se razlikuje od one u novijim knjigama o pticama Srbije.

U Atlasu su najvažnije mape, a njih je izvanredno uradio Miloš Jović, viši kustos Prirodnačkog muzeja. Možda će nekome smetati što su suviše tanke linije koje povezuju tačku markiranja sa tačkom nalaza, ali treba imati na umu da to nisu trajektorije, putanje kojima su markirane životinje putovale, kao i da dužina linije nije njihov pređeni put, iako se u tekstovima ponekad upravo to netačno tvrdi. Trebalо je možda da se naglaši da je to samo razdaljina između dveju tačaka u prostoru i vremenu u životima markiranih ptica i slepih miševa, pri čemu o samom njihovom letu najčešće ništa ne znamo. Komplikovani sistem simbola i boja tačaka omogućuje da koncentrisani čitalac dobije čitav niz dragocenih dopunske informacija (o uzrastu, godišnjem dobu itd.).

Fotografije su, osim autora tekstova, dala i neka od poznatijih fotografskih imena, poput Saše Preradovića, Katarine Paunović, Predraga Kostina, Levente Sekereša, Snežane Panjković i Zorana Mečanina. Jedan deo fotografija preuzet je i iz on-line-dostupnih kolekcija stranih autora.

Međutim, vrlo prijatno iznenađenje su crno-beli crteži, vinjeti ili portreti (slepih miševa) koje je za svaku vrstu

uradio Bora Milićević, preparator i likovni tehničar Prirodnačkog muzeja. Neki od tih crteža su zaista sjajni. Nadamo se da će Milićević, ako se reši da nastavi u tom pravcu, savladati tehniku valerskog postizanja boja, pa mu neće pčelarice i modrovbrane izgledati kao da su bele.

Dizajn korica je jako dopadljiv i likovno vrlo uspeo, ali je nažalost sadržajno omanuo. Ne samo da se ne zna čije je delo, nego se ne vidi ni ko je izdavač te velelepne publikacije. Poređana tri logotipa u dnu korica više izgledaju kao da pripadaju sponzorima nego izdavaču.

Da je prvoj urednici dr Daliborki Stanković bilo najviše stalo da knjiga uspe, vidi se i po tome što je sama preuzeila brigu o korekturi tekstova, uz pomoć Predraga Ilića, preparatora-tehničara grafičke pripreme iz Muzeja. A ima staro pravilo da je najteže primećivati sopstvene omaške.

Ovi propusti, međutim, više nerviraju ovog prikazivača nego što mogu da ometu posvećenog korisnika Atlasa migratornih ptica i slepih miševa Srbije. Javnost zainteresovana za prirodu i njene tajne dobila je publikaciju koja se očekivala, ali nas je ipak zadivila bogatstvom sadržaja i količinom obrađene građe. Sigurno je da će podstaći pokretanje detaljnijih studija kretanja najzanimljivijih vrsta ptica i slepih miševa.

Napomena: Nijedna ocena ovog prikaza ne odnosi se na potpoglavlje „Pogled na markiranje ptica u Srbiji u 20. veku“ (str. 13–17).

APLIKACIJA ZA RASPOZNAVANJE DIVLJIH PTICA PTICE NA DLANU

Aplikaciju za vaš Android uređaj
možete preuzeti očitavanjem
priloženog QR koda.

SLPERSTE

PTICE NA VAŠEM DLANU

Saša Rajkov

Koliko vrsta ptica koje naseljavaju Srbiju možete navesti? 20? 50? 100 ili više? U tom slučaju ste u jednom omanjem jatu koje ima vredno znanje o pernatim komšijama ovog podneblja. Zato je na svima koji takvo znanje poseduju i odgovornost da ga podele. Nivo ekološke svesti najšire građanske javnosti ogleda se i krajnje praktično u broju vrsta ptica koje mogu da navedu, prepoznaaju, ali i opisu. Da ih potom i razumeju i prihvate u svom okruženju. Da ih upoznavajući i posmatrajući i zavole. I konačno, da ih zahvaljujući ispunjenim preduslovima i uspešno sačuvaju.

Većina nas volela bi da tokom boravka pod otvorenim nebom uza sebe ima iskusnog ornitologa i vrsnog poznavaoča lokalne faune ptica da odgovori na sva naša pitanja. Jedno od prvih svakako je – koja je ovo ptica? Uz opis poput „mala, žuto-plavo-crna, nalik vrapcu, ali manja, viđao sam je u gradu“. Ali gde potražiti odgovor? Iskusnih ornitologa i posmatrača ptica u Srbiji je, iako voljnih da pomognu, još uvek malo i nedovoljno. Uz fotografiju ptice možemo lakše rešiti dilemu, ali retko ko ima prigodan fotoaparat, niti je lako fotografisati ptice sa dovoljno vidljivih detalja. Do znanja i iskustva u raspoznavanju ptica, i pored interneta, obično vodi dug i trnovit put. A svakom zaljubljeniku u ptice ovih prostora već je isuviše dobro poznata oskudica literature i priručnika koji mogu da olakšaju ulazak u svet ornitologije. Ilustrovani vodiči o pticama Evrope, poput popularnog *Collins Bird Guide*, i dalje su teško dostupni, visokih cena, na stranom jeziku ili neprilagođeni početnicima. A u današnjem svetu informacionih tehnologija očekuje se, više nego ikad pre, da sažete i jasne informacije budu brzo dostupne i na dohvat ruke. Zato smo u

našem Društvu poslušali glasove stotina članova i ostalih ljubitelja prirode i rešili da napravimo promene.

Kako za što kraće vreme dopreti do velikog broja ljudi i omogućiti im da u pticama vide svu raznolikost boja, oblike i vrsta? Štampana izdanja zahtevaju znatno vreme, novčane i ljudske resurse za pripremu, izradu i distribuciju u većem obimu. Odgovor se nametnuo sam u široko dostupnim aplikacijama za pametne telefone. Bilo je potrebno oformiti tim koji poseduje odgovarajuća znanja i veštine i pronaći finansije. Kao pravu priliku za realizaciju ideje odabrali smo Superste Centrifuga program donacija.

Koliko je važno učešće i doprinos članova Društva i naših sugrađana, vidi se u 1000 i više glasova podrške na društvenim mrežama i Superste platformi, koji su nam pomogli da dosmemo u finale Superste programa. Već u toku pripreme projekta timu se priključila članica Društva, programerka, sa željom da pomogne naš rad. Programerski deo posla tako je rezultat isključivo njenog volonterskog doprinos, kao i najveći deo angažmana projektnog tima na aplikaciji. Uz pomoć i podršku Superste programa donacija, krajem 2018. prvi široko dostupan priručnik za prepoznavanje ptica Srbije, pod nazivom „Ptice na dlanu“, ugledao je svetlost dana. Ili, bolje rečeno, ekrana „pametnog“ telefona.

Android aplikacija „Ptice na dlanu“ je besplatni digitalni pratičac koji će nove generacije uvesti u svet ptica. Ukoliko posedujete Android uređaj, aplikaciju možete odmah pronaći na Google Play Store, instalirati i isprobati. Obuhvata čak 250 različitih vrsta ptica zabeleženih u Srbiji, a radi krajnje jed-

nostavno. Videli ste neku pticu. Otvorite aplikaciju. Odaberete siluetu, stanište i boje ptice, i „Ptice na dlanu“ vam sužavaju izbor na ilustracije onih ptica koje odgovaraju opisu. (Slika 1.)

Potrudili smo se da sve bude dovoljno sažeto i jednostavno za početnike, ali i da ostavi prostora za učenje i napredovanje. Posmatranje i otkrivanje ptica treba da bude lepo i prijatno, uz izazove i podsticaj radozonalosti, ali i dovoljno lako da ne obeshrabi na samom početku. Od ukupno 350 i više zabeleženih vrsta imali smo težak zadatak da izbor svedemo na 250. Ako se prisetimo sopstvenih početaka u ptičarenju (ma koliko davno bilo), sigurno je da su nam retkosti među pticama bile ili potpuna nepoznanica ili su nam samo zadavale glavobolju. Nasuprot tome, neka od prvih otkrovenja bila su da postoji više vrsta golubova i više vrsta vrabaca. Da gugutka nije grlica. Da je grabljivica koju stalno viđamo na stubovima duž autoputa i u letu nad njivama zapravo mišar, a ne orao (o riđem i gačastom mišaru još uvek nismo čuli). Da brojne zgrade u Beogradu, Novom Sadu i drugim većim gradovima delimo sa vrstom sokola – običnom vetruskom (*Falco tinnunculus*). Uz dovoljno mogućnosti za prosečnog korisnika da ptice upoznaje i otkriva, iz aplikacije smo izostavili neke od najredih vrsta i one posebno teške za raspoznavanje, poput nekih galebova (crnog *Larus marinus* i velikog crnoglavnog *Larus ichthyaetus*), dnevnih grabljivica (gačasti mišar *Buteo lagopus*, morski soko *Falco eleonorae*, stepska eja *Circus macrourus*, prugasti orao *Aquila fasciata*), sova (gačasta kukumavka *Aegolius funereus*, mala sova *Glaucidium passerinum*) i drugih. Opažanje ovakvih „zverki“ ipak zahteva značajnije terensko iskustvo ili fotografije/snimke za pouzdano prepoznavanje.

Slika 1. POČETNA STRANICA SA FILTERIMA. Odabirom oblike, staništa i boja perja posmatrane ptice, „Ptice na dlanu“ vam pomaže da je prepozname

Slika 2. PRIKAZ REZULTATA. U rezultatima dobijate prikaz ilustracija ptica koje odgovaraju postavljenim filterima pretrage

Slika 3. STRANICA VRSTE. Deo „lične karte“ krstaša u aplikaciji „Ptice na dlanu“

nosti, sažet je i jednostavan, s težnjom da približi ptice običnom čoveku, kroz zanimljivosti iz njihovog života.

Svaka vrsta prikazana je najmanje jednom ilustracijom. Nastojali smo da predstavimo izgled oba pola, kao i zimsko i gnezdeće perje, u slučajevima kada su razlike upadljive. Da postoji više od jedne ilustracije videćete po tačkama pri dnu, a pregledate ih prevlačenjem levo-desno. (Slika 3.)

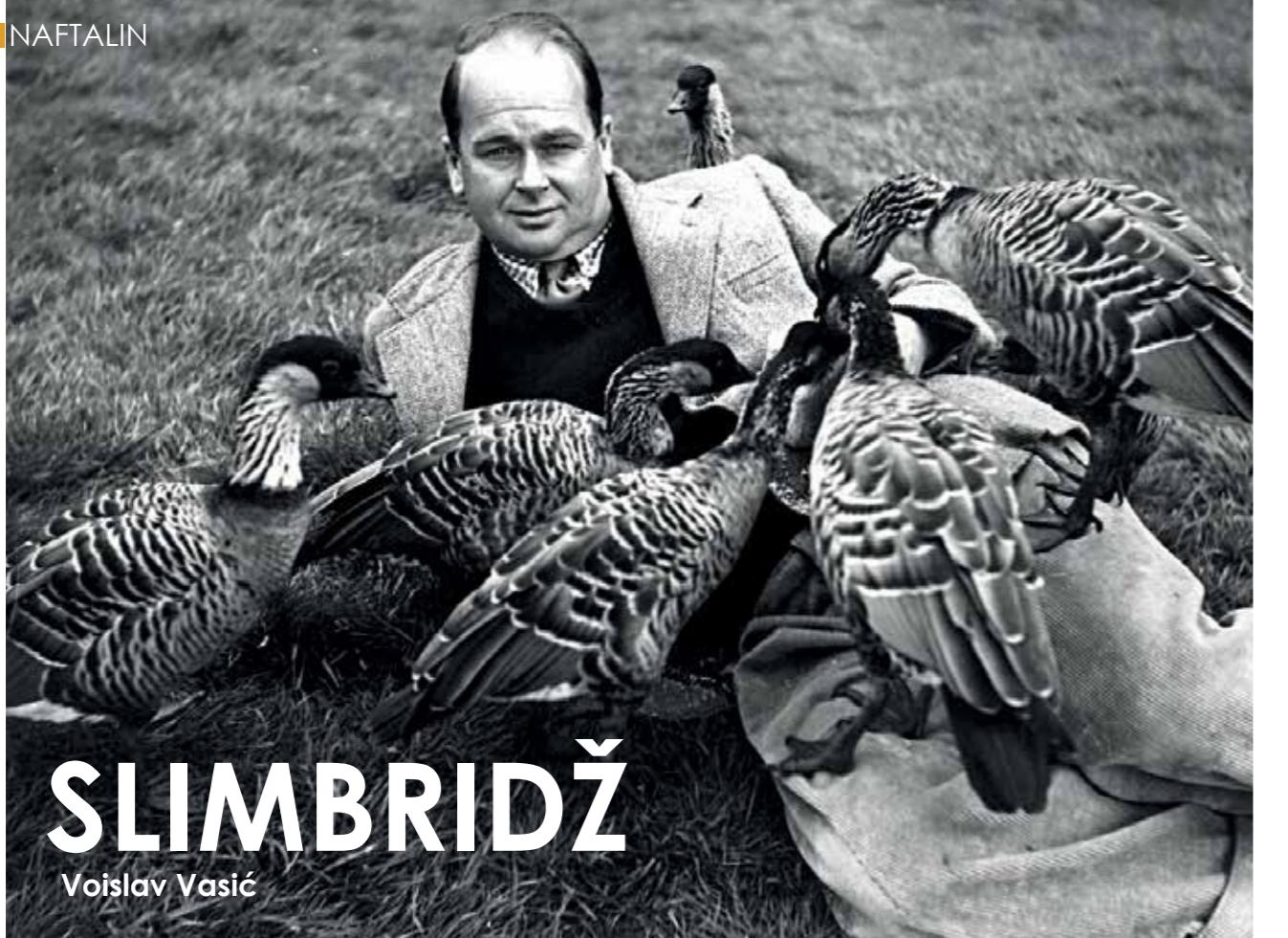
Prva verzija (1.0) imala je za cilj da omogući uspešno prepoznavanje posmatrane ptice i dalje upoznavanje sa njenim životom. Neke od funkcija kojima planiramo da nadogradimo „Ptice na dlanu“ su i pretraga po nazivu vrste/porodice, uveličavanje ilustracija, zvukovi oglašavanja ptica i drugo. Iako je s početka namera bila da upoređe napravimo i aplikaciju za Apple iOS, korisnici ove platforme ipak će morati da sačekaju još neko vreme. Kako se nalog na Apple prodavnici plaća oko 100 dolara godišnje, a Srbija nije među

zemljama s pravom na pogodnosti i donacije kompanije Apple neprofitnim organizacijama, uz ograničeno vreme na raspolaganju za razvoj aplikacije, u ovom trenutku odlučili smo se za Android.

Svesni smo da je jedna mobilna aplikacija o pticama samo mali deo promena koje želimo da ostvarimo, ali je značajan adut u širenju znanja o životu svetu oko nas i u borbi za njegovo očuvanje. Zato vas pozivamo da svojoj porodici, prijateljima, komšijama, poznanicima, na sva zvona oglasite da su vrata za ulazak u svet ptica širom otvorena uz aplikaciju „Ptice na dlanu“.

¹ Prema Vasić i sar. (2005): Srpska nomenklatura ptica Evrope. U: Srpska nomenklatura I. Dvogled 4. 9. (2004), str. 7–19. i Srpska nomenklatura II. Dvogled 5–6. 5. (2005), str. 11–19. Beograd.

² Prema BirdLife taksonomskoj listi, verzija 7 (jul 2014).

SLIMBRIDŽ

Voislav Vasić

Ser Piter Skot i havajske guske *Branta sandwicensis*, The Wildfowl & Wetlands Trust arhiva

Sve je počelo onog kišnog jutra 1965. u Slimbridžu, iskravanjem pticama zanesenog beogradskog studenta s trofejnim dvogledom oko vrata. Mala seoska železnička stanica nije ničim otkrivala postojanje novoosnovanog Zavoda za istraživanje i zaštitu u The Wildfowl & Wetlands Trust (WWF), čuvenom i čudesnom „patkarniku“ sera Pitera Skota blizu Bristol (Gloucestershire, UK), a pod kraljičinim patronatom. To je bila jedna srećna mešavina 4 u 1: (1) rezervata vodenih ptica na reci Severn, (2) žive kolekcije/izložbe svih vrsta pataka, gusaka i labudova iz celog sveta na otvorenom i otvorene za publiku, (3) naučnog instituta za proučavanje vodenih ptica i (4) oglednog programa za očuvanje kritično ugroženih vrsta *ex situ* i reintrodukciju. Dr Džefri Metjus tih je godina bio naučni mozak i direktor tog instituta.

A ceo WWF smislio je i pokrenuo ser Piter Skot, slikar i prirodnjak, koji je postao jedva nešto manje slavan od svog oca kapetana Skota. Kapetan Robert Falkon (*sic!*) Skot je, stigavši 1912, uz natčovečanske napore i žrtve, na Južni pol, tamo zatekao sveže pobodenu norvešku zastavu koju je mesec dana ranije postavio Roald Amundsen. U povratku je stradao ceo tim za osvajanje Južnog pola, s kapetanom Skotom na čelu.

Skot sin je imao mnoge talente i strasti. Obožavao je vodene ptice, naročito plovuše (labudove, guske, utve, patke i ronce), otkupio je zemlju na ušću reke Severn i tamo, uz rezervat, počeo da ostvaruje svoju zamisao o gajenju vodenih ptica. Istovremeno ih je crtao i slikao, u maniru slika iz lova, ali bez lova. Njegove slike su i dalje vrlo popularne, a radio ih je zaista mnogo. Ulja na platnu mu se prodaju obično po 5000 evra, pa naviše. Piter Skot je i jedan od očeva-osniva-

ča WWF-a i autor je logoa te organizacije – čuvenog pande po kome je u celom svetu prepoznaju.

I WWF je osnovao kao neprofitnu organizaciju sa ciljevima i akcijama širom sveta. Jedna od prvih bila je akcija spasavanja endemske havajske guske, poznate kao ne-ne (*Branta sandwicensis*), koja je bila pred samim nestajanjem. Posle Drugog svetskog rata, Skot je pokupio preostalih tridesetak gusaka, doneo ih u Slimbridž i uspeo da ih *ex situ* razmnoži i reintrodukuje na Havaje. Sad ih ima oko 2500.

Kad sam dobio priliku da kao student-volонter u Slimbridžu provedem tri nedelje, uverio sam se da su Piter Skot, njegov „patkarnik“ i institut, kao i ljudi koje je sa svih strana okupljao oko ideje očuvanja vodenih ptica, mesto gde se naučna znanja i veštine neprestano primenjuju u korist prirode i ptica, poznatih tada kod nas kao „vodena pernata divljač“.

Imao sam te tri nedelje tamo besplatan stan i hranu u opštežiću, plus tri funte nedeljnog džeparca (što je današnjih bar 56). U toku prve nedelje dana, avanzovao sam od čistača i šintera (sakupljaо sam uginule ptice) do hranioca (po detaljnim tablicama) + čuvara + čistača + šintera koji ima dužnost i da podnosi podroban dnevni izveštaj o stanju ptica u svom sektoru. Bila je sezona jegulja koje su se lako lovile jeguljolovkama u rukavcima Severna. Sekli smo jegulje na komade i davali roncima i nekim retkim neletećim kormoranima (mislim da su bili oni galapagoski).

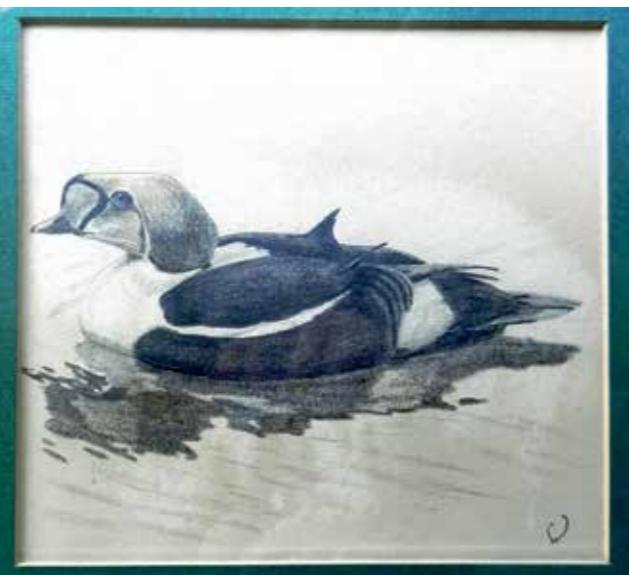
Druge nedelje sam opet napredovao i bio proizveden u mlađeg laboranta. Odsecaо sam i kuvoа glave i vratove onih zamrznutih crknutih ptica koje sam prethodne ne-

Portrait of a Lady, olovka 1965. (privatno vlasništvo, London)

Mramorka, olovka 1965. (privatno vlasništvo, Beograd)

Kraljevska gavka, olovka 1965. (privatno vlasništvo, London)

delje sakupljaо, a zatim čistio od mesa, izdvajao i spajao (preparirao) kosti glave i dušnike. U to vreme u Slimbridžu se razvijala taksonomska komparativna metoda zasnovana na razlikama u anatomiji glave i kljuna i oblika rezona-

torske petlje dušničke cevi, za fino razumevanje geografske diferencijacije populacija istih i srodnih vrsta. Treće nedelje bio sam upućen u pojedinosti istraživačkih projekata i uključen u analogno sređivanje rezultata (ispisivanje beskrajnih listova protokola i hiljada kartona).

Laboratoriju je vodila dr Dženet Ker. Ona će docnije, između ostalog, postati prva žena-predsednik Britanskog ornitološkog saveza (BOU) i biti glavni urednik „Ibisa“, ako znate šta to znači. Prema čupavom i smušenom studentu iz Jugoslavije ophodila se s toliko ljubaznosti i pažnje, kao da od brige o njemu nema važnijeg zadatka. Bili su svi vrlo uviđavni i uvek sam imao više vremena nego što mi je potrebno da obavim dužnosti i zadatke. Kad je padala kiša, sedeо sam u biblioteci gde mi je sve bilo na raspolaganju, a inače sam dan provodio napolju. Nosio sam stalno sa sobom skicen-blok i olovke, pa su tada nastali neki od mojih najboljih crteža ptica. Nikad pre ni posle nisam tako i toliko crtao ptice. Htela me je olovka. A ptice blizu, mirne i poziraju. Posle večere je sva mlađarija išla u pab. Ja sam se ponekad, posle paba, nikad sit, umesto ka frižideru, iskradao do biblioteke.

Nisam to te 1965. znao, ali se kod Džefrija Metjusa počela da uobičjuje ideja o mreži najznačajnijih svetskih preleta vodenih staništa kao jednom od načina da dugoročno očuvanje vodenih ptica – ideja koja će se nekoliko godina docnije ovaplotiti u međunarodnoj Ramsarskoj konvenciji. A ja sam tad deo svog profesionalnog zanimanja trajno vezao za vodene ptice. Na njima sam i doktorirao. Sa Slimbridžom sam ostao u kontaktu i redovno se viđao sa Slimbridžancima na konferencijama po svetu, naročito sa Džefrijevom desnom rukom Majklom Smartom, koji je od početka Ramsarske konvencije bio sekretar njenog Biroa. Sa svoje strane, iako samo mladi asistent, upinjao sam se da, uprkos upornom kontriranju razjedinjenih republika i pokrajina, Federativna Jugoslavija 1977. najzad potpiše Ramsarsku konvenciju, uoči mog 32. rođendana. Bio sam mnogo kasnije i prvi i poslednji predsednik Nacionalnog ramsarskog komiteta Jugoslavije.

Neko bi možda rekao da je to što sam tamo video, čuo, pročitao i naučio, bilo opredeljujuće za jedan važan pravac mog profesionalnog razvoja. Što je svakako tačno. Ali razumeo sam da je na mene možda veći i trajniji utisak imalo nešto drugo i verovatno mnogo važnije. To je bio moj susret sa uljudnošću i civilizovanostu velikih kultura. Takve susrete nažalost nisam nalazio u svojoj zemlji. Ni sam mogao da previdim da je tamo sasvim normalno i uobičajeno da veliki ljudi ne budu uobraženi i osorni prema malim i mlađim koji žele da uče i koji se raduju osvojenom znanju i umenu. I da je svaka mlađa zainteresovana osoba vredna njihovog truda i vremena. I da zasluzuje svaku podršku i pomoć.

I da je, na kišovitoj slimbridžskoj stanici, mene, studenta s ogromnim rancem, sačekao Džefri Metjus, direktor Instituta. I on je nosio oko vrata dvogled, kao znak raspoznavanja. Poveo me je prema taksiju i uzgred rekao kako bi njegova žena volela da večeram s njima, ako nemam šta drugo u planu. Mnogo puta sam pokušavao da zamislim nekog od naših direktora kako sačekuje na stanici nepoznatog nesvršenog stranog studenta i još ga vodi kući na večeru.

PRIČA O BELOREPANU

Ištván Ham

Foto: Ištván Ham

Uokviru višegodišnjih istraživanja i praćenja populacije orla belorepana, 6. 5. 2012. u gnezdu pored Tise kod Elemira, u leglu sa dva ptica, mlađa jedinka, ženka, markirana je prstenom 700485 i žutom krilnom markicom sa kodom „L“ na levom krilu. Početkom jula izletela je iz gnezda i boravila u Žabaljskom ritu, gde su je isprva hrаниli roditelji, a postepeno je i sama počela da se snalazi. Na osnovu pretpostavke hrane nije bilo dovoljno, pa je gladovala i slabila. Dana 24. 8. 2012. jedan poljoprivrednik (lovac?) iznemogluju je uhvatio i javio Pokrajinskom zavodu za zaštitu prirode. Marko Tucakov obavestio me je o tome kao i da je ptica otpremljena u Zoovrt Palić na pregled i rehabilitaciju.

Pticu sam obišao 30. avgusta, konstatovao da je vitalna i divlja, i predložio da se što pre vrati u prirodu.

Ekipa Tima za zbrinjavanje zaštićenih vrsta životinja iz Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode, 12. septembra dovozi je u Mužljanski rit na lokalitet Komonj, dobro mesto za ishranu.

Foto: Ištván Ham

Foto: Danilo Đeković

Foto: Danilo Đeković

Dopremljena je u neprikladnoj kutiji za transport u kojoj su se velika krilna i repna pera malo deformisala, pa je postojala bojazan kako će leteti.

Foto: Danilo Đeković

Pored malo deformisanih pera i ozlede voskovice kljuna od udaranja u žičanu ogradu volijere na Paliću, posle skidanja zaštitne kape, snažno je poletela.

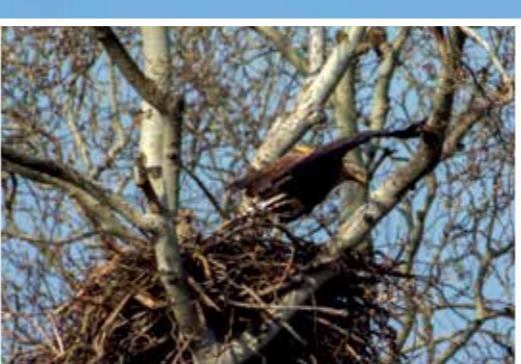

Foto: Predrag Kostin

Foto: Danilo Đeković

Jedinstvenom događaju puštanja na slobodu prisustvovali su i lokalni mediji.

Foto: Danilo Đeković

Odletela je pravolinijski, daleko u nepoznato.

Foto: Predrag Kostin

Dok je kružila oko drveta uspeo je da načini nekoliko snimaka na kojima se, na levom krilu, jasno uočavala „L“ oznaka markice. Jedinka je na veliku radost identifikovana!

Baza podataka o markiranim belorepanima mogla je da sastavimo ovu životnu priču. Mlada ženka orla izležena u Potisju, kojoj su ljudi iz Žablja, Novog Sada, Subotice i Zrenjanina pomogli, svašta je doživela, preživela, sazrela, pronašla partnera i zauvek se nastanila u gnezdu kod Srpskog Itebeja.

Foto: Predrag Kostin

Foto: Ištvan Ham

Zahvaljujući našem fotografu Predragu Kostinu, na osnovu fotografije stabla sa gnezdom i orlovske parom pored gnezda iz prethodne godine (9. 4. 2018), saznali smo da veća jedinka ima „žućkastu“ krilni markicu na levom krilu (kod nije bio čitljiv), što sa velikom verovatnoćom ukazuje da se naša ženka uparila sa itebejskim mužjakom još pre godinu dana, pošto je ovaj ostao bez partnerke. Prema evidenciji, prošle godine nisu imali mlade, verovatno im je polog jaja propao.

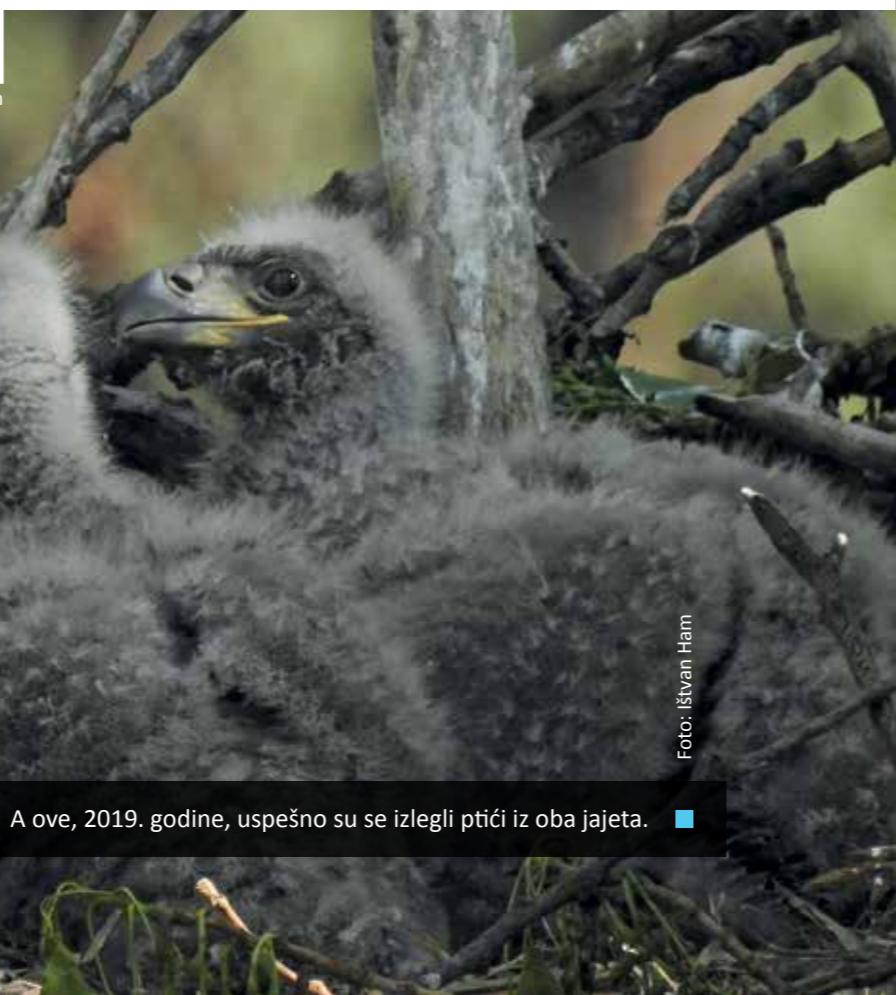

Foto: Ištvan Ham

A ove, 2019. godine, uspešno su se izlegli ptiči iz oba jajeta. ■

PČELARICE i njihova ishrana

Tekst i fotografije: Slaviša Tomanović

Pored estetskog momenta i izzova prilikom fotografisanja ptica izuzetnog kolora u najrazličitijim trenucima, još jedan razlog našeg bavljenja pčelaricama (*Merops apiaster*) jeste i pokušaj da putem fotografija dokumentujemo ishranu ove vrste. Naša želja je da demistifikujemo opšte mišljenje da pčelarica navodno pričinjava velike štete pčelarstvu, zbog čega je ljudi redovno progone. Pojedini pčelari ubijaju odrasle ptice i fizički uništavaju kolonije (zatravljavanjem ili ubacivanjem različitih predmeta u šupljine u kojima se gnezde, ubacivanje gasnih tableta kojima se truju glodari i sl.).

Na fotografijama koje smo načinili mogu se videti pčele kao plen ove ptice. Ipak, osim pčela, brojne fotografije prikazuju da su u njihovoј ishrani mnogo više zastupljeni brojni drugi insekti, počev od bumbara, osa, raznih leptira, obada i sličnih insekata sa posebnim akcentom na raznovrsni red opnokrilaca (Hymenoptera).

Na lokalitetima gde pčelarice žive u blizini pčelinjaka, postoji velika verovatnoća da mogu pričiniti štetu rojevima pčela. Međutim, pčela kao plen prestaje da bude važna u njenoj ishrani ukoliko je pčelarica usamljena i udaljena od košnica, odnosno ako se nalazi među mnoštvom različitih insekata.

Pčelarice uspešno love i stršljenove, koji spadaju u najopasnije neprijatelje svih pčelarskih zadruga, a opšte poznata činjenica je da mogu biti i smrtonosni po čoveka.

Pčelarice ne traže mesta za gnezđenja tamo gde se već nalaze pčelarske košnice, već za podizanje mladih biraju pogodna staništa u kojima prave rupe koje će naseliti.

Pčelarice su ptice koje su značajna karika u ekosistemu. Smatramo da je ova prekrasna ptica u velikom broju slučajeva bez ikakve sumnje nepravedno progonjena. Ukoliko se košnice ne lociraju u blizini mesta na kojima se pčelarice gnezde, pčelari neće imati problem, jer pčele neće biti njihova osnovna hrana. Ovu tvrdnju potkrepljujemo fotografijama koje su vam na raspolaganju, a mi smo se uverili i neposrednim i dugogodišnjim posmatranjima dvogledom.

Zato, dragi pčelari, nemate opravdanja za ubijanje pčelarica, već postoje i drugi načini da na jelovniku ove ptice ne budu vaše pčele. Dovoljno je da premestite košnice.

24 SATA POSMATRANJA PTICA U PUSTINJAMA IZRAELA

(Champions of the Flyway)

Aleksa Vukićević

Champions of the Flyway je takmičenje koje je nastalo u Izraelu 2014. s ciljem da ukaže na veličinu problema sa kojima se ptice suočavaju na njihovim selidbenim putevima. Svake godine, krajem marta, posmatrači ptica takmiče se u veštinama pronalaska što većeg broja vrsta ptica tokom 24 sata na unapred određenom području. Čak 32 ekipa posmatrača iz mnogo zemalja i sa nekoliko kontinenata bile su u konkurenциji 2018. Najviše ekipa, naravno, bilo je iz zemlje domaćina. Prvi put učestvovali takmičari sa naših prostora, i to u formi zajedničke ekipе Srbije i Hrvatske. Prethodnih godina domaće ekipе takmičile su se u posebnoj kategoriji, zasebno od inostranih ekipa, zbog pretpostavke da domaći takmičari bolje poznaju svoje terene. Međutim, 2018. svi su se našli u istoj kategoriji, što je unelo dodatnu draž nadmetanju. Postavljalo se pitanje da li će se dogoditi da neka ekipa sa strane odnese titulu domaćima ispred nosa.

Ideja takmičenja je da ekipе sakupljaju novac koji se zatim uloži u rešavanje nekog od problema ptica selica. Prošle godine Srbija je zajedno sa Hr-

vatskom imala čast i sreću da se sav novac sakupljen na ovaj način usmeri na rešavanje problema ilegalnog lova ptica selica u te dve države. Ekipе su promovisale kampanju i prikupljale donacije na najrazličitije načine. Početku britansku ekipu „Jorkširski terijeri“, koja je glavninu svojih donacija sakupila prodavanjem akvarela svog člana.

Međutim, ekipu Srbije i Hrvatske činili su Biljana Ječmenica, Vedran Lučić, Krešimir Mikulić, Dejvid Lindo, poznat i kao „sin Kikinde“, i autor oviх redova.

Sedište trke tj. start i cilj bili su u gradu Eilatu, smeštenom na samom jugu Izraela, u Akapskom zalivu Crvenog mora, u rezervatu posvećenom pticama. Dejvid je ovo bila druga trka u Eilatu, pa je imao dosta saveta u vezi sa područjem koje treba obići. Kapitenska traka i pored toga nije prišla njemu, kao najiskusnijem, već je jednoglasno otišla u Biljanine ruke. Biljana je tu čast i te kako opravdala već prvi dana. Moram priznati da bolje ženskog terena i ornitologa nisam upoznao. Biljana bez problema nosi

dvogled oko vrata, teleskop na jednom ramenu, dok joj na drugom ramenu visi aparat sa objektivom od 600 mm. I opet je uvek bila ispred nas na terenu. Prepoznavanje grabljlivica za nju je mačji kašalj. Kapitenka za primer.

Opasnosti na koje smo bili upozoreni pre samog održavanja trke bile su dvojake prirode. S jedne strane Izrael je poznat po raznolikom životinjskom svetu, tako da je susret sa čoporom vukova, ili susret sa nekom od izraelskih zmija otrovnica, bio veoma izvestan. Na vukove smo naišli, međutim, posle kratkog odmeravanja oni su samo produžili svojim putem. Izledalo je kao da su navikli na susrete s ljudima. Zmije nam nisu preprečile put, ali jeste egipatski dab (*Uromastyx aegyptia*), najveći gušter koga sam video u divljini. Bio je dugačak skoro čitav metar i težak oko 3 kilograma (nešto najbliže onome kako sam zamišljao zmaja, doduše bez krila). Taman je pozirao da ga na brzinu uslikam, te je munjevitko klisnuo u svoju jazbinu tako da smo mogli da nastavimo dalje. Lokalci su mi rekli da je zbog mesa često lovljen i proguran, te je lokalno ugrožen.

Arapski vuk *Canis lupus arabs*
Foto: Aleksa Vukićević

Egipatski dab *Uromastyx aegyptia*

Foto: Aleksa Vukićević

Čitava trka je dvadeset-četveročasovna jurnjava za pticama. Meni kao ljubitelju prirode koji voli da uživa polako i nadugačko u svakoj novoj vrsti koju vidi, nije previše prijalo što smo morali samo da štikliramo vrstu na listi i produžimo dalje. Večito sam bio taj jedan koji usporava ekipu i poslednji uskače u auto. Posle par kritika nekako sam se uklopio u tim.

Da sumiram: nas petoro, 24 sata, jedan auto, mnogo dvogleda i teleskopa, i jarka želja da vidimo što je moguće više ptica. Za početak – odlično.

Veče pred trku sastali smo se sa ostalim ekipama i organizatorima. Još jednom su nam pojasnili pravila i otkrili koja su mesta, po njihovim zapažanjima, možda najbolja opcija za obilazak. Upoznali smo se sa ekipama uz ukuse domaće kuhinje i lokalnog piva. Posle par zalogaja i više gutljaja posmatrači ptica počeli su da otkrivaju retkosti koje su viđali prethodnih dana, o čemu su do tada čutili. Bilo je tu opuštenih takmičara koji su došli da uživaju u trci i, naravno, bilo je onih koji su došli s izričitim namerom da pobede. Tako je u svemu, valjda. Sve to nastranu, bilo je dobrog druženja, konačno je takmičenje prestalo da liči na takmičenje, već na jedno lepo sportsko druženje. S druge strane, bilo je i onih ekipa koje su svoje retke nalaze i tajna mesta ču-

vali „kao zmija noge“, nadajući se da će im baš to doneti prestižnu titulu pobednika. Iz moje perspektive, i pre početka trke, svi prisutni bili su pobednici. Uložiti toliko truda i vremena u tako plemeniti cilj, samo po sebi je već ogromna pobeda.

Sedeli smo za drvenim stolovima u rezervatu ptica u Eilatu i raspravljali o taktici za sutrašnji dan. Posle par sati, pao je dogovor. Početak trke je po mraku, tako da je bio rezervisan za traženje sova. Plan je bio da posle toga odemo na plažu i pokušamo da osmotrimo što više morskih ptica, zatim da obiđemo urbane džepove (parkove, fudbalski stadion) za koje smo verovali da su odlična stanica čak i za retke vrste. Nakon toga, pravac na sever, da vidimo vrste koje ne zalaze ovako južno. Po povratku je ostala jedna laguna koja nam je bila „kec iz rukava“ i nada da ćemo tu videti mnoge vrste ptica vodenih staništa koje dolaze na spavanje. To je bio okvirni plan, ali dogovorili smo se da pratimo slučajne prilike koje nam se ukažu tokom trke, da pratimo instinkt. I, naravno, pratićemo prijavljivanje ostalih posmatrača ptica u toku dana. O svemu smo se dogovorili, sunce je polako zalazio, temperatura je opadala, puni neke lagane treme pred sutrašnjim i obišli smo rezervat ptica, uživali gledajući plamence (*Phoenicopterus sp.*) kako se hrane, dok se levant-

ski bulbul (*Pycnonotus xanthopygos*) u pozadini natpevavao sa dugorepom grmušarkom (*Prinia gracilis*).

Osvanuo je i dan takmičenja. Zaprovio, nije još stvarno svanuo, a mi smo već tumarali po mraku slažući opremu u gepek auta. Ne verujem da je iko od nas i spavao kako treba. Pokupili smo Dejvida ispred njegovog hotela i zaputili se da uzmemo popis vrsta na startnom polju. Onako pospane naterali su nas na veštački kez za grupnu fotografiju, rukovali smo se, i trka je mogla da počne. Adrenalin je tekao našim venama iako je bio potpuni mrak. Danju je bilo pakleno vruće, međutim, noću je bilo istinski hladno, te su dugi rukavi bili obavezni sa njihovom dvostrukom ulogom; noću greju, danju spasavaju od pregrevanja. Zaputili smo se u rezervat prirode Jotvata, koji je bio najbolje mesto za beleženje nekoliko vrsta sova. Očekivali smo čukove (*Scops sp.*), kukuviju (*Tyto alba*) i faraonsku buljinu (*Bubo ascalaphus*). Očekivali i očekivali... Sat i po vremena prošlo je u očekivanju, a jedino što smo čuli bio je dosadni zrikavac nedaleko od našeg automobila, kao da nas je namerno sabotirao. Entuzijazam je polako opadao, a niko to nije htio naglas da kaže. I onda, najednom, eto naše prve vrste, bela mrlja nam prhnu posred šoferke – kukuvija. I počinjemo! Entuzijazam ponovo na maksimalnom takmičarskom nivou.

Držimo se plana. Plaža je sledeća destinacija. Plaža sa neumornim vjetrom i onim suvim peskom koji hrli u oči. Nije bilo idealno za nas, ali ptice su krenule da se ređaju. Bili smo jedini na plaži što nas je u isti tren radovalo i plašilo. Ili imamo dobru taktiku, ili smo potpuno omašili. Pored češćih vrsta kao što su grogotovac (*Spatula querquedula*), plovka kašikara (*Spatula clypeata*), veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*), siva čaplja (*Ardea cinerea*), mala bela čaplja (*Egretta garzetta*), kašičar (*Platalea leucorodia*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), crna lunja (*Milvus migrans*), vlastelica (*Himantopus himantopus*), vivak ostrugaš (*Vanellus spinosus*) i sprudnik ubojica (*Calidris pugnax*), bilo je i onih koje prvi put vidim. Čudno je biti na moru i plaži gde se niko ne kupa i ne sunča. Gledao sam kako se talasi lenjo rasipaju plažom kad primetih da

Članovi mešovite ekipе Srbije i Hrvatske. Sleva nadesno - Alekса Vukićević, Krešimir Mikulić, Dejvid Lindo, Biljana Ječmenica i Vedran Lučić

nešto trčka napred-nazad kako talasi diriguju. Kao da je neko prosuo džak žalara. Na spoju mora i obale tri vrste žalara. Odlična prilika za vežbanje njihovog razlikovanja. Bili su tu morski žalar (*Charadrius alexandrinus*), žalar blatarić (*Charadrius hiaticula*) i žalar slepić (*Charadrius dubius*). Onda još jedna odlična prilika za vežbanje identifikacije tamo negde u predelu bova, rame uz rame našli su se tankokljuni galeb (*Chroicocephalus genei*) i obični galeb (*Chroicocephalus ridibundus*). Pažnju sa tog društva odvukla je borba za plen među malim čigrama (*Sternula albifrons*), a tu su i debelokljuna čigra (*Gelochelidon nilotica*) i velika čigra (*Hydroprogne caspia*). Uz njih vrste koje su ovde česte, to su mali aleksandar (*Psittacula krameri*) i indijska vrana (*Corvus splendens*). Taman kad smo pakovali teleskope, pojavljuju se biseri boravka na plaži – vitorepi pomornik (*Stercorarius pomarinus*), belooki galeb (*Ichthyaetus leucophthalmus*), zatim par vodomara šaraca (*Ceryle rudis*) koji su me zapanjili svojom veličinom. Verovatno poznavajući našeg vodomara

pomislio sam da su svi vodomari pričibine veličine, ali ovaj je bio dvostruko veći. Baš kada smo zatvorili gepek, tik iznad glave preleće par stepskih eja (*Circus macrourus*). Stižemo do prvog kanala odmah uz more i primećujem nešto sokolasto na tlu. Kroz durbin raznajem dobro poznatog naručioca ilegalnih domova kod strane sivih vrana (*Corvus cornix*) – lastavičar ove godine u Eilatu. Razmišljam da li bi to mogao biti poznanik koji se godinama gnezdi u blizini moje kuće. Pozdravlja nas jedna od američkih ekipa. Pokazujujemo im gde je lastavičar, a oni prešćeni, vide ga prvi put u životu. Seoba je u punom jeku. Neverovatno je šta sve leti nad plažom i kanalima. Ovakav je presek stanja u devet sati ujutru: 56 vrsta. Mi, Balkanci, baš smo zadowoljni, ali Dejvidovo lice govori da to i nije neki učinak, dok mi objašnjava da ćemo, kako dan odmiče, sve teže beležiti nove vrste.

Sledi brzinsko obilaženje urbanih džepova Eilata. Sedamo u auto i juri-

mo na zatvoren stadion lokalnog fudbalskog kluba. Tamo baš ono što smo tražili – petnestak riđogrilih trepteljki (*Anthus cervinus*). Slediće stajalište je parkić u centru grada. Plan se već kvari, umesto pet minuta ostajemo dvadesetak. Ali, ne žalimo zbog toga. Upisujemo nove vrste koje nismo očekivali: crvenoglavo svračaka (*Lanius senator*), običnu travarku (*Saxicola rubetra*), riđogrlu strnadnicu (*Emberiza caesia*) i španskog vrapca (*Passer hispaniolensis*).

Vozimo na sever putem koji prati plažu i primećujemo vidno uzbudjene Engleze. Zastali smo da osmotrimo. Bila je to retka, ali pojava koja se ovde viđa svake godine – mala crna čaplja (*Egretta gularis*). Zahvaljujemo im, otpozdravljaju uz širok osmeh. Pravi fer plej.

Krešo daje gas do dasku i za trenutak smo u rezervatu ptica u Eilatu. Usput nas pozdravlja par crvenokrilih čvoraka (*Onychognathus tristramii*). U ovo mesto polagali smo dosta nade, međutim, kako smo već videli dosta

ptica vodenih staništa, nismo bili prešćeni brojkom na kraju. Manjkalo je ptica koje su bile česte prethodnih dana. No, crvenovrata liskonoga (*Phalaropus lobatus*), crna roda (*Ciconia nigra*), dugorepi golubić (*Oena capensis*), dugorepi svračak (*Lanius nubicus*), istočna mala ševa (*Alaudala rufescens*), dugorepa grmušarka, mala zelena pčelarica (*Merops orientalis*) i pčelarica (*Merops apiaster*) bili su novi na dnevnoj listi. Na samom kraju, veličanstvenim nečujnim letom nagradio nas je čurlikovac (*Burhinus oedicnemus*) i za tren se stopio sa sivilom kamenjara ispred nas.

Već smo prilično znojavi i nervozni na neugodnih skoro 40 stepeni celzijusovih dok jurimo po krivinama severnog dela grada. Uputili smo se ka još jednom parku na izlazu iz urbane oblasti grada. Stižemo. Zapravo ovaj park i ne liči na park kakav ja poznajem. Ovo bi više ličilo na pustinju sa deset kanti za otpad i osamnaest čvornovatih stabala drveća. I pored toga, uredno postoje staze, kojih se moramo slepo držati. Svako skretanje sa staze je kažnjivo. Razmišljam u sebi kako bi oni čuvali onu našu džunglu od prirode da je imaju i kako je mi nezadrživo uništavamo. Na samom ulasku u park pozdravlja nas crnorepka (*Oenanthe melanura*) dok hrani mladunce. Dok gledamo vijoglavu (*Jynx torquilla*) kako slasno jede mrave po vrelom pesku, grupica nekih „brzih gonzalesa“ pretrčava put. Zastali su na bezbednoj udaljenosti i dali nam do znanja da je ovo njihova teritorija. Predivno jato egipatskih peščarki (*Ammoperdyx heyi*) ljutito nas je gledalo s mužjakom na čelu, najvećim među njima, jako narandžastog kljuna sa belom suzom ispod oka.

Neumorno nastavljamo putešstvije ka severu, kad na prvoj krivini Krešo naglo koči i parkira pored puta. Sreća pa nas niko nije zakucao otpozadi. (Razmišljam da bi valjalo nabaviti neku nalepnici po uzoru na onu „beba u kolima“, na kojoj bi pisalo – Pazi! Posmatrač ptica vozi!). Izlećemo napole, a sa vrha stene se šepuri, poput vernog navijača Partizana, crno-beli mužjak kapuljačaste beloguge (*Oenanthe monacha*). Biljana dovukuje da pogledamo u nebo. A tamo mravinjak nekih sitnih tačaka. Sve sakupljene u jednu liniju jedre preko planinskih su-

Mala zelena pčelarica *Merops orientalis*

Foto: Aleksa Vukićević

Crni orao *Clanga clanga*

Foto: Aleksa Vukićević

Vlastelica *Himantopus himantopus*

Foto: Aleksa Vukićević

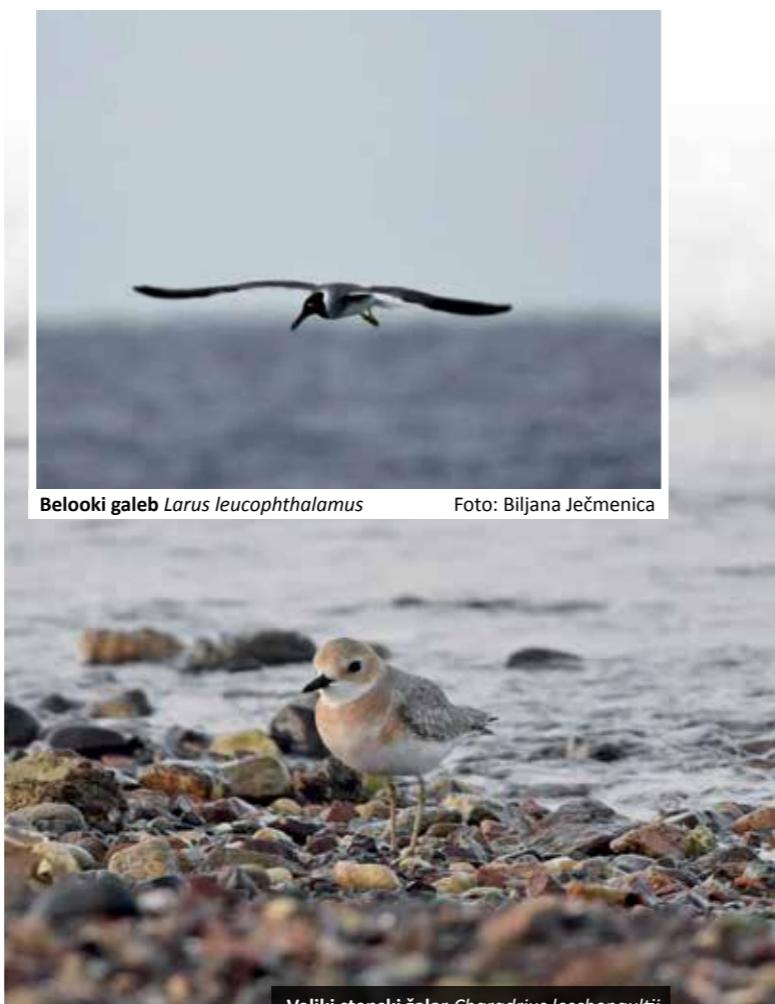
Belooki galeb *Larus leucophthalmus*

Foto: Biljana Ječmenica

Veliki stepski žalar *Charadrius leschenaultii*

Foto: Biljana Ječmenica

vih grebena. Vadimo teleskope i počinjemo da razaznajemo tačke na nebu. Reka bez kraja stepskih mišara (*Buteo vulpinus*) i pokoja crna lunja (*Milvus migrans*). Za nepunih pet minuta izbrojali smo preko 500 ptica grabljivica. Vozimo dalje uz granicu sa Jordanom. Zastajemo često na plantažama palmi pored puta, ne bismo li zabeležili još koju vrstu. Ovdje nismo bili prevelike sreće. Sporo se penjemo uz crvene pustinjske brdolike krajeve i najednom izlazimo na najviši vrh u tom kraju. A tamo već pedesetak ljudi sa teleskopima. Prate seobu ne bi li zabeležili koju ređu vrstu. Sećate se slikara s početka priče? On slika li slika dok uveliko traje takmičenje. Prilazim mu i divim se kako jednim potezom četkice daje život različitim vrstama ptica iznova i iznova. Prozborili smo par reči. Kaže da hoće da postigne rekord u broju vrsta koje

je uspeo da naslika za 24 časa. Pokušavam da se našalim pa kažem kao da nije dovoljno čudno što posmatramo ptice 24 sata bez prestanka. Izgleda da se u Engleskoj tako ne šale, sudeći po njegovom izrazu lica. Valjda je tamo normalno posmatrati ptice. Biće toga i kod nas nekada, valjda. Pitamo ostale ekipe kako ide, ali niko ne želi da kaže na kojoj su brojci. To je izgleda strogo čuvana tajna. Šteta što smo mi našu već rekli svima. Danak neiskustvu. 85 je naš broj u tom trenutku. Odlazimo.

Javljujau nam da je viđena žutolika strnadica (*Emberiza cinerea*) u našoj blizini. To nam je usput. Istrčavamo iz auta, a tamo već dvadeset ljudi na okupu. I samo se smenjuju. Bace pogled na dve sekunde i trče u svoje automobile. Mi, neiskusni trkači za što većim brojem ptica, za jedan dan

potrošili smo 20 minuta gledajući ovu divnu pticu, jer ko zna kada ćemo je opet videti. Gledali bismo je i duže, da ekipa iz Johanesburga nije dočarala do drveta gde je ptica pevala, oterala je, kobajagi je videla, štiklirala i nastavila dalje. U tom trenutku znao sam da trke nisu za mene i da je nekima samo važno da se takmiče nebitno u čemu, boćanje ili posmatranje ptica, sasvim je svejedno. Pomalo ljuti i nervozni na sve trke i vrućine s osmehom smo dočekali Vedranov predlog da svratimo na kafu za poneti.

Kafić/restoran/autobusko stajlište/prodavnica/birtija sve su to bile funkcije ovog objekta gde smo svratili na kafu, usred ničega okruženog samo peskom. Ulazimo unutra, brzo naručujemo, ali ne lezi vraže. Usluga je toliko spora i ležerna da nam je jasno da ćemo sesti ovde koji minut, možda i duže. Sedamo za sto unutar klimatizovane prostorije i konačno dolazimo do daha. Nismo navikli na pustinjski svu vazduh. Drvene neudobne stolice, dugačak i širok metalni sto i vaza s nekim šarenim cvećem na njemu. Nadlanio sam se preko stola, kad neki leptir ili pčela zuji oko cveća, pomislih, još mi samo treba da me ubode neki pustinjski stršlen. Dijem pogled da ga oteram, ali nije to stršlen, ni pčela, ni leptir. Malo veće od stršljena, sa

Žutolika strnadica *Emberiza cineracea*

Foto: Biljana Ječmenica

prevlom od tamnopave do najsvetlijе zelene, pa sve do ljubičaste. Krim klijunom barata poput najvećijeg hirurga dok srće slatki nektar iz onog šarenog cveća sa stola – palestinska sunčica (*Cinnyris osea*). Slagao bih kada bih rekao da nismo svi vrhnuli od iznenađenja i sreće.

Vratili smo se u Jotvatu. Zaštićeno područje u kome se ljudi bave organskom poljoprivredom. Sve buja od životinja jer posredstvom ljudi ovo područje prestaje da bude bezvodna pustinja, kao što je sve oko. Opet naglo kočenje, auto se napunio peska i prašine za

manje od sekunde. Ovaj put je Dejvid povikao da stanemo. Izlazimo, a u krošnjama akcije Dejvid primećuje pticu zbog koje smo i dobili priliku da dođemo ovde – grlicu (*Streptopelia turtur*). Celog dana je niko nije video, međutim, ništa ne promiče istreniranom Dejvidovom oku. Nalaz pun simbolike. Mi smo prvi našli pticu koju ćemo štititi kasnije na njenom selidbenom putu kad se vratimo u domovinu. Vozimo se ka mestu gde je prethodnih dana primećen crvenorepi svračak (*Lanius phoenicuroides*). Zatičemo ga kako lovi skakavce nad poljem prezrelih narandžastih tikava. Jedna od retkih ptica koju smo svi videli po prvi put u životu. Već pada mrak, a mi smo jedva prešli stotinak vrsta. Jasno nam je da naš tim neće biti pobednički. Sa desne strane iznad nepreglednih narandžastih njiva stoji visoka žica sa mnoštvom vetruski. Usmeravamo teleskope. Rame uz rame

Vivak ostrugaš *Vanellus spinosus*

Foto: Biljana Ječmenica

Smeđa mina *Acridotheres tristis*

Foto: Biljana Ječmenica

Egipatska peščarka *Ammoperdyx heyi*
Foto: Biljana JečmenicaSenegalska grlica *Spilopelia senegalensis*

Foto: Biljana Ječmenica

na žici stoji dvadesetak belonoktih vetruski (*Falco naumanni*) i desetak običnih vetruski (*Falco tinnunculus*). Prizor kakav se samo poželeti može. Uporedna analiza sličnosti i razlika, pritom ptice nemaju nameru da odu. Verovatno će ovde i zanoći.

Ostalo je još samo jedno mesto za obilazak po planu. To je taložni bazen pored farme krava. Nije bilo prijatnog mirisa, posebno na 36 stepeni, ali pticama to očigledno ne smeta. Mirna voda bazena na predvečernjem suncu, ali nekako opet vuče na rozikasto. Odakle roze boja vode pitamo se. Potežemo dvoglede i postaje nam jasno. Rozikaste tačke na mirnoj vodi bazena zapravo su hiljade ružičastih plamenaca (*Phoenicopterus roseus*). Na grebenu između bazena odmarali su se svi zajedno: šarena utva (*Tadorna tadorna*), grogotovac, plovka kašikara, čegrtuša (*Mareca strepera*), gluvara (*Anas platyrhynchos*) i šiljkana (*Anas acuta*). Kako je zalazilo sunce tako i ptice polako padaju u san, tako smo i mi polako tužni što je trci došao kraj, a opet srečni što je gotovo, jer smo izmoreni, krenuli poslednji put do rezervata ptica u Eilatu. Kad se sve podvuče, naša lista broji 107 vrsta. Stižemo i pred nas iz trske iskače modrovoltka (*Luscinia svecica*). Ipak, 108 vrsta. Tako je ovoj avanturi došao kraj.

Po mojim standardima, najlepši deo čitavog putovanja odigravao se tih nekoliko dana pre samog početka

trke. Imali smo tri dana da obavimo ispitivanje terena ili takozvani skouting. Tada smo ptičarili bez žurbe i pritiska. Svakoj novoj vrsti divili bismo se do onog trenutka dok poslednji član tima ne bi bio zadovoljan posmatranjem ili dok ptica jednostavno ne bi otisla svojim putem. Sunce u izraelskoj pustinji Nagev nemilosrdno je peklo kao u rerni, sa svih strana, iako je kod nas bilo tek rano proleće, pa smo svakog dana, kao po pravilu, baš kad zvezda najviše upeče, svratili na neki rashlađeni sok ili kafu. Vodu koja je drugog dana usled jurcanja za novim podobnim mestima isparila iz naših tela, nadoknadiли smo ledenim pivom, praveći Krešu zazubice, dok je prevrtao očima znajući da za njega nema piva, jer je bio odgovoran za vožnju.

Veoma me je iznenadila popularnost posmatranja ptica među mladima u Izraelu. Bilo je više od deset mlađih ekipa koje su se prijavile na ovaj neverovatan događaj. Može li to kod nas da se dogodi? Da se ljudi, a posebno mlađi, vrate prirodi? Još jedna zanimljiva stvar je da Izrael ima ukupno oko 200 prijavljenih lovaca. To je više zbog geopolitičkih prilika tj. neprilika, ali zbog toga imaju mnogo onih koji su pušku zamenili fotoaparatom. U narodu jednostavno postoji kultura odlaženja i uživanja u prirodi.

Prethodno pomenuti „Terijeri“ potenli su titulu zaštitnika migratornog puta, jer su sakupili najviše sredstava.

Sećate li se onog tima iz Johanesburga? E, pa oni su odneli titulu pobednika na ovom takmičenju sa neverovatnih 186 vrsta. Njihovo ponašanje svakako je ostavilo pomalo gorak ukus, a činilo se da ni ostali u sali nisu bili baš oduševljeni što je ova ekipa pobedila. Svaki od pobednika dobio je „simbolično“ najnoviji Swarovski dvogled. Možete reći da mi je krivo što smo izgubili pa tako govorim o njima, ali to ni najmanje ne bi bilo tačno. Krivo mi je kako oni doživljavaju ptice.

Bilo kako bilo, Vedran mi je minut pred izlazak na binu, uoči preuzimanja čeka od sakupljenih skoro 100.000 dollara, rekao da moram da održim govor pred okupljenima, meni se činilo milion ljudi, a zapravo je broj prisutnih bio približnji broju 200. To je bila tremu koju ne želim nikome u životu. Malo mi je olakšalo to što je gospodin pre mene ostao bez reči u trenutku držanja govora, i opet dobio aplauz. Pomislih, ne mogu valjda gore od ovog. Ali, uspeo sam... Gromoglasnim aplauzom ispraćeni smo sa scene. Svi okupljeni tog dana, po mom mišljenju, bili su pobednici, dok su istinski pobednici bili priroda i ptice.

Trka je uspešno završena. Novcem prikupljenim za ovu priliku naše Društvo i kolege iz BIOM-a iz Hrvatske dobili su jedinstvenu priliku da zajedničkim snagama doprinesu borbi protiv ilegalnog ubijanja ptica na našim prostorima.

TROVANJA PTICA NE PRESTAJU!

Milan Ružić

U proteklom periodu zabeležili smo dva velika slučaja trovanja divljih ptica u Srbiji, oba na području Vojvodine.

Zabrinuti poljoprivrednici iz predgrađa Vršca javili su nam 18. oktobra 2018. da su na njivama pronašli veliki broj mrtvih golubova te sumnjaju na trovanje. Naš tim je narednog dana izašao na teren gde je pronađen veliki broj stradalih životinja. Na omanjоj njivi uginulo je ukupno 55 golubova, šest gugutki, šest koza, jedna zeba, kokoška i domaća mačka.

Prema rečima domaćina kome su stradale koze, uginuo je i fazan, a deo leševa ptica i drugih životinja tokom noći odnеле su i pojele druge životinje. Na celoj površini njive jasno su uočena zrna pšenice roza boje – karakteristične za furadan. Slučaj je odmah prijavljen policiji, fitosanitarnoj, veterinarskoj, šumarsko-lovnoj i inspekciji za zaštitu životne sredine. Službenici policije, veterinarske službe i inspekcije za zaštitu životne sredine, kao i predstavnici lovačkog udruženja iz Vršca izašli su na teren, a narednih dana postupale su i ostale nadležne institucije.

Toksikološke analize potvrđile su da je uzročnik trovanja karbofuran kojim je tretirano seme. Veterinarske analize pokazale su da je uginuće koza posle-

Otrovani čvorci *Sturnus vulgaris* Foto: DZPPSGugutka *Streptopelia decaocto* - žrtva trovanja Foto: DZPPS

dica bakterijskog oboljenja. Dobili smo usmeno informaciju da je tužilaštvo pokrenulo krivični postupak protiv vlasnika njive zbog sumnje da je, korišćenjem tretiranog semena, izazvao pomor brojnih ptica i drugih životinja.

Na nekoliko lokacija na njivi zasejanoj kukuruzom ležali su mrtvi gačci okruženi razbacanim semenjem kukuruza. Zgrčenost prstiju uginulih ptica ukazivala je na veliku mogućnost trovanja. Toksikološke analize urađene u Naučnom institutu za veterinarstvo u Novom Sadu potvrdile su da je uzrok uginuća strogo zaštićenih eja močvarica bio karbofuran.

Iako je reč o zabranjenom sredstvu, očigledno je da poljoprivrednici imaju zalihe, kao i da postoji crno tržište za ovaj otrov.

STRADALE ZAŠTIĆENE VRSTE

Podaci Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije pokazuju da je u poslednjih 20 godina širom Srbije zabeleženo 250 slučajeva trovanja divljih ptica. Trovanje je bilo uzrok stradanja gotovo 2.100 jedinki raznih vrsta ptica, od čega je pronađeno 220 mišara, 98 orlova belorepana, 16 beoglavljih supova i 24 ždrala. ■

PTICE IZ PATIKE

Tekst i fotografije: Mihajlo Ivić i Slobodan Ivić

Seoska lasta *Hirundo rustica* u svom gnezduMladunci obične crvenrepke *Phoenicurus phoenicurus* u gnezdu unutar patike

Nakon kišnog perioda u proleće 2019., petnaesti dan juna konačno je osvanuo sa izuzetno visokom jutarnjom temperaturom. To je bila prilika da, dok roditelji piju prvu jutarnju kafu, a ja mleko, u društvu rođaka pravimo planove kako da odmor i taj dan u Lukovskoj banji učinimo zanimljivim i posebnim. Sedeli smo na terasi i razgovarali. Moj pažnji, čemu me je naučio otac za koga odmalena znam da je zaljubljenik u ptice, nije promaklo da se tik iznad naših glava nalazi gnezdo puno malih lasta. Bilo je to gnezdo seoske laste (*Hirundo rustica*). Siguran sam da ga je primetio i otac, ali nisam mogao da izdržim a da ne komentarišem. Obratio sam se rođaku rečima da tu ima gnezdo puno malih ptica i da ih treba pripaziti dok ne izlete. Na moje zapažanje, ljubazni domaćin mi se požalio: „Ja ovog leta neću imati šta da obujem.“ Skinuo je patku sa grede i pokazao za mene nesvakidašnji prizor. Bilo je tu još jedno gnezdo, skriveno u patici, ispunjeno ptićima. U početku nisam znao koje su to mlade jedinke, ali sam kasnije, uz očevu pomoć, video obične crvenrepke (*Phoenicurus phoenicurus*) kako ulaze u patiku i hrane mlade. Potpuno se isključivši iz razgovora koji se vodio u mom prisustvu, shvatio sam da je baš ovaj događaj već uticao da mi čitav dan bude poseban. ■

POŠTANSKO SANDUČE ISPUNJENO PTICAMA

Tekst i fotografije: Darinka Plavšić

Unutrašnjost poštanskog sandučeta sa mladuncima velike senice *Parus major*

Počelo je sada već davne 1989. Jednog dana, u povratku s posla, u poštanskom sandučetu primećili smo grančice i slamu. Pomisili smo da su to u igri ubacila komšijska deca. Počistimo, ali sutradan u poštanskom sandučetu zateknemo još veću hrpu raznog „građevinskog materijala“. Pošto ga ovaj put nismo odmah izbacili, istog popodneva primetimo pticu, veliku senicu, kako u kljunu nosi slamke i grančice i glasno cvrkuće, kao da želi da nam objasni o čemu je reč.

To nas je baš zaintrigiralo. Odlučili smo da ništa ne diramo u želji da vidimo šta će se dalje dešavati. Za relativno kratko vreme senica je na-

pravila pravo „umetničko delo“. Gnezdo je bilo od najfinijih biljnih vlakana, grančica, vune, verovatno od obližnjih ovaca, tako da je, pored šarenila materijala, obilovalo i šarenilom boja.

Nama, posebno našem trogođišnjem sinu, postalo je interesantno da svaki dan pratimo kako senica vredno radi. Njoj nije smetalo ni što svaki dan, više puta, otvaramo kapiju sa poštanskim sandučetom.

Senica je ubrzo, za nekih desetak dana, počela da nosi jaja, mala, bela, kao klikeri. Zatim je ležala u gnezdu, a kada bismo zavirivali, počela bi da frkće, baš kao domaća kvočka kad

Poštansko sanduče sa gnezdom

leže piliće, jer joj remetimo privatnost. Taj period, po našoj proceni, trajao je oko 15–20 dana. Onda su se izlegli mali ptičići, kod kojih, na prvi pogled, u prvim danima života, dominiraju stalno otvoreni kljunići u očekivanju mušica i crvića koje im majka neprestano donosi. Zato oni brzo rastu i dobiju perje, a kad su se izlegu bili su „golišavi“.

Sve to vreme, mi, naši prijatelji i deca iz komšiluka, uživali smo u divnom, karakterističnom cvrkutu senice. Posle dvadesetak dana ptičice su porasle i počele da poleću. Tada preti najveća opasnost da ispadnu iz gnezda, jer tu se odmah stvori mačka koja čeka svoj plen. A onda na scenu stupamo mi, brižno pazimo i svakodnevno dežuramo.

Ova priča se redovno ponavlja sve do 1999. Tada, kao i prethodnih godina, zaljubljeni par počeo je da svija svoje gnezdo u martu, ali ih je omelo kobno NATO bombardovanje. Verovatno su instinkтивno predosetile opasnost i odletele na neko sigurnije mesto. Od tada godinama se nisu gnezdile u našem poštanskom sandučetu, niti smo ih viđali, sve do prošle godine. Tek ove godine, po prvi put, par senica imao je dva legla ptičica, jedno u aprilu, dok su ptičići iz drugog uspešnog gnezđenja poleteli krajem junja.

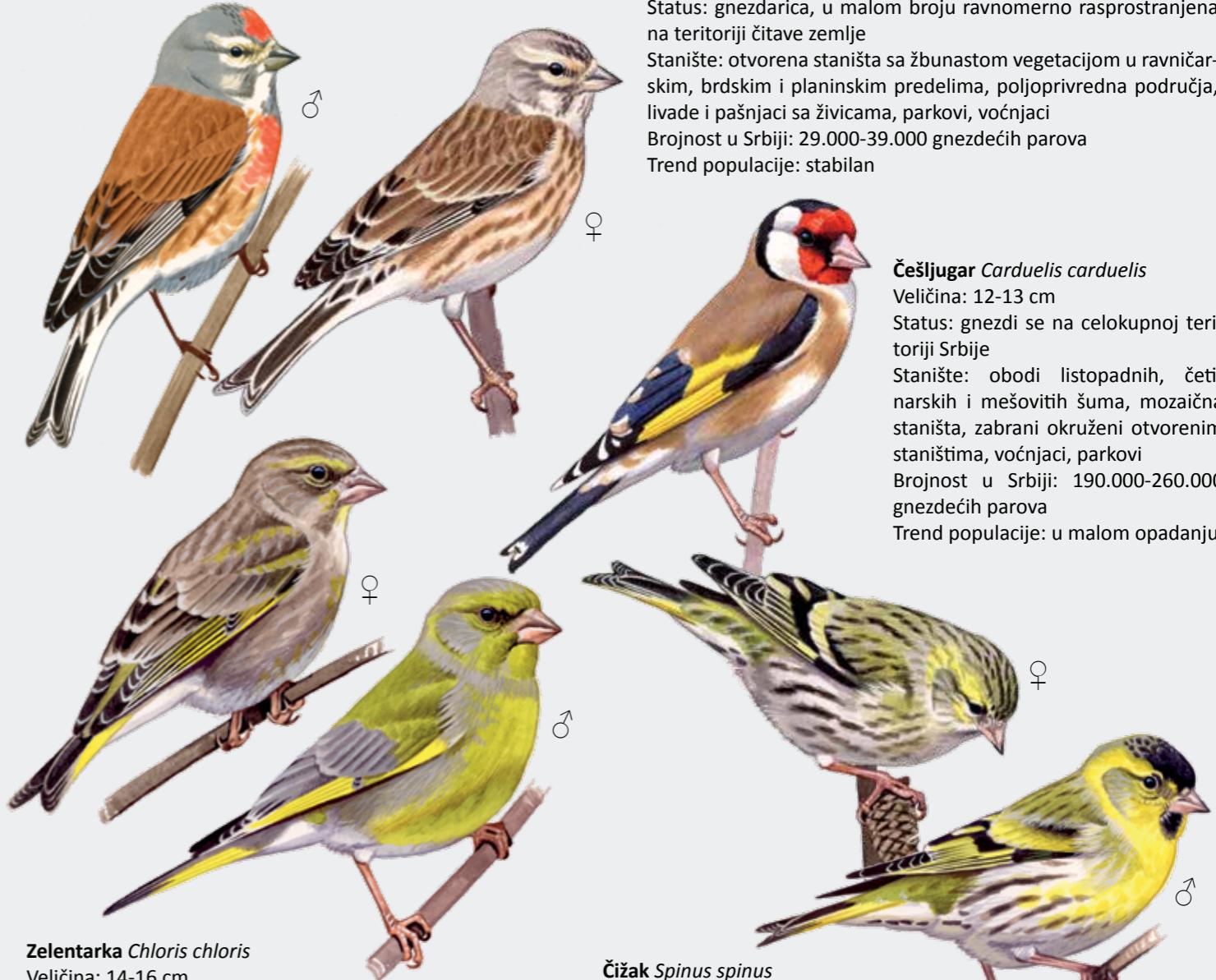
A one bele i plave koverte? E, za njih smo, pored poštanskog sandučeta ispunjenog pticama, postavili drugo poštansko sanduče.

Zebe u Srbiji

ilustracija: Szabolcs Kókay
www.kokay.hu

Konopljarka *Linaria cannabina*

Veličina: 12-14 cm
Status: gnezdarica, u malom broju ravnomerno rasprostranjena na teritoriji čitave zemlje
Stanište: otvorena staništa sa žbunastom vegetacijom u ravničarskim, brdskim i planinskim predelima, poljoprivredna područja, livade i pašnjaci sa živicama, parkovi, voćnjaci
Brojnost u Srbiji: 29.000-39.000 gnezdečih parova
Trend populacije: stabilan

Češljugar *Carduelis carduelis*

Veličina: 12-13 cm
Status: gnezdi se na celokupnoj teritoriji Srbije
Stanište: obodi listopadnih, četinarskih i mešovitih šuma, mozaična staništa, zabrani okruženi otvorenim staništima, voćnjaci, parkovi
Brojnost u Srbiji: 190.000-260.000 gnezdečih parova
Trend populacije: u malom opadanju

Čižak *Spinus spinus*

Veličina: 11-12 cm
Status: retka gnezdarica nekoliko planinskih područja u Srbiji
Stanište: četinarske i brezove šume
Brojnost u Srbiji: 170-330 gnezdečih parova
Trend populacije: fluktuirajući

Žutarica *Serinus serinus*

Veličina: 11-12 cm
Status: gnezdi se na celokupnoj teritoriji Srbije
Stanište: obodi šuma različitog tipa, mozaični predeli, voćnjaci, parkovi i druge zelenе površine u naseljima
Brojnost u Srbiji: 53.000-65.000 gnezdečih parova
Trend populacije: u malom porastu

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. Društvo za zaštitu i proučavanja ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Šćiban M, Rajković D, Radišić D, Vasić V. i Pantović U. (2015): Ptice Srbije - kritički spisak vrsta. Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Novi Sad.